

نه لقمه ی  
سنگم

رنجیره ی بابہ تہ ہہ نوکہ یہ کان

عَلِیُّ بْنُ اِبْنِ اَبِی سَیْرٍ

پاسہ فی حق

منتدی  
ثقافتی

**WWW.IQRA.ALIAMONTADA.COM**

ہم نے پروا نہ کی



ॐ नमो भगवते वासुदेवाय





سپاسه فی ثمر لایمی  
و  
چهار روز و نکر و نه و ده یک



# سیاسہ فی ثلثی و ہفت روزہ نکر و نہ وہ یہ کہ

علی باپیر



بو بلا و کردہ وہ و را کہ یاندن

## مافی لہجہ پادانہ و ہوی پاریزراوہ بؤ نویسینگی تہفسیر

ناوی کتیب: سیاسہ تی ئیسلامی و چہند پروتکردنہ و ہویہ ک  
 نویسنہ: عہلی باپیر  
 بلاؤکردنہ و ہوی: نویسینگی تہفسیر بؤ بلاؤکردنہ و ہوی راگہ یاندن  
 ھولیر  
 خہ ت: نہوزاد کوی  
 بھرک: آمین مخلص  
 نۆرہ و سالی چاپ: یہ کم ۱۴۲۸ لک - ۲۰۰۷ ز  
 تیراژ: ۳۰۰ دانہ

لہ کتیبخانہ ی گشتی ھولیر ژمارہ ی سپاردنی ( ۹۷ ) ی سالی ۲۰۰۷ دراوہ تی

**تہفسیر**  
 بؤ بلاؤکردنہ و ہوی راگہ یاندن  
 ھولیر - شعلامی دادگا - ژنر لوتیلی شیرین پالاص  
 ت: ۲۲۲۱۶۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸ - ۲۵۱۸۱۳۸  
 موبایل: ۰۷۷۰ ۱۳۸ ۷۲ ۹۱ - ۰۷۵۰ ۶۰ ۵۱ ۲۲  
 tafseeroffice@yahoo.com  
 tafseeroffice@maktoob.com  
 altafseer@hotmail.com

## بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿...أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ؟ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (یوسف-۳۹، ۴۰)

واته:

﴿.. نایا چندند پەروردگارێکی پەرته‌وازه چاکتن یاخود خوای تاکێ مل پێ که چکه‌ر؟! بێگومان ئێوه جگه له هه‌ندیک ناو که خۆتان و باب و بایرانتان ناوتان ناون و خوا هیچ به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌نارد و نه‌خواری، چیدیکه ناپه‌رستن. حوکمرانی ته‌نیا هی خوایه، فەرمانی کردوه که جگه له‌وی نه‌په‌رستن، ئانه‌وه‌یه تاینی راست به‌لام زۆربه‌ی خه‌لکی نازانن.﴾

## پیشکش بئ:

بهوانه ی که بههۆی چاک تیگه یشتنی قورئانه وه دهزانن که ئیسلام وهک چۆن هیدایه ته بۆ ئینسان بهرنامه یه کی ریکخه ریشه بۆ ژیان و گوزهران، وه دلنیا ن که ئیسلام به بئ دهسه لات و قهواره ی سیاسی وهک پیویست به ریوه نابری و له پیناوی بالاده ست کردنیدا دریغی ناکهن له هه رچی پینان بکری.



## پیشه‌کی:

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسول الله محمد المبعوث  
رحمة للعالمين واله أجمعين من الصالحين والقرباة والازواج والتابعين لهم  
بأحسان الى يوم الدين.

خوینهری به‌ریژ:

ئهم نامیلکه‌یه‌ی به‌رده‌ستت له دوو به‌ش پیکهاتوه:

به‌شی یه‌که‌م حدوت کورته‌باسی جزاوجۆره که له سوورپگه‌ی شه‌ریعه‌ت و  
سیاسه‌تدا ده‌سوورپینه‌وه‌و له‌م رۆژانه‌دا نویسن که باسوخواسی ده‌ستور  
پروژه‌ی ده‌ستوری کوردستان گهرم و گهره.

به‌شی دووه‌میش بریتیه له وتاریک که رۆژی (۲۰/۸/۲۰۰۵) له  
ئێواره کۆریکدا له شارۆچکه‌ی ده‌ربه‌ندیخان له هۆلی نه‌حه‌دموختار به‌گ  
دراوه‌و پاش هینرانه سهر کاغه‌زی<sup>(۱)</sup> و چار پیداکێرانه‌وه‌ی خۆم به‌وجۆره‌ی  
لیهاتوه که ده‌بینن. هیوا داریشم ئهم نامیلکه‌یه که لێنیککی باش بگری،

---

(۱) له لایه‌ن برای به‌ریژو خۆشه‌ویسته‌وه‌و کاک (مه‌لا بیلال قه‌لادزه‌یی) یه‌وه‌ خوا به‌ چاکترین  
شیوه‌ پاداشتی بداته‌وه‌.

شایانی باسیشه‌ که (محمد) ی کورم هه‌لساوه به‌ تایپ کردنی ئهم نامیلکه‌یه به  
هه‌ردوو به‌شه‌که‌یه‌وه‌ خوا صالح و سه‌لامه‌تی بکات.

هەتا خوا یاریی دەرفەتی لێکۆڵینەوێهەکی خەست و خۆلێم لە بارەیی حوکم و  
سیاسەتەوێهە ئیسلامدا بۆ دەرفەخسێ لە کتیبیکی سەرێهەخۆدا. خواش  
بە کەرەم و لوتفی بێ سنووری خۆی هیدایەتی چاکترمان بدات کە هەرچی  
دەیلێین و دەیکەین ساغی و راستی (الإخلاص والإصابة) زیاتری  
تێدابیئت و لە خلتەوخال و هەلەوێهە دوورتریئت.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين  
والحمد لله رب العالمين.

١٤٢٧/١٠/١١

٢٠٠٦/١١/٢

هەولێر

**به شی یه که م:**

**حهوت کورته باس دهر باره ی  
په یوه ندی نیوان شه ریعت و سیاست**



## رێ خوشکردن

خوێنەری سەنگین!

ئەم بەشی یەكەمە ئەم حەوت بابەتە ی گرتوونە خۆی:

- ۱- نە گونجانی لە یەك دابرازی شەریعەت و سیاسەت.
- ۲- بناغە ی بیرۆكە ی لە یەك دابرازی شەریعەت و سیاسەت لە لایەن عەلمانییەكانی نیۆ جیهانی ئیسلامییەو بەریتیه لە: قیاس کردنی ئیسلام لە سەر نە صراپانیهت.
- ۳- دیاری نە کردنی چۆنیەتی و میکانیزمی وردی دەوڵەتداری و حوکمرانیی لە ئیسلامدا حیکمەتی گەورە ی تێدا یه.
- ۴- پابە ندبوونی حکومەت بە شەریعەتەو سەرناکیشی بۆ وشکی (جمود) چونکە ئەسل لە مامەلە کان (المعاملات) دا پەوایی و دەست کراو ییە.
- ۵- دەستوور و یاسای دەوڵەتیکی مسولمان پیویستە تاکە سەرچاوە ی شەریعەت بی.
- ۶- چوار تاییە تمەندی گرنگی ئیسلام لە بواری حوکم و سیاسەتدا.
- ۷- روونکردنەوێهە ی راستییەك و راستکردنەوێهە ی هەلە یەك.

ئێستاش تۆو ئەو شەش کورتە باسە یەك لە دوای یەك:

## (۱) نه گونجانی له یه ک دابراڻی شه ریهت و سیاسهت

خوینهری به ریز!

دهتوانین زۆر جوړه به لگان له سهر سه لماندنې ئه و راستیه بئینه وه که له راستیدا بۆ ههر که سیك به ئه لف بڼی ئیسلام ناشنا بئیت و شتیك له سهره تایه کانی قورئان و سونهت بزانی ئه و مه سه له یه لا شتیکی تاشکراو به لگه نه ویسته ، جا ئیمه لیږه دا به کورتی ئاماژه به چوار جوړ له و به لگانه ده که ین و شایانی باسیشه که ئیمه له کتیبی: (ئیسلام و مسوئلمانه تی و کاری ئیسلامی له ژیر پوښنا یی قورئان و سونهت) دا تا راده یه کی باش ئه و بابه ته مان توژیوه ته و له زۆر لاره تیشکمان خستۆته سهری، چونکه به داخه وه ئه و مه سه له یه ش وه ک له یك بابه تی دیکه ی گرنگی ئیسلام و مسوئلمانه تی ژماره یه کی زۆری مسوئلمانان تییدا دوو چاری چه واشه بوون بوون و ته وژی سیکۆلاریزمیش سوودیکی خراپی له و بئناگایی و چه واشه کرانه ی مسوئلمانان بینیه و له و درزه وه لییان هاتۆته ژووری و زه فهری به ژماره یه کیان برده و!

چونکه بئگومان ههر کات مسوئلمانان به هه له واتیگه یشتن که دینه که یان وه ک دینی مه سیحی گۆرراو حه قی به سهر حوکم و سیاسه ته وه نیه و ده لئ: ئه وه ی هی قه یسه ره بۆ قه یسه ری لی گه ری و نه وه ی هی

خواشه بۆ خوا ((دع ما لقيصر لقيصر وما لله لله)) ئەوه مەیدانی  
مشوورخواردن لە کۆمەلگا لە بوارهکانی سیاسەت و ئابووری و  
کۆمەلایەتی و جەنگ و ناشتیدا چۆڵ دەکەن و ئەو کاتەش خەڵک و ولات  
بە دەست دنیا خۆره خوانەناسەکان و طاغوتە خۆسەپێن و  
خۆشگوزەرانه کانهوه گێدەخۆن و پەندی: (بەزی بە کتکی دەسپێرن)یان  
بەسەردا دەچەسپێ!

ئێستاش بابێینه سەر باسی ئەو چوار جۆرە بەلگانەیی ئاماژەمان  
پێیاندا:

#### ١- دەقهکانی قورئان و سوننەت:

لە دەقهکانی قورئان و سوننەتدا تێکەهێکشی شەریعەت و سیاسەت  
شتێکی یە کجار پوونەو دەتوانین لەو بارهوه چەندان ئایەت و فەرمووده بە  
نموونه بێنینهوه، که ئەمانە هەندێکیان:

١- ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ  
لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ (النساء - ١٠٥)

واتە: ئێمە کتێبمان بە حەقەوه بۆ تۆ ناردۆتە خواری تاكو بەو جۆرە  
که خوا پیشانی داوی دادوهریی لە نێوان خەڵکی دا بکەوێ وە مشتومڕ  
لەسەر ناپاكان مەکە!

٢- ﴿إِنَّ الْحُكْمَ لِلَّهِ أَمْرًا أَلَّا تُعْبَدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ  
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (يوسف - ٤١)

واته: حوکم ته‌نیا هی خواجه فدرمانی کردوه که جگه له‌وی هیچ کهس و هیچ شتی‌ک نه‌پهرستن، تا نه‌ویه دینی راست به‌لام زۆربه‌ی خه‌ل‌کی نازانن.

۳- ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (التوبة - ۱۰۳)

واته: له مال و سامانیان - نه‌ی موحه‌مه‌د - زه‌کاتی‌ک وه‌ریگره که به‌ه‌زیه‌وه پاکیان بکه‌یه‌وه و ته‌زکیه‌یان بکه‌ی، وه دووعایان بۆ بکه چونکه دووعای تۆ مایه‌ی نارامیه‌یه بۆیان، وه خوا بیسه‌رو زانایه.

۴- ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ...﴾ (الأنفال - ۶۵)

واته: نه‌ی پیغه‌مبهر ئیمانداران هانیده بۆ جه‌نگ... وه‌ک ده‌بینن له‌م چوار ئایه‌ته‌ی سه‌ره‌وه‌دا خوای به‌رزو مه‌زن چوار راستی ده‌خاته‌ روو:

یه‌که‌م: خوا کتیبی خو‌ی به‌ه‌ق ناردۆته خوارێ و پیو‌یستیشه دادوه‌ریی له‌نیو خه‌ل‌کی دا به‌ پی‌ی شه‌ریعه‌تی رانوی‌نرا‌ی خوا بکری.

دووه‌م: بی‌جگه له‌ خوا عز و جل هی‌چ‌که‌س مافی نه‌وه‌ی نیه‌ حوکم و به‌رنامه دانانی به‌ده‌ست بی، وه‌ک چۆن دروست نیه‌ غه‌یری خوا به‌هرستری.

سییه‌م: پیو‌یسته زه‌کاتی مائی مسو‌لمانان له‌ لایه‌ن ده‌سه‌لاتی شه‌رعیه‌یه‌وه کۆ بکری‌ته‌وه.



چوارەم: لەسەر دەسەلاتی شەرعیی مسوڵمانان پێویستە سەرپەرشتی جەنگ و جیهاد بکات.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەو بارەوه فرمایشتی زۆرن، بۆ نمونە:

۱- (كانت بني إسرائيل تسوسهم الأنبياء كلما هلك نبي خلفه نبيٌّ وانه لا نبيَّ بعدي وستكون خلفاء فيكثرون...) رواه البخاري.

۲- (من أطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله، ومن أطاع الأمير فقد أطاعني ومن عصى الأمير فقد عصاني) متفق عليه.

۳- ( إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمروا أحدهم) رواه أبو داود.

۴- (على المرء المسلم السمع والطاعة فيما أحب وكره إلا أن يؤمر بمعصية، فإذا أمر بمعصية فلا سمع ولا طاعة) رواه البخاري.

وەک دەبینین لەم چوار فرمایشتەش دا پێغەمبەری خوا ﷺ چەند

راستییهك له باری حوكم و سیاست دا رادهگهیهنئ:

یه کەم: گەلی بەنی ئیسرائیل پێغەمبەرە (عليهم السلام) کاروباری

سیاسیی و حوکمرانی یانیان بە ئەستۆوه گرتبوو سەرپەرشتیان

دەکردن، بەلام لە دواى موحهەد ﷺ هیچ پێغەمبەر نایەن و

جێنشینەکانی کاروباری حوكم و سیاست رادهپەرێتن.

دووەم: گۆڕایەتیی مسوڵمانان بۆ پێغەمبەر ﷺ و کاربەدەستانیان

فرمانبەرییە بۆ خوا (عزّو جل)، بە پێچەوانەشەوه سەرپێچی یان بۆ

پێغەمبەر و مشوورخۆرانیان بە سەرپێچی خوا سبحانە و تعالی دادەنرێ.

سییه: دروست نیه ته نانهت سی مسولمان ته گهر له سه فهریش بن به پرسی و براگه وریه کیان نه بی!

چواره: ئینسانی مسولمان له سه ری پئویسته له کاتی پینا خوشبوون و پینا خوشبووندا فرمانبهری براگه وری خو ی بکات، مادام نه فرمان و ئاراسته یه سه ریچی و ناشه رعیی نه بی.

پیشم وایه هه رکه سیك سه رنجی نه ههشت ده قه ی قورئان و سوننهت بدات — که ته نیا چهند نمونه یه کی که من — زورباش دئیا ده بی که به هیچ رهنگیک ناگوخی حوکم و سیاست و سه ره رشتی کردنی گهل و ولات له شه ریعه تی خوا دابرئ و له یه ک بترایترین له نیو کۆمه لگا و خه لکیکدا که ده یانه وی به مسولمانه تی بژین و شه ریعه ت سایه و سیبه ریان بی!

## ۲- سه روشتی ئیسلام:

به ئی به ریزان!

سه روشتی ئیسلامیش به لگه یه کی دیکه یه له سه ر نه گونجانی له یه ک بترازانی (دین) و (ژین) یان (شه ریعه ت) و (سیاسه ت)، چونکه:

یه که م: ئیسلام بۆ حوکمرانی و بالادهستی هاتوه بۆ ریکخستنی ژیان و گوزهرانی خه لک و ئاراسته کردنیان هاتوه، دیاره ته وهش به بی هه بوونی کیان و ده وله ت و به دهسته وه گرتنی جله وی حوکم و سیاست مه یسه ر نابی!



پیشه کیشی بکهن و نه یهیلن، وهك ده فەرموی: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ...﴾ (التوبة - ۷۱)  
 واتە: وه پیاوان و ئافره تانی بر وادار هەندیکیان دۆست و پشیتیوانی  
 هەندیکیان فەرمان بە چاکه ده کهن و قه ده غه ی خراپه ده کهن..

ده جا هیچ گومانیش له وه دا نیه که به بی هه بوونی ده سه لات و قه واره ی  
 سیاسی پرۆسه ی چه سپاندنی چاکه و بنبر کردنی خراپه جی به جی نابێ و  
 وهك پتیویست سه رناگرێ.

چواره م: ئیسلام فەرمان به مسوڵمانان ده کات که سزا (عقوبه) ی  
تاوانه کانی:

- ۱- خه لک به ناهه ق کوشتن، که: کوشتنه وه یه.
- ۲- رینگری و جه رده یی، که: کوشتن و هه لۆاسین، یان کوشتن، یان ده ست و  
 پێی راست و چه پ برین، یان دوور خستنه وه یه.
- ۳- داوین پیسی، که: سه د قه مچی یه.
- ۴- دزی، که: برینی ده ستی راسته له مه چه که وه.
- ۵- بوختان (القذف)، که: هه شتا قه مچی یه.
- ۶- هاو جینس بازی (اللواط والسحاق)، که: بریتی یه له ئازاردان و  
 دیاری کردنی نه ندازه و چۆنیه تییه که یشی هه و آله ی ده سه لاتێ  
 شه رعیی کراوه.

به سه ر تاوانباران دا بچه سپێ، وهك خوای کار به جی فەرموویه تی:

۱- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ (البقرة - ۱۷۸)

۲- ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ...﴾ (المائدة - ۳۳)

۳- ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ...﴾ (النور - ۲)

۴- ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا...﴾ (المائدة - ۳۸)

۵- ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ كَمَا نِينَ جَلْدَةً...﴾ (النور - ۴)

۶- ﴿وَاللَّامِي يَأْتِيَنِ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَائِكُمْ فَاستَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا، وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِيَا مِنْكُم فَأَذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ ثَوَابًا رَّحِيمًا﴾ (النساء - ۱۵، ۱۶)

دەجا شتیکی ناشکراشە کە چەسپاندنی هەرکام لەم سزا شەرعی یانە

بەسەر کەسانی تاوانباردا کە دەیانەوێ دەستدریژی بکەنە سەر:

ژین و ئاسایش و ناموس و سامان و ئابرووی خەڵک ئەو فێطرەتە

کە خوا خەڵکی لەسەر سروشتاندووە، بەبێ هەبوونی کیان دەسەلاتی

سیاسی مەیسەر نابێ!

۳- سیرە و ژیانی پیغەمبەری خوا ﷺ:

بەتێ بەلگەیه‌کی دیکە تی‌کەه‌ل‌ک‌یش بوونی شەریعەت و سیاسەت و

دین و ژین لە ئیسلامدا بریتی‌ـه‌ لە ژیا‌نامە‌ی پیغەمبەری خوا

(محمد ﷺ)، دیاره ژیانی پر به‌ره‌ک‌تی پیغهمبه‌ریش هم‌موی بریتی بووه له پابه‌ندیی به قورئانه‌وهو به‌ندایه‌تی بو خوا کردن به مانای فراوان و گشتگیری وشه‌ی به‌ندایه‌تی وکاتیک سهرنجی ژیانی سهره‌ری پیغهمبه‌ران و گه‌وره‌ترین و به‌رزترین ئینسان ده‌ده‌ین، ده‌بینین:

عه‌قیده و شه‌ریعت و

عیبادت و سیاست و

حوکم و حیکمه‌ت و

پاریزکاری و فیداکاری و

مزگوت و بازار و

دنیا و دواړژ و

له‌به‌ر خوا گریان و سوپا پیکه‌وه نان و

خه‌لک ته‌زکییه کردن و ده‌وله‌تداری کردن و

به‌کورتی: دینداری و دنیا‌داری، پیکه‌وه گری داوون و سه‌رجه‌م لایه‌ن و

بواره‌کانی دین و ژینی ره‌چاو کرده و هیچ شتیکی بو شتیکی دیکه

فهراموش نه‌کرده!

با سهرنجی نه‌م چه‌ند نایه‌ته به پیژه‌ی (کلام الله) بده‌ین:

۱- ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ...﴾ (محمد - ۱۹)، ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ

عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأُمْرِ فَأَتْلُوهَا...﴾ (الجملة - ۱۸)

۲- ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ (الحجر - ۹۹)، ﴿...فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا

أَنزَلَ اللَّهُ...﴾ (المائدة - ۴۸)

- ۳- ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ...﴾ (النساء - ۶۵)، ﴿... وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ...﴾ (الجمعة - ۲)
- ۴- ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ...﴾ (الأحزاب - ۱)، ﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلِّفُ إِلَّا نَفْسَكَ...﴾ (النساء - ۸۴)
- ۵- ﴿.. لَمَسْجِدَ أُسِّسَ عَلَى الثَّقَوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ...﴾ (التوبة - ۱۰۸)، ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ...﴾ (الفرقان - ۷)
- ۶- ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ، وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ﴾ (الأنشراح - ۸، ۷)
- ۷- ﴿يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُ ، قُمْ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ، نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ، أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا .... وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَشَّلْ إِلَيْهِ تَبَشُّلاً﴾ (الزمل - ۸، ۴، ۳، ۲، ۱)، ﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ...﴾ (آل عمران - ۱۲۱)
- ۸- ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَأَفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ...﴾ (آل عمران - ۱۵۹)
- ۹- ﴿...وَاتَّبِعْ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ لِنَفْسِكَ مِنَ الدُّنْيَا...﴾ (القصص - ۷۷)

بەلێ هەركەسێك سەرغی ئەم ئایەتە بەدات زۆر جوان بۆی  
دەردەكەوێ كە پیغەمبەری خوا ﷺ چۆن سەرچەم بواوە كانی دینداریی و  
دینداریی پێكەوێ گری داوێ و وێكراو تێكرا پێكەوێ كۆكردوونەتەو!

#### ٤- واقعی میژووی سێژدە سەدەیی دەولەتی ئیسلامی:

بەلگەیه کی دیکە نەگوێجانی لەیهك دابرانی دین و ژین یان شەریعت و  
حکومەت لە ئیسلامدا بریتیه لە میژووی دوورو درێژی دەولەتی  
ئیسلامی، چونکە دەبینین کە دەولەتی ئیسلامی هەر لەو پۆژەوێ کە  
پیغەمبەری خوا ﷺ بناغەي دامەزراندووە لە شاری مەدینە، هەتا سالی  
(١٩٢٤) کە بەرەسمی کۆتایی پێ هینراو لەسەر دەستی کەمال ئەتاتۆرک  
هەلۆهشێنرایەووە لە شوێنی وی دەولەتێکی عەلمانی ئیعلان کرا، بەلێ  
ئەو دەولەت و قەوارە ئیسلامییه هەرچەندە کەموکۆری و نەخۆشی و  
دەردی زۆری تێدا پەیدا بوو بوون و لە زۆر ڕووەوێ لە قورئان و سونەت  
دوورکەوتبوووە هەر ئەوەش زەمینەي ڕووخیتران و زەفەر پێبڕانی لەلایەن  
دوژمانەوێ بۆ خۆش کرد، بەلام لە هەموو ئەو ماوە درێژەدا کە سێژدە  
سەدە زیاتر بوو، وە لە هەموو قۆناغەکانی ئەمەوی و عەباسی و  
عوسمانیدا کە لادان و نەخۆشیەکان تێیاندا سەریان هەلدا، مەسەلەي  
لەیهك دابڕینی شەریعت و سیاسەت یان دین و ژین، نەك هەر بە کردەوێ  
پراکتیزە نەکرا، بگرە بە تیۆریش باسیکی جیددی لێو نەکرا!



له سۆنگه‌ی نه‌وه‌وه که تیڤکه‌لکیشراڤی شه‌ریعت و حکومه‌ت و پیڤکه‌وه په‌یوه‌ست بوون و له‌یه‌ک نه‌ترازانیان شتیڤکی پوون و بی چهندو چوون و مشتومر هه‌لنه‌گر بووه!

ئنجا پاشانیش که دوا‌ی پووخی‌نراڤی ده‌وله‌تی عوسمانی به سالیڤک (علي عبدالرازق)ی میصری له‌و باره‌وه کتیبه‌که‌ی خو‌ی: (الاسلام وأصول الحكم)ی نووسی، هه‌لو‌یسته‌که‌ی مایه‌ی نیگه‌راڤی و په‌خنه‌و گله‌بی تیڤکرا‌ی زانایانی ئیسلام بوو، وه سه‌ره‌نجام هه‌ر به‌و هۆیه‌شه‌وه له‌ ریزی زانایانی ته‌زه‌ر (علماء الأزه‌ر) وه‌ده‌ری نرا!!

وه له‌و کاته‌شه‌وه هه‌تا ئیستا کتیبه‌که‌ی ناوبراو هه‌ر په‌خنه‌ی لی‌ده‌گی‌ری به‌ چاوی گومان‌اوییه‌وه ته‌ماشای ده‌کری و کتیبی له‌سه‌ر ده‌نوس‌رین!

(۲) بناغه‌ی بیرۆکه‌ی له‌یه‌ک دابرینی شه‌ریعه‌ت و سیاست له‌لایه‌ن عه‌لمانیه‌کانی نیو جیهانی ئیسلامیه‌وه بریتیه له: قیاس کردنی ئیسلام له‌سه‌ر نه‌صرانییه‌ت.

یه‌کێک بۆ هه‌یه‌ به‌رسی:

باشه‌ مادام ده‌قه‌کانی قورئان و سوننه‌ت و سروشتی ئیسلام و ژياننامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ میژووی سیژده‌ سه‌ده‌یی ده‌وله‌تی ئیسلامی زۆر به‌روون و راشکاوی ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌ن که شه‌ریعه‌ت و سیاست دوو شتی پێکه‌وه‌ په‌یوه‌ست و تێکه‌ه‌ڵکێشن و ناگوجی له‌یه‌ک دابرین! نه‌دی ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ی له‌یه‌ک جیایی دین و ژین یان شه‌ریعه‌ت و حکومه‌ت چۆن و له‌ چیه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی هه‌لداوه‌ په‌یدا بووه‌؟! له‌ وه‌لامدا ده‌لێن:

له‌ راستیدا ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ مه‌گه‌ر چۆن ئه‌گه‌رنا ته‌نیا له‌لایه‌ن خه‌لکی عه‌لمانی دژ به‌ ئیسلام یان نه‌شاره‌زا به‌ ئیسلامه‌وه‌ خراوه‌ته‌ پوو، ئه‌مه‌ له‌ لایه‌ک و له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ تاکه‌ بنه‌مای فیکری ئه‌و بیرۆکه‌یه‌ بریتیه له‌ قیاسکردنی ئیسلام له‌سه‌ر نه‌صرانییه‌ت، که بێگومان ئه‌وه‌ش شتیکی هه‌له‌یه‌و به‌ زاراوی زانایان (قیاس مع‌ الفارق)، چونکه ئیسلام و نه‌صرانییه‌ت له‌ زۆر رووه‌وه‌ له‌یه‌ک جیان، بۆ نمونه‌:

(۱) ئیسلام خاوه‌نی (قورئان)ه‌ که دواین کتییی خواجه بۆ مرۆفایه‌تی و تاکه‌ کتیییکی خواشه‌ که به‌ ساغ و سه‌لامه‌تی و ده‌ستکاری نه‌کراوی

ماوه‌ته‌وه، به‌لام نه‌صرانییه‌ت خاوه‌نی چوار ئینجیله‌کانی: (متتا، مه‌رقیس، لوقا، یوحه‌ننا) و چند نامه‌یه‌کی (بولس) و که‌سانی دیکه‌یه‌ که‌ قسه‌ی چند که‌سیکن و له‌ شیوه‌ی به‌سه‌ره‌ات و ژیاننامه‌و شتی ناوادان و هیچ په‌یوه‌ندی‌یان به‌ وه‌حی خواوه‌ نیه‌!

(۲) ئیسلام به‌رنامه (شریعه)یه‌کی هه‌یه‌ که‌ پره‌ له‌ یاسا و پرئیسای جو‌راو جو‌ری سیاسی و نابووری و کۆمه‌لایه‌تی و جه‌نگ و ناشتی و ... هتد، بۆ ریک‌خستنی ژیان و گوزه‌رانی تاک و خیزان و کۆمه‌لگا و ده‌ولت، به‌لام چوار<sup>(۲)</sup> به‌ناو ئینجیله‌کانی نه‌صرانییه‌ت بیتجگه‌ له‌ هه‌ندی‌ک باب‌ه‌ت مه‌سه‌له‌ی رووحی و نه‌خلاق‌ی چی دیکه‌یان تیدانیه‌، وه‌ک شه‌ریعه‌ت و به‌رنامه‌ی ژیان.

(۳) له‌ ئیسلامدا مسوڵمانان هه‌موویان وه‌ک یه‌ک و یه‌کسان له‌ به‌رامبه‌ر به‌رپۆه‌بردنی شه‌ریعه‌تدا و هه‌رچه‌نده‌ ریزی تایبه‌تی له‌ زانا و پسپۆرانی شه‌ریعه‌ت گیراوه‌، به‌لام نه‌کراون به‌ چین و ده‌زگا (طبقه‌ و مؤسسه‌)یه‌کی تایبه‌ت که‌ خاوه‌نی کۆمه‌لێک تایبه‌تمه‌ندی و ئیمتیا‌ز بێ، به‌لام له‌ نه‌صرانییه‌تدا چینی پیاوانی ئایین (طبقه‌ رجال‌الدین) هه‌یه‌ که‌ پیتی ده‌گوتری (ئه‌کلیرۆس) و کۆمه‌لێک ئیمتیا‌زی جو‌راو جو‌ری هه‌ن و خۆیان به‌ نوینه‌ری خوا داده‌نی‌ن و به‌ناوی خواوه‌ پسووله‌ی لی‌خۆشبوون (صک‌ الغفران) ده‌ده‌ن به‌ گونا‌ه‌کاران و ... هتد!!

(۲) چونکه‌ خوا فەرموویه‌تی (ئینجیل)یکم بۆ عیسا (علیه‌السلام) ناردوه‌ نه‌ک چوار و زیاتریش!!



ئه‌وروپا سه‌ری هه‌لداو هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی به‌ جیهانی ئیسلامیه‌یه‌ نیه‌، چونکه‌ له‌ کۆمه‌لگایه‌ کدا که‌ دینه‌ که‌یان پاپاو قه‌شه‌و هوکمرانه‌ کان به‌ سیبهری خواو وه‌کیلی خوا ده‌زانن، زه‌مینه‌ی سه‌ره‌ل‌دانی ئه‌و جوژه‌ سیستمه‌ ره‌خساره‌، به‌لام له‌ کۆمه‌لگایه‌کی ئیسلامیه‌یدا که‌ هوکمران له‌لایه‌ن خه‌لکه‌وه‌ هه‌ل‌ده‌بژێری<sup>(۳)</sup> و به‌یعه‌تی پی‌ ده‌دری<sup>(۴)</sup> و پاشان له‌سه‌ری پی‌ویست ده‌کری<sup>(۵)</sup> که‌ به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه‌ پابه‌ند بیت<sup>(۶)</sup>، وه‌ بابای هوکمران خۆی به‌ وه‌کیل و جیگری خه‌لک و کۆمه‌لگا ده‌زانی و، ده‌زانی که‌ شه‌ریعه‌یه‌ت پێدرانی و شه‌ریعه‌یه‌ت لی‌ ستێرنانه‌وه‌ی به‌ده‌ست خه‌لکه‌، وه‌ک خه‌لیفه‌ی یه‌که‌م (ابوبکر الصدیق) -خوا لی‌ی رازی بی- له‌یه‌که‌مین وتاری دوا‌ی هه‌ل‌بژێران و به‌یعه‌ت پێکرا‌یندا گو‌توویه‌تی: (قد ولیت علیکم ولست بخیرکم فان احسنت فأعینونی وان أسأتُ فقومونی اطیعونی ما اطعت الله و رسولہ فیکم فان عصیت الله ورسولہ فلا طاعة لی علیکم ..)<sup>(۷)</sup> واته‌: (به‌سه‌رتانه‌وه‌ کراومه‌ سه‌ره‌رشتیارو به‌ره‌رس به‌لام چاکترینتان نیم، هه‌رکات چاکم کرد یارمه‌تیم بده‌ن وه‌ نه‌گه‌ر خراپم کرد راستم بکه‌نه‌وه‌، و فه‌رمانه‌به‌ریم بکه‌ن تاکو من فه‌رمانه‌به‌ری خواو

(۳) ﴿وامرهم شوری بينهم﴾ الشوری-۳۸-

(۴) ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله...﴿ الفتح-۱۰-

(۵) ثم جعلناك على شريعة من الامر فاتبعها...﴿ الجاثية-۱۸-

(۶) برونه‌: (تاریخ الخلفاء) للسيوطي، صحیفه‌ -۶۹- وه‌ (الامامة والسياسة) لابن قتية ج ۱

صحيفة-۲۸-

پێغه‌مبەرە‌کە‌ی بکە‌م، بە‌لام کە سەرپێچیم لێیان کرد گۆی رایە‌لی  
بۆ‌کرانم لە‌سەر‌تان پێ‌ویست نیە..)

بە‌لی: لە کۆمە‌لگە‌یە‌کی ئا‌وادا- مادام بە شە‌ریعە‌تە‌وه پابە‌ندبن -  
زە‌مینە‌ی سەر‌هە‌ڵدانی ئە‌و جۆرە سیستە‌مه رە‌خسار نیە، چونکە  
شە‌ریعە‌ت سایە‌و سەر‌وهری هە‌موو لایە‌کە‌و کۆمە‌لگاش هە‌مووی لە  
بەر‌انبەر شە‌ریعە‌ت و یاسا‌کانیدا یە‌کسانن بە‌گەرە‌و بچووک و درشت و  
ورده‌وه.

وہ لە درێژە‌ی تە‌مە‌نی دە‌وڵە‌تی ئیسلامییدا هەرچە‌ندە کە‌موکۆری  
زۆری تێدا پە‌یدا‌بوونە بە‌لام:

دە‌سە‌لاتی جی‌بە‌جی‌کردن (السلطة التنفيذية) هیچ کاتی‌ک نە‌یتوانی‌وه-  
مە‌گەر بە دە‌گمە‌ن- کە دە‌ست وەر‌بداتە کاروباری هە‌ردووک دە‌سە‌لاتی  
یاسادانان و دادوهری (السلطة التشريعية والسلطة القضائية) بە‌لکو تا  
راددە‌یە‌کی زۆر ئە‌و دوو دە‌سە‌لاتە بە‌سەر‌بە‌خۆیی بە‌دە‌ست زانایانە‌وه  
ماونە‌تە‌وه، ئە‌ حالێ‌کدا کە لە دە‌وڵە‌تانی رۆژ‌ئا‌وای نە‌صرانییدا هەر‌کام لە  
سێ‌کوچکە‌ی شوومی (پاپا، پادشا، دەر‌بە‌گ) هەر‌سێ‌ک دە‌سە‌لاتی:  
جی‌بە‌جی‌کردن و یاسادانان و دادوهری یان لە‌دە‌ستی خۆیاندا کورت  
هە‌ڵیان‌بوو!

### (۳) دیاری نه‌کرانی میکانیزمی وردی ده‌وله‌تداری و حوکمرانی له ئیسلامدا حیکمه‌تی گه‌وره‌ی تیدا‌یه :

گه‌لێک جاران نه‌یارانی ئیسلام و ته‌وژمی ئیسلامی مه‌سه‌له‌ی دیاری نه‌کرانی چۆنیه‌تی پێکهێنانی کیان و قه‌واره‌ی سیاسی و میکانیزمه ته‌فصیلییه‌کانی ده‌کهنه به‌لگه‌ی نه‌داری ئیسلام له‌ روی سیاسیه‌وه! به‌لام له‌ راستیدا نه‌ک هه‌ر وانیه بگره به پێچه‌وانه‌شه‌وه‌یه، بابزانی چۆن؟! له‌ سۆنگه‌ی ئه‌وه‌وه که خوای کاربه‌جی و په‌نه‌نابین کۆتا به‌رنامه‌ی بێ‌هه‌له‌و په‌له‌ی خۆی به‌ پێغه‌مبه‌ری کۆتایی (محمد) ﷺ بۆ تێک‌پرای به‌شهر ناردوه هه‌تا ژیا‌نی مرۆڤ له‌سه‌ر زه‌وی کۆتایی پێ دێ، بۆیه خوای به‌به‌زه‌یی (سبحانه‌و تعالی) هه‌موو ئه‌و لایه‌ن و بو‌ارانه‌ی ژیا‌نی ئینسان که زیاتر به‌ روح و ماهیه‌تییه‌و په‌یوه‌ستن و نا‌گۆڕین یان که‌مه‌تر وایه گۆڕانیان به‌سه‌ردایه‌ت و هه‌ک: ئیمان و عه‌قیده‌و عیباده‌ت و ئه‌خلاق و نا‌کارو بنیاتنانی خه‌زان، کۆمه‌لێک یاسای وردو ته‌فصیلی بۆ دانان و نوخته‌یان تیدا خراونه سه‌ر پیت. به‌لام ئه‌و لایه‌ن بو‌ارانه‌ی دیکه‌ی ژیا‌ن و گۆزه‌ران که گۆڕانیان به‌سه‌ر دادی و زیاتر په‌یوه‌ستن به‌ جه‌سته‌و روا‌له‌ت و دیوی ماده‌ی ژیا‌نه‌وه هه‌ک: سیاسه‌ت و ئابووری و جه‌نگ و ناشتی، خوای زاناو شاه‌زه‌ا به‌وه‌نده‌ وازی هه‌ناوه که کۆمه‌لێک بنه‌ماو هه‌تلی گشتیان بۆ دابنێ که چوارچێوه‌و بازنه‌یه‌کی فراوانیان بۆ دیاری بکات و چه‌ندان ناوچه‌ی بۆشایی (مناطق الفراغ) یش به‌هه‌تیه‌وه!

دیاره حیکمه‌ت و نه‌هه‌تی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ش زۆر روونه ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که

خوای کاربەجێ نەبویستووە بۆ ئەو لایەن و بوارانەی ژیان و گوزەران کە گۆپان و پەرەستاندن (تغیرو تظور) زۆر پرویان تێدەکات کۆمەڵە یاسایەك دیاری بکات کە دوایی ببنە قالب و چوارچیوێهەکی تەنگ و نەگونجاو لە گەڵ قۆناغەکانی ژیان و گوزەران کۆمەڵگادا.

چونکە ئەگەر هاتباو شەریعت لەو لایەن و بوارانەشدا وەك لایەن و بوارەکانی عەقیدەو عیبادەت و ئەخلاق و خێزان نوختەیی خستبایە سەر پیت و وردەکارییەکانی باسکردبایە، یان دەبوو بە گۆیرەیی ئاستی ئەوسای کۆمەڵگاگان دیاری کردبایە کە بێگومان لەبەر سادەیی و ساکاریی لە گەڵ قۆناغەکانی دیکەیی ژیاانی بەشەردا نەدەگونجا! یان دەبوو بە پیتی دواقۆناغی گەشەسەندووی ژیاانی بەشەر بووایە کە دیارە ئەو کاتەش بۆ قۆناغەکانی پێشتر نەدەگونجاو نەدەبوو، واتە: ئەگەر بە گۆیرەیی قۆناغ و هەلومەرجی دابەزینی قورئان بووایە، دوایی بۆ قۆناغەکانی دیکەیی داھاتوو تەنگ (ضیق) دەردەچوو، وە ئەگەر بە گۆیرەیی دواقۆناغی گەشەکردنی ژیان و گوزەران بەشەر بووایە بۆ قۆناغەکانی پێش خۆی فشوڤۆل (فضاض) دەبوو!

بەلام لێرەدا نابێ هیچ کەس وایزانێ کە ئیسلام وەك چۆن وردەکارییەکان (تفصیل)ی چۆنیەتی پێکھێنانی دەوڵەت و حکومەتی باس نەکردووە، ئەو بنەماو پایە بنەرەتییانەشی باس نەکردوون کە هێڵە گشتییەکان و چوارچیوێهەیی دەوڵەت و حکومەت پێک دەھێنن، بەلکو لەو پەرەو کۆمەڵێک شتی باس کردووە کە بە بناغەی سیاسەت و حوکمی ئیسلامی دادەنرێن و لە داھاتوودا ئاماژەیان پێ دەکەین.



## (٤) پابه‌ندبوونی حکوومه‌ت به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه‌ سه‌رناکی‌شی بۆ وشکی (جمود)، چونکه‌ نه‌سل له‌ مامه‌نه‌کان (المعاملات) دا ره‌وایی و ده‌ستکراوه‌یییه‌:

که‌سانیکی له‌ ئیسلام نه‌شاره‌زا یان خوگیلکه‌ر له‌ نه‌یارانی ئیسلام و ته‌وژمی ئیسلامی، هه‌رکات گوێبیستی وشه‌ی: شه‌ریعه‌ت و حکوومه‌تی ئیسلامی و ده‌وله‌تی ئیسلامی، بوون، یه‌کسه‌ر تۆمه‌تی دۆگما بوون و وه‌ستان و (جمود) ده‌که‌نه‌ بیانوی ره‌فزکردنی پابه‌ندی کۆمه‌لگا و حکومه‌ت به‌ شه‌ریعه‌ته‌وه‌! بۆیه‌ بۆ ره‌واندنه‌وه‌ی ته‌می نه‌و گومان و تۆمه‌ته‌ ده‌لێم:

یاساکانی ئیسلام به‌ گشتی به‌سه‌ر سی‌ ته‌وه‌رده‌ دا به‌ش ده‌بن:

أ- جیهانبینی و ئیمان و عه‌قیده.

ب- عیباده‌ت و نه‌خلاق.

ج- هه‌ل‌سوکه‌وته‌کان (المعاملات).

جا هه‌رچی ته‌وه‌ره‌ی یه‌که‌م و دووه‌م وه‌ک پێشتریش باسمان کرد نه‌وه ئیسلام نوخته‌ی تێاندا خستۆته‌ سه‌ر پیت و وردو درشتیانی خستۆته‌پروو، به‌لام ته‌وه‌ره‌ی سییه‌م (هه‌ل‌سوکه‌وته‌کان) که‌ دیاره‌ حوكم و سیاسه‌تیش جوړیکه‌ له‌ جوژه‌کانی به‌لکو گرنه‌گرتن جوړیه‌تی، نه‌وه ئیسلام ته‌نیا بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کان و هیله‌ گشتیه‌یه‌کانی خستونه‌پروو به‌لام ورده‌کارییه‌کان (تفصیل)ی به‌ بۆشایی به‌جێ هێشتوه‌ بۆ گۆران و په‌ره‌ستاندنه‌کانی ژیان و گوزه‌ران تاكو خه‌لكی به‌گوێره‌ی

پێداویستییه کانیان کۆشش (اجتهاد) یان بۆ بکهەن.  
کهواته:

له کاتێکدا که شهريعت له بواری جيهانبيني و ئيمان و عهقيده و عيبادهت و نهخلاق و خيزاندا کارێکی کردوه که مرۆف ئهرکی کۆشش کردن و خۆماندووکردنی له کۆل بکهوێ، له بواری ههلسو کهوتهکاندا به پێچهوانهوه کارێکی کردوه که به جیددی خهه بخوات و کۆشش بکات تاكو ورده کاریه کانی نهو بواره له چوارچێوهی فراوانی شهريعت و بنهما سههرهکیه کانییدا دیاری بکات.

ههروێهش زانایانی ئیسلام لهو بوارهدا بنچینهیهکی شهريعیيان داناوه که دهلێ: (الأصل في العبادات الحظر والأصل في المعاملات الإباحة) واته: (له بواری خواپه رستییه کاندایا بناغه رێ لێ گێرانه و له بواری ههلسو کهوته کانییشدا بناغه رێ پێدرانه).  
به کورتی:

ئیسلام له بواری ههلسو کهوتهکاندا — که بابەتی دهولەتداریی و هوکمرانیی گرنگترین بهشییهتی — رێی له بهردهم ئینساندا ئاوه لا کردوه و به تهواوی دهستی کردۆتهوه که چۆن داد گهریی ده چه سپێ و، بهرژهوهندی دابین ده بێ ئاوابکات، وهك دوايي زیاتر تیشك ده خهینه سهه نهو بابەته.  
بۆیه پابهندیی حکومهت به شهريعتهوه تهنها نهوێه که رووح ههناوی بۆ پهیدادهکات و له لادان و خلیسکان دهپاریزی، نه گهرنا ریی هیچ شتیکی چاك و سودبه خشی بۆ خهلك و کۆمه لگا لێ ناگرێ، وهك میژووی (۱۳۰۰) سألەي دهولەتی ئیسلامی سهلماندوویهتی!

## (۵) دەستوور و یاسای دەولەتیکی مسوڵمان پێویسته تاکە سەرچاوه‌کی شەریعه‌ت بێ؛

بێگومان هه‌بوونی ده‌ستوور یان یاسای بنه‌رته‌تی (القانون الأساسي) وه‌ك له هه‌ندێك شوێنان وای ناو ده‌بن، شتیکی پێویسته بۆ هه‌ر ده‌ولەت و قه‌واره‌یه‌کی سیاسی، چونكه ده‌ستوور هێله گشتی و بنه‌ما سه‌ره‌کییه‌کانی به‌رپۆه‌چوونی ده‌ولەتی تێدا دیاری ده‌کری و چۆنیه‌تی په‌یوه‌ندی و هاوکاری نیوان هه‌ر که‌سیک ده‌سه‌لاتی: یاسادانان و جێ‌به‌جێ کردن و دادوه‌ریی (التشريع والتنفیذ والقضاء) و سنووری هه‌ر کامیانی تێدا دیاری ده‌کری و... هتد.

شایانی باسیشه‌یه‌که‌مین ده‌ستووری نووسراوه له میژووی به‌شه‌ردا به دانپێدا هێنانی میژووزانان نه‌و ده‌ستووره‌یه‌که‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ به‌رپۆه‌بردنی ده‌ولەتی ئیسلامی مه‌دینه داینا، که به (الصحیفة) یان (الوثیقة) ناسراوه له چل و شه‌ش ماده‌ پێکهاتوه، ئنجا دیاره که حاڵه‌تی ئاسایی و شه‌رعی خه‌لکیکی مسوڵمانی وه‌ك عێراق یان کوردستان، نه‌وه‌یه‌که‌ هه‌م ده‌ستوورو یاسای بنه‌رته‌تی (القانون الأساسي) کیان و قه‌واره‌ سیاسیه‌که‌ی و هه‌م یاساکانی، هه‌لقولاوی یه‌ك تاکه‌ چاوگ بن، که شه‌ریعه‌تی بێ‌خه‌وشی خوای دادگه‌رو کاربه‌جێیه‌، چونکه: مسوڵمانبوونی تاک و کۆمه‌ل به‌بێ‌ پابه‌ندی به‌ ئیسلامه‌وه هه‌یج واتاو

نیوه‌ڕۆکیکی نابێ! ناخر مسوڵمان (مسلم) که‌سیکه‌ بۆ خوا (تبارک و تعالی) ملکه‌چ بیته‌ و ملکه‌چیش بۆ خوا به‌ پابه‌ندی به‌ ئیسلامه‌وه‌ ده‌بێ نه‌و ئیسلامه‌ی که‌ خوا به‌ به‌رنامه‌ی ژین بۆی په‌سند کردوین ﴿وَرَضِیتُ لَکُمُ الْإِسْلَامَ دِینًا...﴾ (المائدة-۳) وه‌ هه‌وائی پینداوین که‌ جگه‌ له‌وی شوینکه‌وتنی هیچ به‌رنامه‌و نایینیکی دیکه‌مان لێ قبول ناکات:

﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِینًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (ال عمران-۸۵)، دیاره‌ به‌ دیلی پابه‌ندییش به‌ شه‌ریعه‌تی خواوه‌ - که‌ له‌ قورئان و سوننه‌تدا به‌رجه‌سته‌یه‌ - شوینکه‌وتنی هه‌واو ئاره‌زووی نه‌زانانه‌و جیگره‌وه‌ی حوکم و به‌رنامه‌ی خواش ته‌نیا حوکمی نه‌فامانه‌، وه‌ک خوای زاناو شاره‌زا فه‌رموویه‌تی: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (الجماعه‌-۱۸) ﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَنْفَعُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ (المائدة-۵۰) که‌واته‌:

دروست نیه‌ ده‌ستوورو یاسای ده‌وله‌تیکی مسوڵمان بیجگه‌ له‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلام له‌ هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی دیکه‌وه‌ هه‌لبقولێ، هه‌ربۆیه‌ش نه‌وه‌ی که‌ له‌ ده‌ستووری ئیستای عیراقددا هاتوه‌ که‌ ده‌لێ<sup>(۷)</sup>: (شه‌ریعه‌تی ئیسلامی سه‌رچاوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی یاسادانانه‌ ..)

(۷) ده‌قی ئه‌و قسه‌یه‌ که‌ له‌ ماده‌دی (۲) بڕگه‌ی یه‌که‌مدا هاتوه‌ ئاوایه‌ (ئیسلام نایینی فه‌رمی ده‌وله‌ته‌ و سه‌رچاوه‌یه‌کی بنه‌رته‌یه‌ بۆ یاسا دانان) بڕوانه‌: په‌شنووسی ده‌ستووری عیراق، به‌شی یه‌که‌م، سه‌ره‌تا بنچینه‌یی یه‌کان، لاپه‌ره‌-۶-

مه‌گه‌ر به ته‌ئویل کردنه‌وه نه‌گه‌رنا هه‌له‌یه و راست نیه، چونکه پیوسته شه‌ریعت تاکه چاوگی ده‌ستووو ته‌نیا سه‌رچاوه‌ی یاسادانان (تشریع) یش بیت، نه‌وجار نیسلام کردنه ئایین و به‌رنامه‌ی ژین و شوین شه‌ریعت که‌وتن، دیته دی!

مه‌به‌ستیش له‌و ته‌ئویل کردنه نه‌وه‌یه که بگوتری:

مه‌به‌ست له‌ پرسته‌ی: (نیسلام ... سه‌رچاوه‌یه‌کی بنه‌ره‌تییه بو یاسادانان) نه‌وه‌یه که وه‌ک ته‌سل و بناغه نیسلام و شه‌ریعت ته‌که‌ی بنه‌ره‌تی یاسا دانانه وه‌ک شتی لاره‌کی و (فرعی) یش سوود له‌ شتی دیکه‌ش وه‌رده‌گیرئ، دیاره هیچ کاتیکیش دروست نیه لق (فرع) له‌ گه‌ل بنه‌ره‌ت (اصل) دا تیکبگیرین!

تنجا بۆیه‌ش دروست و ره‌وانیه که هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی دیکه بکریته هاوبه‌شی نیسلام و شه‌ریعت، له‌ بواری یاساداناندا، چونکه ته‌نها خوا به‌ په‌روه‌ردگارو په‌رستراو و یاسادانه‌ر (الرّب و الاله و الحاکم) زانین، بناغه‌ی مسولمانه‌تییه‌وه‌و راستییه مه‌زنه چه‌ندان نایه‌تی به‌ پی‌زی کتییی خوا (سبحانه و تعالی) زۆر به‌روونی و راشکاوی خستوو‌یانه‌ته‌روو، بو نمونه:

یه‌ک- ﴿قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اُنْعٰی رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَیْءٍ ۚ﴾ (الانعام - ۱۶۴)

واته: ﴿نایا جگه له‌ خوا په‌روه‌ردگاریکی دیکه بخوازم له‌ حالیکدا که نه‌و په‌روه‌ردگار —خاوه‌ن و مشورخۆرو سه‌روه‌ر- ی هه‌مووشتیکه؟!﴾.

دو- ﴿لَا غَلَمَ لَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ...﴾ (حمد-۱۹)

واته: ﴿ده‌جا بزانه که‌وا جگه له خوا هیچ پەرستاری دیکه نین﴾ واته: بی‌جگه له خوا هیچ که‌س و هیچ شتیک شایسته‌ی پەرستان نیه، پەرستانیش هەرکام له- خوشویستن و به گه‌وره‌گرتن و فرمانبهری بۆ کردن و شهرم لیکردن و لیترسان- ده‌گریته خوی.

س- ﴿إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ (یوسف-۴۰) واته: ﴿حوکم ته‌نیا هی خوایه، فرمانی کرده که جگه له‌و نه‌پەرستن، ئانه‌ویه ئایینی راست...﴾ جا دیاره که ته‌نیا کاتی‌ک به‌س خوا به پەروردگارو خاوه‌ن و سه‌روه‌ر ده‌گری، که ئاین و شه‌ریعه‌تی خوا له هه‌موو روویکه‌وه په‌یره‌ویی لێ بکری و بکریته به‌رنامه‌ی ریکخه‌ری ژیان و گوزه‌ران به هه‌موو بواره‌کانیسه‌وه. هه‌روه‌ها به‌س کاتی‌ک خوا به‌ته‌نیا ده‌پەرستی که تاک و کۆمه‌ل وه‌ک چۆن نیشانه‌و دروشمه‌کانی خواپه‌رستی (شعائر العبادة)<sup>(۸)</sup> ته‌نیا پێشکه‌شی خوا ده‌کات و به‌شی که‌سی دیکه‌یان تی ناخات، به‌رنامه‌کانی زینده‌گی (شرائع الحیاه) یش ته‌نیا له خوا شه‌ریعه‌ته‌که‌یه‌وه وه‌رده‌گری و ژیا‌نی تاکیی و خیزانی و کۆمه‌لی له هه‌موو بواره‌کانی: سیاست و ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و جه‌نگ و ناشتی و نه‌خلاقیی و .. هتده‌دا به پێی یاسا‌کانی شه‌ریعه‌ت رێک ده‌خات.

(۸) وه‌ک: نوێژ، روژوو، زه‌کات، جه‌ج، زیکر، دووعا، نه‌ز، سه‌رپهرین،... هتده‌.

دیسان تەنھا کاتیك بەس خوا بە یاسادانەر (حاکم، مشرّع) دادەنری،  
 کە بۆ ریکخستنی سەرچەم لایەنەکانی ژیان و گوزەرانی پرس بە  
 شەریعەتی خوا بکری و پابەندیی بە یاسا و بڕیارەکانییەوه بکری و گوئی  
 بۆ بگیری و فەرمانبەریی بۆ بکری.

ئەگەرنا پێم نالێی کەسێک: کە لە بەرپۆوەبردن و ریکخستنی ژیان و  
 گوزەرانی تاکێ و خێزانی و کۆمەڵییدا یان بە یەكجاریی ئایین و  
 شەریعەتی بێ هەڵەوپەڵە خوا پشت گوێ دەخات، یان حیسابیکی لام  
 سەللای بۆ دەکات و ریکچکەو بێردۆزەکانی لە گەڵ تیکەڵ دەکات و  
 دەیهێنێتە ریزی بەرنامەو بێردۆزە هەلقولڵاوەکانی بیرو زەینی مرۆڤ و  
 بۆ نێدارەکردنی خەڵک و ولات پشک و بەشیکی گچکە یان گەورە پێ  
 دەدات! چۆن دەتوانی خۆی بە خوا بەیە کەر (مُوحَد) دابنێ و واخەیاڵ  
 بکات کە مسوڵمانەو تەنھا خوا بە پەروردگار و پەرستار و یاسادانەر  
 دەزانن!!؟

ئەجە ئەو هەمووی بەنسبەت دەستووری عێراقەوه کە تا راددەیه‌ک  
 کاری تەواو بوو، بەلام بۆ پرۆژەیی دەستووری کوردستان و پێگەیی ئیسلام و  
 شەریعەتە کە لە نیویدا ئەو بێگومان قسەو باسی زۆر زوێر دەدەن  
 هەڵدەگری و هەڵەوپەڵەو ناتەواویی زۆری تێدا یە کە من هەول دەدەم بە  
 خێرای و لە چەند خاڵیکی کورتدا ئاماژەیان پێ بکەم:

۱- جاری بەرلە هەمووشتیک لەو پرۆژەیه‌دا باسی (نایینی فەرمی)

نەکراوە کە دەبێ ئیسلام بێ، لە حالیک دا کە لە دەستووری عێراق و لە سەرەتای بڕگەی یەکەمی ماددەی دووەمدا گوتراوە: (ئەسلام ئایینی فەرەمی دەوڵەتە...!)

ئەجە ئەو لە کاتیکیش دایە کە زۆرینەی (أغلییه) مسوڵمانان لەسەر ئاستی کوردستان زیاترە لە زۆرینەیەکیان لەسەر ئاستی عێراق! ئەجە ئەگەر ئەوەش بکریته بیانوو کە: مادام کوردستان هەریەکەیی فیدرالە لە کێان و دەوڵەتی عێراق، کەواتە دەستووری عێراق کوردستانیش دەگریته وەو ئایینە فەرەمیەکی کە ئیسلامە هێ هەموو خەڵکی عێراق! دەلێن ئەو بیانوو و پاساوێکی بێ جێ یە، چونکە ئەو حالەتە سەرچەم ماددەو بڕگەکانی دیکە دەستووریش دەگریته وە، ئەدی بۆچی بۆ ئەو ماددەو بڕگەکانی دیکەش هەمان بڕجە پەچاو نەکراوە بەوەندە واز نەهێنراوە کە لە دەستووری عێراقدا هاتوون، بەڵکو هەموویان و بگرە هەندێکیان روونتر و چاکتریش لە پرۆژە دەستوورەکی هەریەم دا تۆمارکراون!!

ئایا هەر بەقسەو بانگەشە خۆ لە خەڵکی بە مسوڵمانانو دیندار زانی، دادمان دەدات چ بۆ دنیاو چ بۆ دواڕۆژیش؟! ئەدی نابێ مسوڵمانانتر بونە کەمان لە دەستوورە کەماندا پەنگبەتەو؟! کە بەداخووە ئیستا بە پیچەوانەو هێو ئەوێ پرۆژە کە مەتر مسوڵمانەتی گەلە کەمان پێشان دەدات! ئاشکراشە کە لە مەیدانی قسەو باساندا



قەسە بۆ بەلگەو دەلیل هێچکەس فەلسیکی پێ نادات، خواش (عزوجل) فەرموویەتی:

﴿قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (النمل- ٦٤)

واتە: ﴿بۆی "ئەگەر راست دەکەن بەلگە کەتان بێن!"﴾ .

٢- لە حالیکدا لە دەستووری عێراقدا لە ماددە (٢) دا باسی ئیسلام و رۆڵی شەریعەت کراوە، لە پرۆژە دەستووری هەرێم دا ئەو مەسەلە یە خراوەتە ماددە (٧) هەو بێگومان ریزبەندی (ترتیب) ی ماددەکانیش لە گەرنگترەو بۆ گەرنگ چوونیان تیدا رەچاو کراوە، کەواتە هەر لەرێو دیارە کە بایەخ پێدانی پرۆژە دەستوورەکی بە ئیسلام هەرێم زۆر کەمترە لە هە دەستووری عێراق، هەرچەندە خۆشمان بە مسوڵمانتر دەزانین!

٣- ئیستاش با سەرئەجی ماددە (٧) بەدەین کە تەرخان کراوە بۆ دیاری کردنی پێگەی ئیسلام و شەریعەتەکی لەو پرۆژەیدا کە دەویستری بکریته دەستووری هەرێمی کوردستان:

(ئەم دەستوورە جەخت لەسەر ناسنامە ی مسوڵمانی زۆرینە ی گەلی کوردستان دەکات و بنەماکانی شەریعەتی ئیسلام یە کێکن لە سەرچاوەکانی یاسادانان، هەروەها تەواوی مافە ئایینیەکانی مەسیحی و ئیزیدی و هە دیکە لە ئازادیی باوەرو پیاوێ کردنی ئایین دەستەبەر دەکات) (٩).

(٩) پرۆژە دەستووری هەرێمی کوردستان - عێراق ، لاپەرە - ٩ -

ئەم رەخنەو تێبینی یانەش لەسەر ئەم ماددە‌ی حەوتە دەخەینە‌پوو:  
 أ/ گوتراوه: (ئەم دەستوورە جەخت لەسەر ناسنامە‌ی مسوولمانی‌تی  
 زۆرینە‌ی گە‌لی کوردستان دە‌کات). بە‌لام لە دەستووری عێراقدا  
 گوتراوه: (ئەم دەستوورە پارێزگاری لیکردنی ناسنامە‌ی مسوولمانی‌تی  
 بۆ زۆرینە‌ی خە‌لکی عێراق مسۆگەر دە‌کات - ی‌ضمن هذا الدستور  
 الحفاظ على الهوية الاسلامية لغالبية الشعب العراقي).

ناشکراشە کە وشە‌ی (جەختی لەسەر دە‌کات - ی‌ؤکد) ماناکە‌ی بۆ  
 هێزترە لە وشە‌ی (مسۆگەر دە‌کات - ی‌ضمن)!!

چونکە جەخت کردنە‌وه تە‌نها پە‌یوە‌ندی بە ئیستاهە‌یه وە‌ک  
 واقیعێک، بە‌لام مسۆگەرکردن ئیستاهە‌یه‌وه‌و رووحی  
 بە‌رپرسیاری‌تیشی لە بە‌رانبەر ئیسلام و مسوولمانە‌تیدا زیاتر تێدایە!  
 ب/ گوتراوه: (بنە‌ماکانی شە‌ریعە‌تی ئیسلام یە‌کی‌کن لەسەرچاوه  
 سەرە‌کیە‌کانی یاسادانان).

جا ئێ‌مه پێ‌شتر باسی ئە‌و مە‌سە‌لە‌یه‌مان کردو ئێ‌ره دووبارە‌ی  
 ناکە‌ینە‌وه، بە‌لام ئە‌وه‌نده‌ ده‌لێ‌ین: کە‌ ئایا سەرچاوه‌کانی دیکە‌ی  
 یاسادانان جگە‌ لە شە‌ریعە‌تی ئیسلامی چین و چە‌ندن؟! ئایا دە‌کرێ‌  
 تۆ لە دەستوورە‌که‌دا تە‌نها یە‌کی‌ک لە سەرچاوه‌کانی یاسادانان بە  
 خە‌لک ب‌لێ‌ی و نە‌زانن سەرچاوه‌کانی دیکە‌ت چین؟!  
 پاشان دە‌لێ‌ین:

ئه گهر به راوردێك له نێوان دستوری عێراق و پروژه كهی دهستوری ههڕێمدا بکهین زۆر بهروونی دهرده کهوێ - که به پێی ئه و پروژهیه - جاریکی دیکهش له مسوڵمانیتیدا ده کهوینه دواى خه لکی دیکه وه نه ک وهك ئیددیعا ده کهین پیشیان بکهوین! چونکه دهستوری عێراق له بر گهی یه که می مادهی (۲) دا ده لێ:

(ئیسلا م ئایینی فهرمی ده ولته و سه رچاوه یه کی سه ره کی یاسا دانانه - الأسلام دین الدولة الرسمي وهو مصدر أساس للشریع). به لām له پروژه كهی ههڕێمدا له جیاتى ئیسلا م، باسی (بنه ماکانى شه ریه ت) کراوه، دياره سه رچاوه بوونی ئیسلا میش زۆر جیاوازه له سه رچاوه بوونی (بنه ماکانى شه ریه ت) چونکه ئیسلا م له قورئان و سوننه تدا به رجه سته یه به لām بنه ماکان ده گونجی مشتومریان له سه ر بکری که چهندن و چۆن، به پێچه وانه ی ده قه کانى شه ریه ته وه به تایبه ت نایه ته کانى قورئان که مسوڵمانان له سه ر پیتێکی کیشه یان نیه!!

ج/ له پروژه دهستوری ههڕێمدا باسی ئه وه نه کراوه که نابێ هیچ یاسایه ک ده ربجێ له گه ل یاسا (حکم) ه نه گزێو چه سپاوه کانى ئیسلا مدا دژ بوه ستن، به لām له دهستوری عێراقدا ئه وه ش به راشکاوی هاته: (نابێ یاسایه ک ده ربجێ که له گه ل حوکه نه گۆره کانى ئیسلا م نا کوک بیت - لایحوز سن قانون يتعارض مع ثوابت احکام الأسلام). که دياره ئه مه ش هه نگاویکی دیکه ی به ره و دوا به جێمانه له خه لکی دیکه له بوا ری مسوڵمانه تیدا!

دياره ئەو ە پرۆژە دەستورەي ە ەريم كەلئىن وكونى ديكەشى زۆرن<sup>(۱۰)</sup>،  
ليژەدا ەرفەتى خستەنەرووي ەموويانمان نيەو خەلگىكىش قسەو  
باسيان ل ە بارەو ە کردوون و دەكەن.

(۱۰) بۆ نمونە: ل ە برگەي (شەشەم)ى ماددەي (۶۷)دا ەاتو ە:

(پنگە بەپارت و ريگخراو و كۆمەلە و تاكەكەسيش نادريئت ل ە پئناو بەديھئانى  
دەسكەوتى پارتايەتى يان ەلئەزاردن يان شتى ديكە، ئايين يان بەشيك ل ە نئو ەپۆكى  
كتيئبە پيرۆزەكانى، يان رنۆپەسميكي ئاييني ەك شيوازيك بۆ كەمكردنەو ە ل ە پنگەي  
سياسى يان كۆمەلەيەتى كەسانى دى بەكاربەيئى) لا پەرە-۲۸-

ئاشكرايە ەركەسيك ئەم دەقە بخوئنيئەو ەكسەر دەزانئى كە مەبەست پئى  
پنگاگرتنە ل ە لايەنە ئىسلاميەكان و تەوژمى ئىسلاميى! جا من دەلئىم:

يەكەم: ئەو ە پئچەوانەي ئازادىي بيرۆپا ەربريئەو ئابئ پئ ل ە ەيچ كەس بگيرئ قسەي  
خۆي بكات با زباني خەلكى ديكەي نەياريشى تيدايئت مادام قسەكردنەكە بەشيكە ل ە  
ەقيدەو بۆچوونى فكريى و سياسى خۆي!

دووم: ئايا بابايەكى ئىسلامى كە بەرنامەكەي ئىسلامە ئەگەر ئايەت و فەرمودە بۆ  
خەلكى نەخوئنيئەو ە چۆن چۆنى ل ە بەرنامەو رنبازەكەي خۆي كە ئىسلامە حالييان  
بكات، مەگەر بەبئ ئايەت و فەرمودە باسى دين و ئىسلام دەكرئ، و ە ئايا ئىسلام  
جگە ل ە قورئان و سوننەت چيە!!؟

سئيەم: مادام خەلكەكەمان مسولمانەو دەكوئتە ژئىر كاريگەريى (دەقەپيرۆزەكان) با  
خەلكى ديكەش (واتە غەيرى ئىسلاميەكان) بگەرئتەو ە بۆ دەقەپيرۆزەكان و چى دى  
پەخنەيان لئ نەگرئ و دژايەتبيان نەكات، نەك رئ ل ە ئىسلاميەكانيش بگريئ  
بيان خوئنيئەو ە!

چوارەم: ل ە كۆتاييشدا دەلئىم:

شتيكي ماقوول و مەنتيقيە رئ ل ە كەسانئىك بگيرئ ئايەت و فەرمودە بخوئننەو ە كە  
بروايان پئيان نبيە و، پئيان وايە بەكەلكى ئەمرۆ ئايەن، بۆ ئەو ەي دوچارى نيفاق و  
دو ەوويى و دووانەتى (الازواجية) نەبئ! بەلام يەكجار شتيكى سەيرو بئ جئ يە پئ  
ل ە كەسانئىك بگيرئ ئايەت و فەرمودە بخوئننەو ە كە ئامانجيان ئەو ەيە ئايەت و  
فەرمودەكان بكرئنە بەرنامەو پەيپەوي ژيان و گوزەرائى تاك و خيزان و كۆمەلگا!

بە كورتى: با ەركەسە قەناعەتى بە چ دينئىك و چ دەقئىكى پيرۆزە ەيە بيانخاتەپوو، وە  
خەلكيش سەربشكە چى و كئ ەلئەبژئري و گوي بۆ كام دەقە را ەديريئ!

ئنجای لیره‌داو له کۆتایی ئەم بابەتەدا<sup>(۱۱)</sup> دەلێن:

پێویستە راستییەك روون بکریته‌وه که لێ بێ ئاگابوونی ئیشکال و دردوونگی زۆری بۆ کهسانیکی نه‌شاره‌زا له ئیسلام و شەریعه‌ته بێ هه‌له‌و په‌له‌که‌ی دروست کردوه ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که:

مه‌به‌ست له سیاسه‌ت له روانگهی ئیسلامه‌وه هه‌ر کرده‌وه ره‌فتاریکه که له به‌رژه‌وه‌ندی خه‌لکی دابێ و خێرو قازانجیانی تێدابێ، ئیدی مه‌رج نیه که حه‌تمه‌ن ده‌قیکی قورئان و سوننه‌تی له‌سه‌ر بێ، به‌لکو هه‌رشتیك سه‌ربکێشێ بۆ چه‌سپاندنی دادگه‌ری و بیه‌تته‌ مایه‌ی لاچوونی سته‌م و خراپه‌و زیان و، هه‌ینانه‌ دی خێرو چاکه‌و قازانج ئه‌وه به‌شتیکی حه‌ق و شه‌رعی داده‌نرێ، بۆچی؟! چونکه‌ خوای په‌روه‌ردگار و کاربه‌جێ له چه‌ندان ئایه‌تی به‌پێزی خۆیدا فه‌رمانی کرده‌وه به‌ چه‌سپاندنی دادگه‌ری و هه‌ینانه‌ دی خێرو چاکه‌و به‌رژه‌وه‌ندی و ریشه‌کێش کردنی سته‌م و خراپه‌و زیان، بۆ نمونه‌:

۱- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوُّوا أَوْ نَعِرْضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ (النساء-۱۳۵)

(۱۱) بابەتی (دەبن دەستوور و یاسای دەوله‌تیکی مسولمان تاکه سه‌رچاوه‌که‌ی شه‌ریعه‌ت بێ).

۲- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَتَاَنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (المائدة-۸)

۳- ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (الحديد-۲۵)

۴- ﴿...وَالْعَمَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ﴾ (الحج-۷۷)

۵- ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا...﴾ (البقرة-۸۳)

۶- ﴿وَاحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ (البقرة-۱۹۵)

۷- ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة-۷۱)

۸- ﴿أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (هود-۱۸)

۹- ﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ﴾ (الرعد-۲۵)

۱۰- ﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْبُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (شعراء-۱۸۳)

کوتایی نهم باس‌ش به چند قس‌یه کی نه‌سته‌قی (ابن القیم الجوزی)

دینین که له‌وباره‌وه کردوونی، گوتوویده‌تی:

(فالسیاسة ماكان من الافعال بحيث يكون الناس معه أقرب الى الصلاح وأبعد عن الفساد، وإن لم يُشرّعه الرسول ﷺ ولا نزل به وحى .. فهي لا تنحصر فيما نطق به الشرع، وإنما تشمل ما لم يخالف الشرع.. والسياسة العادلة غير مخالفة للشرعية الكاملة بل هي جزء من أجزائها و بابٌ من أبوابها وتسميتها (سياسة) أمرٌ اصطلاحى، والا فإذا كانت عدلاً فهي من الشرع... ومن له ذوقٌ فى الشرعية، واطلاعٌ على كمالها وتضمنها لغاية مصالح العباد فى المعاش والمعاد ومجئها بغاية العدل الذى يسع الخلاق وأنه لا عدل فوق عدلها ولا مصلحة فوق ما تضمنته من المصالح، تبين له ان السياسة العادلة جزءٌ من اجزائها وفرعٌ من فروعها...) (١٢)

واته: (كهواته سياسه‌ت -سياسه‌تی شه‌رعى- هه‌ركرده‌وێه‌كه كه خه‌لكى به‌هۆیه‌وه له چاكه‌و خێر نزیكتر و له خراپه‌و زیان دوورترین، هه‌رچه‌نده پێغه‌مبه‌ریش ﷺ بپیارى له‌سه‌ر نه‌دابى و وه‌حیشى له‌سه‌ر نه‌هاتبیته‌ خواری... واته سياسه‌ت ته‌نها له‌وه‌دا كورت هه‌لنه‌هاتوه كه شه‌رع فه‌رموویه‌تى، به‌لكو گرنه‌گ ته‌وه‌یه پێچه‌وانه‌ى ته‌وه نه‌بى كه شه‌رع فه‌رموویه‌تى و له‌گه‌لى تێك نه‌گیرى... وه سياسه‌تى داد‌گه‌رانه‌ش نه‌ك هه‌ر پێچه‌وانه‌ى شه‌ریعه‌تى تیروته‌واو نیه بگه‌ر به‌شیكه له

(١٢) بپوانه: (اعلام الموقعين عن رب العالمين) ج/٤ ص/٣٧٥، ٣٧٣، ٣٧٢ وه (الطرق الحكمية فى السياسة الشرعية) ص/١٧-١٩ ط: ١٩٧٧ وه بپوانه: (الاسلام والسياسة) د. محمد عمارة، ص/١٥-١٦ الطبعة الاولى لسنة: ٢٠٠٤-٢٠٠٥

به‌شه‌کانی و یه‌کیکه له پێکهینه‌ره‌کانی، وه‌ ئه‌وه که به‌ناوی سیاسه‌ته‌وه ناسراوه شتیکی زاراوه‌یی یه‌ ئه‌گه‌رنا مادام داد‌گه‌ریی بی‌ت به‌شیکه له شه‌رع...

وه هه‌رکه‌سیکیش سه‌رده‌ریی یه‌ك له شه‌ریعه‌تدا بکات و شتیك بزانی له تیرو ته‌واوییه‌که‌ی و ده‌سته‌به‌رکردنی بۆ ئه‌وپه‌ری به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خه‌لك و هی‌نانی بۆ داد‌گه‌رییه‌ك که جیتی هه‌موو دروستکراوه‌کانی تێداده‌بیته‌وه، وه هه‌رکه‌سیك بزانی که هیچ داد‌گه‌رییه‌ك له سه‌رووی داد‌گه‌ریی شه‌ریعه‌ته‌وه نیه‌و هیچ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ك له سه‌رووی نه‌و به‌رژه‌وه‌ندیانه‌وه نیه‌ که گرتونییه‌ خۆی، نه‌وه بۆی ده‌رده‌که‌وی و د‌ل‌نیا ده‌بی که سیاسه‌تی داد‌گه‌رانه به‌شیکه له به‌شه‌کانی و لقیکه له لقه‌کانی..).

ئنجبا بۆ نه‌وه‌ی چه‌مک و واتای: (ته‌نها شه‌ریعه‌ت به‌سه‌رچاوه‌ی ده‌ستوو‌رو یاسا زانین) رو‌شن‌تر بی‌ت ده‌لێین:

بی‌گومان شه‌ریعه‌ت نه‌ك هه‌ر رێمان ده‌دات به‌لكو له‌سه‌ریشمان فه‌رژ ده‌کات که له‌ بوا‌ری هه‌لسوکه‌وته‌کان (المعاملات) دا-که‌ حوکم و سیاسه‌ت بوا‌رو به‌شیکیه‌تی-، هه‌رکام له: کو‌پ‌رای زاناو شاره‌زایان (اجماع العلما‌ء والخبراء) و قیاس و عه‌قل و نه‌زموونی خو‌مان و خه‌لکی و، عورف و با‌وی کو‌مه‌لگا‌و، شه‌رعی پێش خو‌مان (شرع من قبلنا) و، به‌رژه‌وه‌ندییه‌ ره‌هاکان (المصالح‌ المرسله) و ... هتد بکه‌ینه‌ مایه‌ی به‌هره‌ وه‌رگرتنمان -



مادام له‌گه‌ل ده‌قیکی شه‌ریعه‌تا نا‌کوکی و تی‌ک‌گیرانیان نه‌بی<sup>(۱۳)</sup> - جا دیاره لی‌ره‌دا ده‌رفه‌تی نه‌وه‌مان نیه که به در‌یژی با‌سی هه‌ر‌کام له‌و شتانه بکه‌ین که زانیان به سه‌ر‌چاوه‌کانی یاسادانان (مصادر التشریع) یان به‌ل‌گه‌کانی یاسادانان (أدلة التشریع) ناوزه‌دیان کردوون، به‌لام به‌کورتی ده‌ل‌یین:

بی‌گومان سه‌ر‌چاوه بوونی شه‌ریعه‌ت له‌بواری حوکم و سیاست‌تا و‌ی‌پ‌ای پاراستنی تاک و کو‌مه‌ل له‌و جو‌ره لادان (اغراف) انه‌ی که له‌ کو‌مه‌ل‌گا نامسو‌لمان و نائیسلامیه‌کاندا ده‌یان‌بینین وه‌ک به‌ یاسایی‌کردن (تقنین‌ی): سوود‌خو‌ری و داو‌ین پی‌سی و نی‌ربازی و مه‌یخو‌ری و قومارو... هتد، که هه‌موو عه‌قل‌یکی ساغ و زانیاریه‌کی راست ده‌زانی که زیانبه‌خشن و کو‌مه‌ل‌گا گه‌نده‌ل و پوو‌چه‌ل ده‌که‌ن و عه‌ی‌ب‌داری د‌ونی‌ار گونا‌ه‌باری د‌وار‌و‌ژی بو مسو‌گه‌ر ده‌که‌ن، له‌هه‌مان کاتیشدا ده‌ستی خه‌ل‌کیش ناوه‌لا ده‌کات و ری‌ی له‌به‌رده‌م دا ته‌خت و نا‌چ‌و‌وغ ده‌کات که له‌ هه‌موو ری‌یه‌کی

---

(۱۳) بی‌گومان هیچ کاتیکیش شه‌ریعه‌ت له‌گه‌ل هیچ شتیکی چاک و سوود‌به‌خش دا تی‌ک نا‌گیرئ، وه‌ک خ‌و‌ای زانا له‌باره‌ی پی‌غه‌م‌به‌روه ﷺ فرموویه‌تی: ﴿... يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾ (الاعراف-۱۵۷)

واته: (.. فرمانیان پی‌ ده‌کات به‌هه‌موو چاکه‌یه‌ک و ری‌یان لئ ده‌گری له‌ هه‌موو خ‌راپه‌یه‌ک، وه‌ هه‌ر‌چی پاک و چاکه بو‌یان حه‌لال ده‌کات و هه‌ر‌چی پی‌س و زیان به‌خشه لی‌یان قه‌ده‌غه ده‌کات، وه‌ با‌ری قورسی سه‌رشان و کو‌ت و زنجیره‌کانیان لاده‌بات....)

راسته‌وه‌و به هه‌مووشیوازیکی چاک، چی خێرو قازانج و به‌رژه‌وه‌ندییه‌و  
مایه‌ی به‌خته‌وه‌ری و سه‌رفرازیی دنیاو دواڕۆژه‌تی بۆخۆی دابینی بکات!  
که‌واته: شه‌ریعه‌تیکی ناوا کاربه‌جی و گشتگیو سه‌ربه‌خیرو بی هه‌له‌و  
په‌له‌، که هیچ که‌لین و بۆشایی بۆ غه‌یری خۆی نه‌هێشتوونه‌وه تاکو پریان  
بکاته‌وه، سته‌م و ناماقوولیه‌یه هیچ شتیکی دیکه‌ی له‌گه‌ڵ باس بکری و  
له‌گه‌ڵ تیکه‌ڵ بکری!!

## (٦) چوار تاییه تمه‌ندی گرنگی ئیسلام له‌بوارى حوکم و سیاسه‌تدا:

خوێنه‌ری به‌ریز:

بیگومان نایین و به‌نامه‌ی تیروته‌وار و بێ هه‌له‌و په‌له‌ی خوای کاربه‌جێ له‌ هه‌موو بواره‌کاندا کۆمه‌ڵێک ئیمتیازو تاییه‌ تمه‌ندی خۆی هه‌ن که له‌ رێچکه‌و به‌نامه‌کانی دیکه‌دا چنگ ناکه‌ون جا ئیمه‌ لیڤه‌دا باسی چوار له‌ تاییه‌ تمه‌ندی و ئیمتیازه‌کانی ئیسلام ده‌که‌ین له‌بوارى حوکم و سیاسه‌تدا:

١- حوکم و سیاسه‌ت وه‌ک سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی شه‌ریعه‌ت

راسته‌وخۆ په‌یوه‌سته به‌ جیهانبینی و ئیمان و عه‌قیده‌وه‌:

ئىسلام که تاکه وه‌حی پارێزراو و ده‌ستکاری نه‌کراوی خوايه که ئیستا له‌ به‌رده‌ستی به‌شه‌ردا مابێ و له‌ قورئان و سوننه‌تدا به‌رجه‌سته‌یه‌ خاوه‌نی تاکه جیهانبینی و عه‌قیده‌ی راست و دروسته‌و، جیهانبینی و عه‌قیده‌ش له‌ ئىسلام و غه‌یری ئىسلامیشدا بناغه‌ی پابه‌ندی و کرده‌وه‌یه‌، چونکه هیچ هه‌ل‌سوکه‌وت (تصّرف) ی‌ک به‌بێ ریشه‌ی تیروانین (تصّور) ی‌ک نایه‌ته‌دی، هه‌ریۆیه‌ش خوای زاناو شاره‌زا عَزَّو جَل له‌چه‌ندان شوینی قورئانیدا ئیمان و کرده‌وه‌ی چاک (الایمان والعمل الصالح) ی پیکه‌وه باسکردوون به‌شیوازی جوّراو جوّز، بۆ نمونه‌:

ا/ ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ  
الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ (الکھف - ۱۰۷)

ب/ ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُخَوِّنَهُ حَيَاةَ طَيِّبَةٍ  
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (النحل - ۹۷)

ج/ ﴿لَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْفِهِ وَإِلَّا لَهُ  
كَاتِبُونَ﴾ (الانباء - ۹۴)

جا له سوڼگه‌ی نه‌وه‌وه که شه‌ریعه‌تی نیسلامی به‌گشتی بناغه‌که‌ی  
تاکه جیهانبینی و عه‌قیده‌ی راست و ته‌واوه دیاره نه‌و راستیی و  
ته‌واویی یه‌ی نه‌و جیهانبینی و عه‌قیده‌یه بۆته هه‌وین و هه‌ناوی  
شه‌ریعه‌ت و پرووچیک که به‌هه‌موو کون و قوژبن و وردو درشتیکیدا  
بلاوبۆته‌وه، نه‌وه له‌لایه‌ک، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه په‌یوه‌ست بوونی  
شه‌ریعه‌ت - که به‌شینکی حوکم و سیاسه‌ته - به‌ئیمان و عه‌قیده‌وه  
ده‌بیته مایه‌ی زیاتر ریژ لیگرتن و باشت‌پابه‌ندبوونی خه‌لکی به  
شه‌ریعه‌ته‌وهو سه‌ریپچی لی نه‌کردنی یان.

نیستاش با بۆ چۆنیه‌تی په‌یوه‌ست بوونی شه‌ریعه‌ت به‌گشتی و  
حوکم و سیاسه‌ت به‌تایبه‌ت به‌جیهانبینی و عه‌قیده‌وه له‌نیسلامدا  
سه‌رنجی نه‌م چهند ئایه‌ته به‌دین:

﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا  
وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (آل عمران - ۸۳)

واته: ﴿تایا به‌رنامه‌ی غه‌یری خوا ده‌خوازن! له‌ حالێکدا که هه‌موو نه‌وانه‌ی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌ویدان چاروناچار بۆی ملکه‌چ بوونه و هه‌ربۆلای ویش ده‌گیرینه‌وه؟!﴾

﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُم فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكَمُ اللَّهُ رَبُّكُم فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قُلْ إِنِّي لَهَيْتُ أَن أُعْبَدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (غافر- ۶۴، ۶۵، ۶۶)

واته: ﴿خوا ئه‌و که‌سه‌یه که زه‌وی بۆ سه‌قامگیر کردوون و ئاسمانی بۆ کردوونه سه‌ریان و وینه‌ی کیشاون جا زۆرباش وینه‌تانی کیشاوه، وه له‌ پۆزی یه‌ پاک و چاکه‌کانی بۆ په‌خساندوون ئانه‌وه‌تان خوای په‌روه‌ردگارتانه به‌رزو شکۆداره‌ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان. ئه‌و زیندوویه جگه‌ له‌وی هیچ په‌رستراو نین ده‌جا لێی بپارینه‌وه و گه‌ردن که‌چیتانی بۆ ساغ بکه‌نه‌وه، ستایش بۆ خوای په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان. بلی من قه‌ده‌غه‌کراوم نه‌وانه‌ بپه‌رستم که له‌ جیاتی خوا لێیان ده‌پارینه‌وه دوا‌ی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ رو‌شنه‌کانم له‌ په‌روه‌ردگارمه‌وه بۆ هاتوون وه‌ فەرمانم پێکراوه که گه‌ردن که‌چ بم بۆ په‌روه‌ردگاری جیهانه‌کان.﴾

﴿...أَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ؟ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَّا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ

إِلَّا لِلَّهِ أَمْرٌ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ (یوسف- ۴۰)

واته: ﴿ئایا چەند پەروەردگار(خاوەن و سەرۆەر و پەرستراو)یکی پەرته‌وازه‌ باشتن -بپەرستێن- یاخود خواى تاكى مل پێ‌كه‌چكر؟! ئه‌و شتانه‌ی ئێوه له‌ جیاتی خوا ده‌یانپەرستن هیچ نین جگه‌ له‌ چەند ناویك كه‌ خۆتان و باپیرانتان ناوتان ناو و خوا هیچ به‌لگه‌یه‌كى له‌سه‌ریان نه‌ناردۆته‌ خوارێ. بێگومان حوكم ته‌نیا هی خوایه‌ فەرمانی كرده‌ كه‌ جگه‌ له‌وی نه‌پەرستن، ئانه‌وه‌ ئایینی راست و دروسته‌ به‌لام خه‌لكی نازانن.﴾

به‌كورتی: یه‌كه‌مین ئیمتیاز و تایبه‌تمه‌ندی حوكم و سیاسه‌ت له‌ ئیسلامدا ئه‌وه‌یه‌ كه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ تاكه‌ جیهانبینی و عه‌قیده‌ی راست و ته‌واوه‌، ئیسلام ده‌لێ:

مادام ته‌نها خوا تبارك و تعالی به‌ده‌یه‌ینه‌رو خاوەن و پەرۆردگاری جیهانه‌كانه‌، پێویسته‌ ته‌نها ئه‌ویش بپەرستێ و به‌ندایه‌تی بۆ بكرێ و په‌یره‌وی له‌ شه‌ریعه‌ته‌كه‌ی بكرێ و، بێجگه‌ له‌وی هیچ كه‌س و لایه‌نێك مافی ئه‌وه‌ی نه‌ه‌وایشایسته‌یی ئه‌وه‌ی نه‌یه‌، كه‌ خه‌لك بیه‌كه‌نه‌ پەرۆردگار و پەرستراو و حاكمی خۆیان.

۲- نیسلام به دیاری کردنی کۆمهڵێک حوکمی نهگۆڕ  
چوارچیویهکی روون و مهحکهم بۆ حوکم و سیاسهت دادهنئ  
که رێ ی لادان (انحراف) ی لئ بگری:  
به ئێ خۆینهری بهریز!

نیسلام له دهقهکانی قورئان و سوننه تدا کۆمهڵێک حوکمی شهرعی  
نهگۆڕی داناون لهبۆاری ههڵاڵ و ههرامدا که چوارچیوهی بازنهیهکی  
مهحکهم بۆ حوکم و سیاسهت پێک دێنن و ناهێلن سهری له لادان و  
ههڵدێرانده دهبرجی، بۆ وینه:  
أ / له یواری سیاسیدا:

۱- راپۆژ (شوری) بناغه ی کاروبار بهریوهبردنه: (وامرهم شوری  
بینهم..) (الشوری ۳۸) واته: مسوڵمانان لهسه ر بناغه ی راپۆژ  
ههموو کارهکانیان نهخام دهدهن که یهکیان دیاری کردنی  
مشوورخۆرو کاربه دهستیانه.

۲- وه هه میشه پێویسته مسوڵمانان مشوورخۆر و سه ربه رشتیاریان  
هه بی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ  
مِنْكُمْ﴾ (النساء - ۵۹)

۳- وه له سه ر مشوورخۆر و براگه وه ره فه رزه که راپۆژ به خه لک بکات:  
﴿...وشاورهم في الأمر...﴾ (آل عمران- ۱۵۹)

۴- وه له سدر خه لکیش پیویسته که بو مشوورخوړانیان گوئ راپه‌ل و  
 فرمان‌بدرین: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا  
 وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقْ شَحْ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ  
 الْمُفْلِحُونَ...﴾ (التعاون-۱۶)

ب/ له یواری نابووړیدا:

۱- هدرکه سه بوی هدی له بهری ره نجی خوئ به هره مهند بیت و  
 خاوه‌نداریتی تاکی ره‌وایه: ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ  
 نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ...﴾ (النساء-۳۲)، ﴿...فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا  
 تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ﴾ (البقرة-۲۷۹)

۲- به‌لام دروست نیه مال و سامان و واریدات هدمووی یان زوربه‌ی  
 له دهستی چند که سیك دا په‌زمه‌نده بکړئ له‌سهر حیسابی  
 خه‌لک و جه‌ما‌هرو سه‌رمایه‌داریتی (الرأسمالية) له نئوسلام‌داری  
 پی نادری: ﴿...كَيِّ لَا يَكُونَ ذُولَةٌ بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ...﴾ (الحشر-۷)،  
 ﴿...قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصْلَاحُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ  
 نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا كُشَاء...﴾ (هود-۸۷)

۳- کړین و فروشتن به‌شیوازی شه‌رعیانه ره‌وایه به‌لام مال و سامانی  
 یه‌کدی به‌نا‌هق خواردن به‌گشتی و به‌تایبه‌تی رپا‌قه‌ده‌غیه:  
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ  
 تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ...﴾ (النساء-۲۹)، ﴿...وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ  
 وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقرة-۲۷۵)



ج/ له بوارى پاریتوکارى کردن له ژین و ناسایش و ومچه و نابوو و سامانى خه لکیدا:

۱- که سیک به ناحق یه کیک بکوژی ده کوژریتیه وه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى لَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ لِّمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (البقرة - ۱۷۸)

۲- که سیک هیمنی و ناسایشی خه لک بشیوینئ چه ند جوړه سزایه ک به پیی تاوانه که ی رووی تیده که ن: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (المائدة - ۳۳)

۳- سزای داوین پیسی (زینا) سه د قه مچییه: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَا عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور - ۲)

۴- سزای بوختانی داوین پیسی بو ئینسانی پاک کردن هه شتا قه مچییه: ﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور - ۴)

۵- سزای دزبی ده‌ستبرینه: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا لِكَلَّامٍ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة-۳۸)

و هه‌روه‌ها له سه‌رجه‌م بواره‌کانی دیکه‌دا شه‌ریعه‌تی داد‌گه‌ران‌ه‌و کاربه‌جی‌ی خوا کومه‌لئیک حوکمی نه‌گۆری پوون و بی چه‌ندو‌چوونی داناون که ده‌بی کومه‌لگای نئوسلامی به‌گشتی و ده‌سه‌لاتی سیاسی به‌تایبیت پیتیانه‌وه پابه‌ند بیت و جی‌به‌جی‌یان بکات، به‌مه‌ش نئوسلام چوارچی‌وه (اشار)یکی بو ده‌ولت و حکومت داناره‌که ری‌ی لادان و هه‌لدیرانیان لی ده‌گرئ و له‌و سه‌رنه‌نجامه‌ شوومه ده‌یانپاریزی که کیان و قه‌واره غه‌یره نئوسلامیه‌کان دوو‌چاری ده‌بن به‌هۆی پابه‌ند نه‌بوونیانه‌وه به‌چه‌ند یاسایه‌کی نه‌گۆرو ملکه‌ج بوونیان بو راوبو‌چوون و تاره‌زووه‌کانی خه‌لکی یان هه‌ندیک که‌س و لایه‌ن که به‌درۆ ساخته‌و چه‌واشه‌کاری به‌ناوی خه‌لکه‌وه قسه ده‌که‌ن و به‌تاره‌زووی خو‌یان و به‌گویره‌ی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان حه‌رام حه‌لال و حه‌لال حه‌رام ده‌که‌ن<sup>(۱۴)</sup>، خوی په‌نه‌انبینیش فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ﴾ (المومن-۷۱)

(۱۴) بو‌وینه: داگیرکردنی ولاتان و به‌تالان بردنی خیروبیریان به‌ناوی رزگارکردنیان و بلاو‌کردنه‌وی دیموکراسیه‌وه، به‌ره‌وا دانانی سوودخۆری که خوین مژنی خه‌لک و جه‌ماومه‌، به‌ره‌وا دانانی نیربازی و پیکه‌وه‌نانی خیزانی هاوجینسی که پینچه‌وانه‌ی عه‌قل و فیطرته‌...هتد.

۳- ئیسلام گیانیکی مه‌عنه‌وی و نه‌خلاق‌ی به‌به‌ر حوكم و سیاسه‌تدا

ده‌كات تاكو له‌ وشك‌یی و سه‌رك‌یش‌یی بی‌پار‌یزی:

به‌ل‌ئ‌ی خو‌ینه‌ری سه‌نگ‌ین!

له‌ ئیسلامدا هه‌موو شت‌ێك‌ ت‌ێكه‌ه‌ل‌ك‌یش و پ‌ێكه‌وه‌ په‌یوه‌سته‌ وه‌ك‌ چ‌ۆن ژ‌یانی‌ش هه‌روایه‌ جا یه‌ك‌ی د‌یکه‌ له‌ تایبه‌تمه‌ندییه‌كان‌ی سیسته‌می حوكم و سیاسه‌ت له‌ ئیسلامدا نه‌وه‌یه‌كه‌ گیانیکی مه‌عنه‌وی و نه‌خلاق‌یی به‌به‌ردا‌كراوه‌و كات‌ێك‌ سه‌رنج‌ی ئایه‌ته‌كان‌ی قور‌ئان و فه‌رمایشته‌كان‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ده‌ین كه‌ له‌ بواره‌دا هات‌وون نه‌و حاڵه‌ته‌ به‌زه‌قی هه‌ست پ‌ێده‌كه‌ین، هه‌روه‌ها له‌ حاڵه‌تی پ‌راكت‌یزه‌كرد‌نی حوكم و سیاسه‌ت‌یشدا به‌تایبه‌ت له‌ ژ‌یانی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و چ‌وار ج‌ین‌شینه‌كان‌ی و عومه‌ری ك‌ور‌ی عب‌دالع‌زیزو ژ‌ماره‌یه‌ك‌ی د‌یکه‌ له‌ كاره‌به‌ده‌ستانی مس‌وڵماناندا وه‌ك‌: (نورال‌دین مح‌مود)و(عمادال‌دین زنگ‌ی)و(صلاح‌الدین)و(مح‌مد الفات‌ح) -خوا ل‌ییان را‌زی ب‌ئ‌- نه‌و حاڵه‌ته‌ زۆر چاك‌ به‌رجه‌سته‌كراوه‌.

ئ‌یستاش با سه‌رنج‌ی نهم‌ ئایه‌ت و فه‌رمایشتانه‌ به‌دین وه‌ك‌ نموونه‌ له‌و بواره‌دا:

- ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ (النساء-۵۸)

- ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (القصص-۸۳)
  - ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا. أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا. خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ (الفرقان-۷۴، ۷۵، ۷۶)
- و هك ده بینن:

- له نایه تی (۵۸) ی (النساء) دا خوی بی‌هاوول سهرتا کومه لگاو خه لکی مسولمان ده دویئی و فدرمانیان پی‌ده کات که سپارده (أمانة) هکان ته سلیمی خاوه نه کانیان بکه ن. دیاره گه وره ترین سپاردهش مه سه له ی سهرپه رشتی کردنی مسولمانان و مشور لئ خواردنی دین و ژینیانه، پاشان روو ده کاته کاربه ده ست و دادوهرانی مسولمانان و فدرمانیان پی‌ده کات که له کاتی حوکم و دادوهری کردن له نیو خه لکیدا دادگه رانه حوکم بکه ن، پاشان به هردوو دوولایان ده فده موی:

﴿إِنَّ اللَّهَ نِعْمًا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾

واته: بیگومان نه وهی که خوا ناموژگاریتانی پی‌ده کات چاکترین شته بیگومان خوا هدر بیسه رو بینهر بووه .

\* وه له نایه تی ژماره (۸۳) ی (القصص) دا خوی په‌روه‌ردگار رای ده‌گه یه نی که مه‌نزلگای دواړوژ تهرخان کراوه ته‌نیا بو که سانیك

کە نایانەوی ئەسەر زەوی خۆ بەزگیری و خراپەکاری بکەن، پاشان رای دەگەینە ئێ کە سەرەنجامی چاک لە گرووی پارێزکاران دایە. \* وە ئەنایەتەکانی (٧٤و٧٥و٧٦) ی (الفرقان) داو لە سیاقی چەند ئایەتێکدا کە مەدح و ستایشی بەندە هەلبژاردەکانی خویان تێدا دەکات و ئە دواوەین خەسلەتیاندا دەفەرموێ: ﴿وہ ئەوانە ی کە دەئێن: پەرورەدگارمان! ھاسەرەن و وەچەمان بۆ بگێرە بەمایە ی چاروونی و دلخۆشیمان وە بمانگێرە بە پێشەوا بۆ پارێزکاران﴾ پاشان رای دەگەینە ئێ کە ئەوانە بە کۆشکەکانی بەھەشت پاداشتیان دەدریتەو و لەویدا رێزیان لێ دەگیرێ سەلامیان لێ دەکری .

پێغەمبەری خواش (ﷺ) لەو بارەو فەرماشتی زۆرن، بۆ نمونە:  
 ١. (عن أبي ذر قال: قلت يا رسول الله ألا تستعملني؟ قال: فضرِب بیده علی منکبی ثم قال: یاأباذر انک ضعیف وانها أمانة وانها یوم القیامة خزی و ندامة الا مَنْ أخذها بحقّها وأدّى الذی علیہ فیها) (رواه مسلم).

واتە: (أبوذر الغفاري) -خوایێ رازی بێ- دەئێ: گوتم: ئە ی پێغەمبەری خوا ئایا کارو بەرپرستییه کم پێ ناسپیێ؟ دەئێ: ئەویش دەست خستە سەر شانم و فەرمووی: ئە ی أبوذر تۆ بیتهێزی و بەرپرستییش سپاردە یه - دیارە سپاردەش دەبێ بە ئینسانی بەهێز بسپیێردی - وە بەرپرستییش لەپۆژی دوایدا مایە ی سەر شوێ ی و

په‌شیمانیه مه‌گه‌ر که‌سیک به‌هق وه‌ری گرتبئی و نه‌رکی  
سه‌رشانی خویشی تیدا نه‌نجام دابی .

۲. (( مامن راع یسترعیه الله یوم یومت وهو غاش لرعیته الا  
حرم الله علیه الجنة )) (رواه البخاری و مسلم).

واته: هه‌ر به‌رپرسیک خوا کاریکی بخاته ده‌ست و له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی له  
ژیر ده‌ستیدان ناراست و ناپاک بیت، کاتیک که ده‌مرئ به ته‌نکید  
خوا به‌ده‌شتی لئ قه‌ده‌غه ده‌کات.

۳. (( کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته: الامام راع وهو مسئول  
عن رعیته ... )) (رواه البخاری و مسلم و احمد).

واته: هه‌ر کامیکتان چاودیره و به‌رپرسیشه به‌رانبه‌ر خه‌لکه‌که‌ی:  
پیشه‌وا — سه‌رکرده — چاودیره و به‌رپرسیشه له‌باره‌ی خه‌لکه‌که‌یه‌وه.  
(واته: خوا له‌سه‌روان لئی ده‌پرستیته‌وه داخو چۆن بووه و چی  
کردوه؟).

۴. (( من ولي من امر المسلمين شيئاً فولى رجلاً وهو يجد من هو أصلح  
للمسلمين منه فقد خان الله ورسوله )) رواه الحاكم.

واته: هه‌ر که‌سیک له کاروباری مسوولمانان به‌رپرستییه‌کی پی  
بسپیرری و نه‌ویش پیاویک بکاته به‌رپرسی کاریک له حالیکدا که  
هی له‌ویش شایسته‌تر و چاکتر بۆ مسوولمانانی پی شک بیت، نه‌وه  
خیانه‌تی به‌ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی کردوه!

٥. ((مامن امیر یلی امر المسلمین ثم لا یجهد لهم ولا ینصح لهم الا لم یدخل معهم الجنة)) (رواه مسلم).

واتە: هەر بەرپرستێک کاری مسوڵمانان بە ئەستۆوە بگرێ پاشان خۆی بۆیان ماندوو نەکات و بۆیان دڵسۆز نەبێ ئەو لە گەلیان ناچێتە بەهەشت.

٤- ئیسلام سەرچەم لایەنە ئیجابی یەکانی دیموکراسی تێدا یەو لە لایەنە سەلبی یەکانیشی دوورە:  
بە ئێ خۆنەری بەرێز!

دیموکراسی کە دەتوانین بڵێین: لەم رۆژگارەدا چاکترین یان کەم زیانترین سیستەمی حوکمرانییە ئەیتو سیستەمەکانی زادهی بیرو هۆشی مرۆڤدا، ئیسلام سەرچەم لایەنە چاک و ئیجابییەکانی بەلام بەجۆریکی چاکتر گرتوونە خۆی و لە کەموکوڕپەکانیشی دوورە.

جا لەبەر ئەوەی ئیمە سوپاس بۆ خوا لە کتیی: (چەند مەسەلە یەکی باوی سەردەم)دا<sup>(١٥)</sup> تا راددەیک بە تێروتەسەلی باسی ئەم بابەتەمان کردووە بەراوردەمان لە نێوان دیموکراسی و سیستەمی حوکمرانیی ئیسلامدا کردووە لێرەش ئەو دەرڤەتەمان نیە بۆیە خۆنەر حەوالە ی ئەوێ دەکەین و لێرەدا هەر بە کورتی دەڵێین:

(١٥) بېروانە: ئالغە ی - ٥- (دیموکراسی لەبەر تیشکی عقل و شرع دا) لاپەرە ٢٤١ تا ٢٩٢.  
وہ بېروانە: (دیموکراسی و دیکتاتۆری و هەلوێستی ئیسلامی یانە) لاپەرە ٢٩٢ تا کو ٣٥٦، چاپی پینجەم، نووسینگە ی تەفسیر، ٢٠٠٥ ز.

دیموکراسی چوار بنه‌مای گرنه‌گ و سه‌ره‌کی هه‌ن که ئه‌مانه‌ن:

أ- بالا ده‌ستی گه‌ل .

ب- سه‌روه‌ری یاسا .

ج- مافه‌کانی مرۆڤ و ئازادییه‌ گشتیه‌کان.

د- له‌یه‌ک جیاکردنه‌وه‌ی سه‌ ده‌سه‌لاته‌کانی یاسادانان و جی‌به‌جی‌کردن و دادوه‌ریی.

سیسته‌می هوکمرانیی ئیسلامیه‌ش هه‌وت بنه‌مای گه‌وره‌و گرنه‌گی هه‌ن که ئه‌مانه‌ن:

۱- هوکمرانیته‌ی بالا هی خواجه‌و سه‌روه‌ری هی شه‌ریعه‌تی خواجه‌و هیچ‌که‌س مافی له‌ی‌لادانی نه‌یه.

۲- ده‌سه‌لات هی خه‌لک و کوومه‌ل‌گایه‌و له‌ سنووری شه‌ریعه‌تدا ده‌ستی والا‌یه.

۳- راویژ بناغه‌ی کاروبار به‌په‌رته‌بردنه‌ له‌هه‌موو ئاست و بواره‌کاندا.

۴- خه‌لکی بو‌داینه‌کرانی ریزو ماف و ئازادییه‌کانیان یه‌کسانن.

۵- فه‌رمانبه‌ری ته‌نها له‌ سنووری تواناو له‌ جوغزی شه‌رع دایه.

۶- چه‌سپاندنی داد‌گه‌ریی و دوورخسته‌وه‌ی زیانه‌کان و داینه‌کردنی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کان ئاماژه‌ی سه‌ره‌کییه.

۷- فه‌رمان به‌ چاکه‌و ریگرتن له‌ خراپه‌و هه‌قیی‌ژیی و

چاودێری‌کردنی ده‌سه‌لات و راستکردنه‌وه‌ی ماف، ئه‌ره‌کی سه‌رشانی هه‌موو لایه‌که.



نهمین چهره ده‌قیک‌ی قورئان و سوننه‌ت له‌سهر تهو جهوت بنه‌ما  
گه‌رهو گرنگانه‌ی سیسته‌می حوکمرانی‌ی نئوسلامی:

بنه‌مای یه‌گه‌م: حوکمرانی‌تی بالا‌هی خویه‌و سه‌روه‌ری‌ی هی شه‌ریعه‌تی  
خویه... وه‌ک خوی‌ی په‌روه‌ردگار فدرموویه‌تی:

- ۱- ﴿ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مِمَّا أُنْزِلَ  
اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ  
الَّذِينَ الْفَقِيمَ وَلَكِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (یوسف-۴۰)
- ۲- ﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ  
الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (الشوری-۲۱)
- ۳- ﴿ أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا  
وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونُوا  
مِنَ الْمُتَمَرِّينَ ﴾ (الانعام-۱۱۴)

بنه‌مای دووه‌م: ده‌سه‌لات هی خه‌لک و کۆمه‌لگایه... وه‌ک خوی‌ی کاربه‌جی  
فدرموویه‌تی:

- ۱- ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ  
النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا  
بَصِيرًا ﴾ (النساء-۵۸)

به پی‌ی سیاقی نایه‌ته‌کانیش دیاره که دوینراو (مخاطب) لی‌ره‌دا  
خه‌لک و کۆمه‌لگای مسولمانه‌و مده‌به‌ستیش له‌ سپارده‌کان

(الامانات) ندرک و کاره‌کانی به‌رپرسیاریتی و مشوور لی‌خواردنی  
کۆمه‌لگایه.

۲- ﴿...أَنْ أَلِيْمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ...﴾ (الشوری-۱۳)

دیاره دوینراو لی‌ره‌ش هه‌ر کۆمه‌لگای مسولمانه که خوا  
فه‌رمانی پی‌کردوه ناین و به‌رنامه‌ی خوا به‌رپا بکات و نایینیش  
به‌بن کیان و ده‌سه‌لاتی سیاسی به‌رپا ناکری، که‌واته: کۆمه‌لگای  
مسولمان خاوه‌ن حه‌قی نه‌سلی یه‌ له‌ بواری حوکم و سیاستدا.

۳- ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ  
بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشْنَهَذَا  
عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور-۲)، ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا  
أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة-۳۸)،  
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى  
أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا  
تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوْا أَوْ نَعَرَضُوا فَلِئِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ  
خَبِيرًا﴾ (النساء-۱۳۵)

ناشکرشه که نه‌و دواندن (خطاب)ه‌ قورئانی یانه‌و  
هاویننه‌کانیان هه‌موویان روویان له‌ کۆمه‌لگای مسولمانه به‌ پله‌ی  
یه‌ که‌م، که‌واته کۆمه‌لگای نئوسلامی خاوه‌نی ده‌سه‌لاتی شه‌رعی  
یه‌ که‌مه‌و به‌رپرسیاری یه‌ که‌میشه له‌ به‌رانبه‌ر دین و شه‌ریعه‌تی  
خواو پیاده‌کردنیاندا.

بنه‌مای سیّیه‌م: راویژ بناغدی کاروبار به‌پویه‌بردنه ... وه ک خوی به‌رزو  
بی‌هاوتا فدرموویه‌تی:

- ۱- ﴿... وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ...﴾ (الشوری-۳۸)  
واته: ﴿... وه کاروباریان له نیو‌خویاندا به‌راویژه‌...﴾.
- ۲- ﴿... وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ...﴾ (آل عمران-۱۵۹)  
واته: ﴿... وه له کاروباردا راویژیان پی بکه‌...﴾.
- ۳- ﴿... وَاتَّمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ...﴾ (الطلاق-۶)  
واته: ﴿... وه له نیو‌خوتاندا به‌شیویه‌کی چاک و به‌مه‌به‌ستی  
چاک راویژ بکه‌ن‌...﴾.

بنه‌مای چوارم: خه‌لک له: بز دایسنکرانی ریزو ماف و نازادییه‌کانیاندا  
یه‌کسانن ... وه ک خوا فدرموویه‌تی:

- ۱- ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرة-۳۰)
- ۲- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ  
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ (الإسراء-۷۰)
- ۳- ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي  
ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الجملة-۱۳)
- ۴- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ  
الرِّزْقِ﴾ (الأعراف-۳۲)
- ۵- ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ  
حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ؟﴾ (یونس-۹۹)
- ۶- ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ...﴾ (البقرة-۲۵۷)

لەم ئایەتە بە‌پێژانەدا بە‌روون و راشکاوێی راگە‌یه‌نراوه‌:

- ۱- ﴿تینسان جینشینی خواجه لەسەر زهوی﴾ (البقرة-۳۰)
- ۲- ﴿تینسانە‌کان بە‌گشتی خوا ریزی لیتان...﴾ (الاسراء-۷۰)
- ۳- ﴿خوا هەرچی لە‌ئاسمانە‌کان و زهوی دایه‌ بۆ خە‌لکی بە‌گشتی مه‌یسەر و پام کردوه‌﴾ (الحاثیة-۱۳)
- ۴- ﴿وه هیچ کە‌س مافی قە‌ده‌غە‌کردنی نیعمە‌تە‌کانی خۆی نیه‌ له‌ بە‌نده‌کانی چونکه‌، هەر بۆ‌وانی ره‌خساندوون﴾ (الأعراف-۳۲)
- ۵- ﴿وه هیچ کە‌س بۆی نیه‌ هیچ فیکره‌ و بۆ‌چوون و دین و بە‌رنامە‌یه‌ک له‌سەر خە‌لکی فە‌رز بکات﴾ (یونس-۹۹)، وه‌ (البقرة-۲۵۶)

بە‌م‌ای پێنجە‌م: فەرمانبە‌ریی تە‌نها له‌ سنووری تواناو له‌ جو‌غزی

شە‌رع دایه‌: وه‌ک خوا تبارک و تعالی فەرموویه‌تی:

- ۱- ﴿لا یكلف الله نفساً الا وسعها...﴾ (البقرة-۲۸۶)
- ۲- ﴿فاتقوا الله ما استطعتم واسمعوا واطيعوا...﴾ (الطابین-۱۶)
- ۳- ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِهْتَانٍ يَفْتَرِيْنَهُ بَيْنَ أَيْدِيْهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيْنَكَ فِي مَعْرُوفٍ قَبَايِعُهُنَّ وَاسْتَفْرِزَ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (المتحنة-۱۲)
- ۴- ﴿انما الطاعة في المعروف﴾ (رواه البخاری ومسلم).

۵- ﴿على المرء المسلم السمع والطاعة فيما احب وكره الا أن يؤمر بمعصية فإذا أمر بمعصية فلا سمع ولا طاعة﴾ (رواه البخاري و مسلم).

لهم نایهت و فرمانیشتانه‌شدا زور جوان دره‌وشاوه‌ت‌وه که گویرایه‌لی و فرمانبهری خه‌لک بۆ ده‌سه‌لاتی سیاسی تهنها له سنووری تواناو له بازنده‌ی شه‌ریعه‌تدا فەرزه، نه‌گه‌رنا له‌وه به‌ولاه نه‌ک فەرزه به‌لکو هه‌ر دروستیش نیه.

بنه‌مای شه‌شه‌م: چه‌سپاندنی داد‌گه‌ریی و دوورخسته‌وه‌ی زیانه‌کان و دابین کردنی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان نامانجی سهره‌کییه.

نه‌میش چه‌ندان ده‌قی قورپان و سوننه‌ت ده‌لاله‌تی له‌سه‌ر ده‌که‌ن بۆ نمونه:

۱- ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (الحديد-۲۵)

۲- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلْقَوِّیِّ وَالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (المائدة-۸)

۳- ﴿وَقُلْ آمَنَّا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ﴾ (الشورى-۱۵)

۴- ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (النحل-۹۰)

۵- ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ  
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ (البقرة-۲۰۵)

۶- ﴿النَّبِيُّ الْأُمِّيُّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ  
وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ  
الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ  
الَّتِي كَانَتْ﴾ (الأعراف-۱۵۷)

بنه‌مای حه‌وته‌م: فدرمان به چاکه‌و ریگریی له خراپه‌و حه‌قبیثی و  
چاود تیریکردنی ده‌سه‌لات و راست‌کردنه‌وی، ماف و نه‌رکی  
سدرشانی هه‌موولایه‌که.

له‌و باره‌شه‌وه‌ نایه‌تی خوا (عزوجل) و فدرمایشتی پیغه‌مبه‌ری  
پی‌شه‌وا زۆرن، بۆ نمونه:

۱- ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ  
وَيَنْهَوْنَ عَنِ...﴾ (التوبة-۷۱)

۲- ﴿لَعَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ  
مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ. كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ  
فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (المائدة-۷۹)

۳- ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ  
شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال-۲۵)

وه‌ک له‌م نایه‌تانه‌دا ده‌بینین خوای به‌رزو مه‌زن یه‌که‌مین سیفه‌ت  
که‌ نه‌ه‌لی ئیمانی به‌ نیرومی وه‌ پی وه‌سف ده‌کات ته‌وه‌یه‌که:  
فدرمان به‌ چاکه‌و ریگریی له‌ خراپه‌ ده‌که‌ن! (التوبة-۷۱)، وه‌

هه‌واڵمان پێده‌دا که هه‌رکام له (داوود) و (عیسا)ی کوری مه‌ریه‌م -سه‌لامی خویان لی‌بن- نه‌فرینیان له‌ به‌نی ئیسراییلییه‌ کافره‌کان کردوه‌ به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ که یه‌کدییان نه‌گێڕاوه‌ته‌وه‌ له‌ خراپه‌و ناشه‌رعی، وه‌ خوا ئه‌و خه‌سه‌له‌ته‌ی به‌نی ئیسراییل به‌ خراپه‌ترین ره‌فتار داده‌نی، (الانفال-٢٥).

فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ریش له‌وباره‌وه‌ زۆرن، بۆ نمونه‌:

١- رۆژیکیان (ابوبکر) -خوا لی‌ی رازی بئ- له‌کاتی وتارداندا به‌ خه‌لکی گوت: ((أیها الناس! انکم تقرؤن هذه الآية وتؤولونها علی خلاف تأویلها: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مِّنْ ضَلٍّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ﴾ وانی سمعت رسول الله ﷺ یقول: ان الناس اذا رأو الظالم فلم يأخذوا علی یدیہ أوشک أن یعمهم الله بعقاب منه)) -رواه الترمذی-.

واته: ئه‌ی خه‌لکینه! ئیوه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌ به‌لام به‌ هه‌له‌و پێچه‌وانه‌وه‌ لی‌کی ده‌ده‌نه‌وه‌: ﴿ئه‌ی ئه‌وانه‌ی ئیمان‌تان هێناوه‌ له‌ خۆتان وریابن ئه‌گه‌ر ری‌ی راست بگرن ئه‌وانه‌ی گوم‌ران زیانتان لی‌ناده‌ن!﴾ (المائدة-١٠٥)، به‌لام من له‌ پێغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیستوه‌ ده‌یفه‌رموو: هه‌رکات خه‌لکی سته‌مکاریان بینێ و ده‌ستیان نه‌گرت و له‌ سته‌میان نه‌گێڕایه‌وه‌، نزیکه‌ خوا به‌ گشتی سزایان بدات.

٢- ((من رأى مکنم منکراً فلیغیره بیده فأن لم یستطع فبلسانه فأن لم یستطع فبقلبه وذلک أضعف الایمان)) (رواه مسلم والترمذی وغیرهما).

واته: هه‌ر کامیكتان خراپه‌یه‌کی بینی با به‌ده‌ست بیگۆژی، نه‌گه‌ر نه‌یتوانی به‌زمانی، نه‌گه‌ر نه‌یتوانی با به‌دڵ دژی به‌ه‌ستی و نه‌وه‌ش بیه‌زترین ئیمانە.

۳- (ان من أعظم الجهاد كلمة عدل عند سلطان جائر) رواه الترمذي.  
واته: بێگومان له‌گه‌وره‌ترین جۆری جیهاد قسه‌یه‌کی داد‌گه‌رانه‌یه‌ له‌ لای هوکمرانیکی سته‌مکارو لار.

۴- (خير الشهداء حمزة ثم رجلٌ قام الى امامٍ فأمره ونهاه في ذات الله تعالى فقتله على ذلك) أخرجه الحاكم.

واته: چاکترین شه‌هید حمزه‌یه، ئینجا پیاویکه‌ هه‌ڵده‌ستی و له‌ پیناوی خوای به‌رزدا فه‌رمان به‌ چاکه‌و رێگری له‌ خراپه‌ له‌گه‌ڵ بیه‌ه‌ویه‌ کدا ده‌کات و له‌سه‌ر نه‌وه‌ ده‌یکۆژی.

۵- (إذا رأيت امتي تهاب الظالم أن تقول له: انك أنت الظالم، فقد تودع منهم) -رواه احمد-.

واته: هه‌رکات ئوممه‌مت بینی ده‌ترسا که به‌سته‌مکار بلی: تو سته‌مکاری! نه‌وه‌ ماله‌ئاوایی لی‌کراوه‌ و حیسابی رۆیوه‌! له‌ کۆتایی ئەم باسه‌شدا ده‌لێم:

وه‌ك بینیمان سیسته‌می هوکمرانیی ئیسلام کاکل و جه‌وه‌ری لایه‌نه‌ ئیجابییه‌کانی سیسته‌می دیموکراسی تێدا‌یه‌و به‌شێوه‌یه‌کی چاک‌تریش، وه‌ هه‌ندێک شتی تێدا‌یه‌ که له‌ دیموکراسی دانیه‌ که گرینگ‌ترینیان دیاری کردنی چوارچێوه‌یه‌ که بۆ سیسته‌می هوکمرانیی به‌هۆی هه‌ڵال و هه‌رامه‌ روون و نه‌گۆره‌کانی شه‌ریعه‌ته‌وه‌ که نه‌وه‌ش سیسته‌می هوکمرانیی له‌و



جۆره لادان (انحراف) انه ده پارێزێ که له نه نجامیاندا خه لک و جه ماوه ر  
دوو چاری مهینه تی و ده ردی به ئیش و گورچک بر ده بی، وه ک ئیستا ده بینین  
که کۆمه لگا روژئاوا بیه کان له زۆر پرووه گیۆ ده ی گهنده لیی و لادان و  
خلیسکانی وا بو و ن ته وار له عه قل و فیه رت دووری خستونه ته وه و  
هه رچه نده له پرووی ژیا نی ماد دییه وه له پیشن، به لام هه تا بلی ی له پرووی  
ئینسانی و نه خلاق ی و مه عنه وی و کۆمه لایه تییه وه کلۆ ل و له پاشن!

## ( ۷ ) روونکردنه‌وه‌ی راستییه‌ك و راستکردنه‌وه‌ی هه‌له‌یه‌ك

له‌م رۆژگاره‌داو له‌ لایه‌ن داموده‌زگاكانی پاگه‌یانندی دهستی ته‌وه‌ژمی سیکۆریزمه‌وه‌ بۆ پێناسه‌کردنی ته‌وه‌ژمی ئیسلامیی ته‌عبیریکی هه‌له‌ به‌کارده‌ی، که‌ خه‌ریکه‌ بپێته‌ زاراوه‌یه‌کی سیاسی باو! ته‌ویش بریتییه‌ له‌ (ئیسلامی سیاسی).

چۆنییه‌تی هه‌له‌ بوونی ته‌م وشه‌یه‌ش به‌مجۆره‌یه‌:

ناشکرایه‌ که‌ مه‌به‌ست له‌م وشه‌یه‌ ته‌وه‌ژمی ئیسلامیییه‌ و ته‌وه‌ژمی ئیسلامیش له‌و مسوولمانانه‌ پێکه‌تاته‌ که‌ هه‌ولێ ته‌وه‌ ده‌ده‌ن و کردو کۆششی ته‌وه‌ ده‌که‌ن که‌ ژینی خۆیان و خه‌لکه‌ مسوولمانه‌ که‌یان به‌ پێی دینی راست و دروستی خواو رێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) رێک بڤه‌ن، که‌واته‌ به‌کاره‌یتانی ته‌م وشه‌یه‌ بۆ ته‌وه‌ژمی ئیسلامی له‌ دوو سه‌ره‌وه‌ هه‌له‌یه‌:

یه‌که‌م: چونکه‌ ته‌گه‌ر مه‌به‌ستیان له‌ (ئیسلامی سیاسی) خودی ئیسلام بێ، دیاره‌ ته‌م وشه‌یه‌ ته‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نێ که‌ ئیمه‌ چهند جوړه‌ (ئیسلام) یکمان هه‌بن و یه‌ کێکیان ئیسلامیی سیاسی بێت! که‌ دیاره‌ ته‌وه‌ش هه‌له‌یه‌، چونکه‌ ئیسلام ته‌نها یه‌ کێکه‌و زیاتر نیه‌: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...﴾ (ال عمران- ۱۹)، وه‌ سیاسه‌ت و حوکم به‌شییک و لایه‌نیکی ئیسلامه‌، وه‌ك چۆن هه‌رکام له‌ ئیمان و عیباده‌ت و ته‌قواو ته‌زکیه‌و جیهادو ته‌خلاقێ به‌رزو .. هتدیش چهند به‌ش و لایه‌نیکی دیکه‌ینی و به‌ هه‌موویان ئیسلام پێک ده‌ین!

دووهم: وه ئه گهر مه به ستیشیان پێی ئه و مسوولمانانه بن که ته وژمی ئیسلامی (التیاری الاسلامی) پێک دێنن، دیسان هه له یه، چونکه مسوولمانانێک که ته وژمی ئیسلامی دێنن، کاری سیاسی و چالاکی سیاسی یه کێکه له کارو چالاکییه کانیان و، کاری ئیسلامی کارێکی گشتگیرو فره ره هه نده و له بواری سیاسیدا کورت هه ئنه هاته و، به لکو سه رجه م بواره کانی: فیکری و عه قیده یی و کلتووری و کۆمه لایه تی و ئابوری و ئه خلاق و ئیداری و ... هتد ده گرێته وه، ئنجا ئه گهر گریمان مسوولمانانێک یان کۆمه له مسوولمانانیکیش هه بن ته نیا بو کارێ سیاسی خۆیان یان یه کلایی کردبێته وه، دیسان دروست نیه و شه ی (ئیسلامی سیاسی) بکریته پێناسیان، چونکه وه ک گوتمان، ئیسلام ته نها یه ک ئیسلامه نه ک زیاتر، وه ئه وه ش که ده جوو لێ و چالاکییه سیاسیه که ئه نجام ده دات خودی ئیسلام نیه، تا کو کاره که ی پالبدریته لا، به لکو بابای مسوولمانه، بۆیه راست ئه وه یه بگوتری: (مسوولمانی سیاسی) یان (مسوولمانانی سیاسی) وه ک چۆن به مسوولمانانێک که نوێژ ده کات یان رۆژوو ده گری یان زانیاری و شاره زایی هه یه یان جهنگ و جههاد ده کات یان پارێزکاری (تقوی) ی هه یه ... هتد ده گوتری: مسوولمانی نوێژ که ر، مسوولمانی رۆژوو گر، مسوولمانی زانا و شاره زا، مسوولمانی جهنگا وه ر موجهید، مسوولمانی پارێزکاری (متقی) ..

ئینجا ئەگەر بمانه‌وی مسوولمانێك یان مسوولمانانێك كه له به‌واری كاروچالاکی ئیسلامییدا جولاو و هه‌لسوڤاون، جیابكه‌ینه‌وه له وانه‌ی. كه دانیشتوو و نه‌جولاو و هه‌لخزاوێ راست نه‌وه‌یه كه بڵێن:

مسوولمان یان مسوولمانانی مشورخۆرو ئیشكه‌ر، یان جوولاو و چالاك، یان كاراو گورج و گۆل..

وه‌ك چۆن خوای كاربه‌جی مسوولمانانی جه‌نگاوه‌رو تێكوشه‌ری ناوناوه: (المجاهدين) وه‌ نه‌وانه‌ش كه به‌بی عوزرو به‌لگه‌ داده‌نیشن و خه‌بات و فیداكاری له پیناوی خوادا ناكه‌ن ناوی ناوێ (القاعدين) وه‌ك فەرموویه‌تی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَلَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (النساء - ۹۵)

واته: ﴿بروادارانێ دانیشتووی بی عوزرو تێكوشه‌ران به‌ سامان و گیانیان له ریی خوادا وه‌ك یه‌ك نین، خوا پله‌یه‌ك تێكوشه‌ران به‌ سامان و گیانیانی به‌سه‌ر دانیشتواندا به‌رزکردۆته‌وه، وه‌ گفتی-پاداشتی- چاکی به‌ هه‌مویان داوه، وه‌ خوا تێكوشه‌رانی به‌سه‌ر دانیشتواندا به‌ پاداشتیکی گه‌وره به‌رزکردۆته‌وه﴾.

كو‌رت‌ه‌ی قسان:

ئه‌گەر بویستری ته‌وژمی ئیسلامیی به‌ شیوه‌یه‌کی راست و واقعی یانه‌و مه‌نتیقیانه‌ پیناسه‌ بکری، ده‌بی بگوتری: (مسوولمانانی مشورخۆرو جولاو، یان مسوولمانانی تێكوشه‌رو ئیشكه‌ر)

ئینجا ماوه‌ته‌وه ئه‌وه که بزاین ئایا پائنه‌رو هانده‌ری خه‌لکی عه‌لمانی  
چی یه که ته‌وژمی ئیسلامیی و ئیسلامیییه‌کان به: (ئیسلامیی سیاسی)  
ناوزه‌ده‌که‌ن و ده‌یانه‌وئ به‌ر وشه‌ داهیتراوه‌ پیناسه‌یان بکه‌ن!

پیم وایه‌ هه‌لتینانی ئه‌و مه‌ته‌له‌و وه‌لامی ئه‌و پرسیاره‌ش شتیکی  
زه‌حه‌مت نیه‌ چونکه‌ هه‌ر له‌ لابه‌لای قسه‌وقالی سیکۆلاریسته‌کان خۆیاندا  
زۆر به‌روونی دیاره‌ که‌ مه‌به‌ستیان له‌ جوژه‌ ناوزه‌کردن و پیناسه‌کردنه‌ی  
ته‌وژمی ئیسلامیی و ئیسلامیییه‌کان ئه‌وه‌یه‌ که‌:

تۆمه‌تباریان بکه‌ن به‌وه‌ که‌ تاکه‌ ئامانج و مه‌به‌ستیان له‌ کارو  
چالاکی ئیسلامییان ئه‌وه‌یه‌ که‌ بگه‌نه‌ کورسی حوکمرانیی و ده‌ستیان له‌  
سامان و ده‌سه‌لات (الثروة والسلطة) گیریت و پینان به‌ ئاوات بگه‌ن!

بۆیه‌ش ده‌لتیم: ئه‌م تۆمه‌تبارکردنه‌ی ئیسلامیی و ئیسلامیییه‌کان  
ئامانجی سیکۆلاریسته‌کانه‌ که‌ خۆیان و کاروچالاکییه‌ ئیسلامیییه‌که‌یان  
به‌ (ئیسلامیی سیاسی) ناوزه‌دو پیناسه‌ ده‌که‌ن، چونکه‌:

چه‌ندان جار به‌ موناسه‌به‌و به‌بێ موناسه‌به‌ ئه‌و جوژه‌ قسه‌و باس و  
تۆمه‌تبارکردنه‌یان لێ بیستراوه‌ نه‌گه‌ر بلیم به‌ده‌گه‌ن بابایه‌کی  
عه‌لمانی هه‌یه‌ ئه‌و قسه‌یه‌ی ده‌ره‌ق به‌ ئیسلامیییه‌کان نه‌کردبێ،  
زیاده‌پۆسیم نه‌کردوه‌.

جا ئیستا به‌ پتویستی ده‌زائم سێ هه‌له‌سته‌ له‌ به‌رده‌م ئه‌و  
مه‌سه‌له‌یه‌دا بکه‌م:

یه‌گه‌م: پینان گوتوویانه‌: (هه‌رکه‌سه‌ له‌ هه‌مبانه‌ی خۆیدا گویزان  
ده‌ژمیری!) هه‌روه‌ها گوتوویانه‌: (دز پیتی وایه‌ هه‌موکه‌س دزه‌!) جا

جا سیکولاریسته کانی روژگاری ئیمه لهو مهسه له یه دا وه نه بێ شتیکی تازو بێ پێشین بن، به لکو سه رجه م هاو فیکره مهسه له کانیان به درێژایی میژوو هه مان هه ئۆیستیان هه بووه، ئه وه تا قسه رۆیشتوو خۆ به زلگرو خۆشگوزهرانه کانی گه لی (نوح) -علیه السلام- کاتیک نوح پێیان ده فهرموئ: (ئهی گه له که م خوا بیه رستن جگه لهو هیچ په رستراوتان نین، بۆچی پارێز ناکهن! ﴿يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ (المؤمن- ۲۳) نه یارو ناحه زانی بانگه وازه پر داده که ی، ئاوا خه لکه چه دوسینراوه به ش مهینه ته که یان ده دوتینن: ئه م -نوح- ته نیا مرو ئیکی وه ک خۆتانه و

ده‌یه‌وی خوتان له‌سه‌ر فه‌رز بکات... ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ...﴾ (المؤمنون - ۲۴)

ئاخر پیغه‌مبه‌ری خوا (نوح) - علیه‌السلام - وه‌ک تیکرای پیغه‌مبه‌ران - علیهم‌السلام - خوا بۆ نه‌وه‌ی په‌وانه‌ کردوه‌ که‌گه‌ سه‌مه‌دیده‌و چه‌وسیتراوه‌و سامان و ده‌سه‌لات لى زه‌وت کراوه‌که‌ی رزگار بکات و له‌ ژیر نیری نه‌شرافه‌ خو‌فه‌رزکه‌رو خوشگوزه‌رانه‌کان (الملأ المستکبرین والمترفین) ده‌ریان بیتی، که‌چی ده‌سه‌لاتداره‌ ساماندارو خو‌فه‌رزکه‌ره‌کانیان ناوا راستیه‌کان له‌ خه‌لکه‌ داماره‌که‌ هه‌لده‌گیرنه‌وه‌و چه‌واشه‌ی ده‌که‌ن، به‌وجۆره‌ ویرای هه‌ردوو چه‌کی:

سامان و ده‌سه‌لات (الثروة والسلطة) چه‌کی سییه‌می راگه‌یاندن (اعلام) یش له‌ دژی بانگه‌وازی هه‌قی پیغه‌مبه‌ران ده‌خه‌نه‌کار تا‌کو به‌و سیکوچکه‌ (الثاوث) شوومه‌ دریژه‌ به‌کاری خویان بدن و سه‌رباره‌ش (نوح) پیاوخراپ ده‌ربیتن و خوشیان پیاوچاک و دلسۆزو به‌ په‌رۆش بۆ خه‌لک و ولات پیشان بدن!!

**دووهم:** هه‌رچه‌نده‌ هه‌رکه‌سێک به‌راستی ئیمانی به‌ خوا به‌ پۆژی دوا‌یی هه‌بیّت، نه‌ک ته‌نها له‌ مه‌یدانی چالاکی و کاری سیاسیدا به‌لکو له‌ سه‌رجه‌م جموجۆل و هه‌لسوکه‌وته‌ تاکیی و خیزانی و گشتیه‌کانیدا تاکه‌ مه‌به‌ستی رازیکردنی خوا وه‌ده‌ست هینانی به‌هه‌شت و پارێزران له‌ دۆزه‌خ ده‌بی و، جگه‌ له‌ به‌رجه‌سته‌کردنی به‌ندایه‌تی بۆ خوا له‌ ژیا‌نی تاکیی و کۆمه‌لایه‌تیدا هیچ هانده‌ریکی دیکه‌ی ناییت، وه‌ک خوای زاناو شاره‌زا (عزوجل) له‌ وه‌سف و پیناسه‌ی هاره‌لانی

پێغه‌مبەری خوا ﷺ و شوێن کەوتوانی راستەقینەیدا فەرموویەتی:  
﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ  
رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مَنْ أَكْبَرَ  
السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ  
شَطَأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَصِيظَ بِهِمْ  
الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا  
عَظِيمًا﴾ (الفتح- ۲۹)

بەلام ئایا ئەگەر گریمان بابایەکی مسوولمان و لایەنێکی ئیسلامی  
وەک ئەنجامدانی بەشتیک لە ئەرکی سەرشاری هەولێ ئەوە بدات کە  
کۆمەڵگایەکی لە خراپەو بۆ چاکەو لە زۆلمەو بۆ دادگەریی و لە  
ترس و بیمەو بۆ هیمنیی و تاسیش و لە ناتەبایی و فەرق و جیاپێدەو  
بۆ برابەری و تەبایی و... هتد ببات، ئایا چ خراپەو ناشەرعییەکی  
تێداپێدایە؟!!

ئایا بۆچی ئەگەر خەڵکی عەلمانی و نایسلامی مشووری ولات و  
خەڵک بخۆن و هەولێ پاکسازی و چاکسازی تێداکردنی بدەن،  
کاریکی ڕەوا و پەسەندە، بەلام ئەگەر کەسانی ئیسلامی بیکەن دەبێ  
بۆیان بەشتیکی خراپ دابنێ و وەک تاوان (جریمة) یەک پێی تۆمەتبار  
(متهم) بکڕن؟! ئایا ئەمە جگە لە (بانیکەو دوو هەوا) و بە دوو  
جوۆرە ڕەبە پێوان (الکیل بمکیالین) پێناسەیه‌کی دیکە هەڵدەگرێ؟!!

سێیه‌م: جێی سەرئێج ئەوه‌یه‌ کە ئەو جەنگە دەروونییه‌ی تەوژمی ناحەزو  
نەیار بە ئیسلام و ئیسلامییه‌کان کە بریتیه‌ لە تۆمەتبارکردنی



ئیسلامیه‌کان به‌وه‌ی که ئامانجی سیاسی و دونیایی له پشت کاره ئیسلامیه‌که‌یان‌وه هه‌یه! وه‌ک ئه‌وه‌ی کارکردن بۆ چاککردنی خه‌لک و پاکسازی و چاکسازی کردنی کۆمه‌لگا کارێکی خراب و ناشه‌رعیی و ناره‌وايیت و تۆمه‌تێکی وايیت ئینسانی پێ بچیته قه‌فه‌زی تۆمه‌تباریه‌وه! به‌لێ جێی سهرنج ئه‌وه‌یه که ئه‌و جه‌نگه ده‌روونییه که‌م و زۆر کاری کردۆته سهر هه‌ندیک له هه‌لسوورپاوانی مه‌یدانی کارو چالاکی ئیسلامی و کلاوی فێلی عه‌لمانییه‌کانیان چۆته سهر وه‌گه‌لێک جار جه‌خت له‌سهر ئه‌وه ده‌که‌نه‌وه که ئه‌وان به هه‌چ جوړێک نیازی هه‌نانه دی ئامانجی سیاسی و به‌ده‌سته‌وه گرتنی جله‌وی حوکم و ده‌سه‌لات و بنیاتنانی کۆمه‌لگا و کیانیکی ئیسلامیان نه‌بووه و نه‌!!

جا بێگومان ئه‌و جوژه هه‌لۆیسته‌ی ئه‌و جوژه که‌سانه هه‌له‌یه و له ته‌له‌و داوی ناحه‌زانی ئیسلام که‌وتنه، گومانیشم له‌وه‌دا نه‌یه که سیکۆلاریسته‌کان زۆریان دل پێخۆشه‌و که‌یفیان پێ‌دێ، جا چون که‌یفیان پێ نایه‌ت و له قه‌لبیان خۆش نایه‌ت، ئه‌دی ئه‌وه نه‌یه فێل و پیلانه‌که‌یان سه‌ری گرتوه و جه‌نگه ده‌روونییه‌که‌یان به‌ری گرتوه و نه‌یاره‌کانیان به مه‌سه‌ره‌فێکی که‌م مه‌یدانیان بۆ چۆل کردوون و لایه‌نێکی گه‌وره‌وگرنگی ئاین و به‌رنامه‌ی خوای کاربه‌جێ‌یان ده‌ست لێ‌هه‌لگرتوه، که بریتیه له کارو چالاکی سیاسی و هه‌ولدان بۆ تاراسته‌کردن و رێکخستن و به‌ریوه‌بردنی ژیان و گوزه‌رانی خه‌لک به‌پێی هه‌دايه‌ت و شه‌ریعه‌تی خوا؟!!

به پتوئیتیشی ده‌زانم له کۆتایی ئەم باسه‌دا چەند ئایەتیکی قورئان و چەند فەرماشتیکی پیغه‌مبەری خوا (عليه الصلاة والسلام) و کۆمەڵە قسەیه‌کی هەندێک له زانایان و پیشه‌وایانی ئیسلام بینم له‌ بوا‌ری سیاسەت و هوکمرانییدا تا‌کو بۆ هەموولایەک چاک‌ پۆشن‌ بێتە‌وه که‌ هوکم و سیاسەت‌ لایە‌نیکی گ‌رنگی ئیسلام‌و سەرگ‌رم‌ بوونی‌ مسو‌لمانانیش‌ به‌ لایە‌نی سیاسییە‌وه‌و چۆ‌نیه‌تی ئاراستە‌کردن‌ و رێکخ‌ستن‌ و بە‌ری‌وه‌بردنی‌ ژیان‌ و گ‌وزە‌رانی‌ خە‌ڵک‌ بە‌پێی‌ شە‌ریعه‌تی‌ تێ‌روته‌‌وا‌و گ‌شتگیری‌ خوا‌ نە‌ک‌ هەر‌ مافیکی‌ پ‌ه‌وا‌و ئاسایی، بە‌ل‌کو‌ ئە‌رک‌ینیکی‌ شە‌رعیی گ‌ه‌وره‌و گ‌رنگی‌ سەر‌شانیا‌نه‌و به‌ که‌مه‌ترخ‌مه‌ی تێ‌دا‌کردنی گ‌ونا‌ه‌بارو دوو‌چاری تۆ‌له‌و سزای دوا‌روژ دە‌بن:

١- ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (التوبة - ٣٣)

واته: خوا‌ ئە‌و که‌سه‌یه‌ که‌ پیغه‌مبە‌ره‌که‌ی به‌ رێ‌نمایی و بە‌رنامه‌ی راستە‌وه‌ نارد‌وه‌ تا‌کو‌ بە‌سەر‌ هە‌موو بە‌رنامه‌یه‌ک‌دا سە‌ری‌ ب‌خات، هەر‌چه‌نده‌ هاوبە‌ش‌ بۆ‌ خوا‌ دانەرە‌کانیش‌ پێ‌یان‌ ناخۆش‌ بێ.

٢- ﴿...فَاَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا...﴾ (المائدة - ٤٨)

واته: ... دە‌جا‌ بە‌وه‌ی که‌ خوا‌ نارد‌وو‌یه‌ته‌ خوار‌ هوکمیان‌ له‌ نێ‌ودا‌ ب‌که‌و شوێن‌ ئاره‌زو‌ه‌کانیان‌ مه‌که‌وه‌و له‌و هە‌قه‌ی‌ بۆت‌ هات‌وه‌ لامه‌ده‌، بۆ‌ هەر‌کام‌ له‌ (ئوممه‌تان) تان‌ رێ‌بازو بە‌رنامه‌یه‌ کمان‌ دانا‌وه‌ ... .

۳- (كانت بنو اسرائيل تسوسهم الانبياء كلما هلك نبي خلفه نبي وانه لا نبي بعدي وستكون خلفاء فيكثرون) (رواه البخاري ومسلم وابن ماجة واحمد عن أبي هريرة).

واتە: وه‌چەي ئیسرائیل (يعقوب عليه السلام) پێغه‌مبەرە‌ران سەرپەرشتی کاروباریانیان دە‌کرد هەر‌که پێغه‌مبەرێ‌ك دە‌مرد پێغه‌مبەرێ‌کی دی‌که شوێنی دە‌گرتە‌وه، بە‌لام دواي من چ پێغه‌مبەر نین بە‌ل‌کو جێ‌نشینه‌كان دە‌بن و زۆریش دە‌بن...

۴- ((من خلع يداً من طاعة لقي الله يوم القيامة لا حجة له، ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية)) (رواه مسلم عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما).

واتە: هەر‌که‌سێ‌ك له‌ فەرمانبە‌ریی بە‌جێ‌ته‌ ده‌ری رۆژی قیامە‌تی که‌ ده‌چێ‌ته‌ لای خوا هیچ بە‌ل‌گه‌یه‌کی پێ‌ نابێ‌، وه‌ هەر‌که‌سێ‌ك ب‌س‌م‌ری و پە‌یمان‌ی پێ‌شه‌وا-ی‌کی له‌ گە‌ردندا نە‌بێ‌ ئە‌وه‌ مردنێ‌کی نە‌فامانه‌ مردووه‌. (چون‌که‌ له‌ سەر‌ده‌می نە‌فامی‌تیدا که‌س به‌ که‌س بوو).

۵- ((لا يحل لثلاثة نفر يكونون بأرض فلاة الا أمروا عليهم أحدهم)) (رواه احمد عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما).  
واتە: پە‌وانیه‌ بۆ‌ سێ‌ که‌سان که‌ له‌ سەر‌ زه‌مینێ‌کی چۆ‌لێ‌ش بن، یه‌کیان نە‌که‌نه‌ فەرمانده‌یان.

۶- ((ان الله يرضى لكم ثلاثة: ان تعبدوه ولا تشركوا به شيئاً، وان تعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا، وان تناصحوا من ولاه الله امرکم)) (رواه مسلم) .

واته: ینگومان خوا سی شتی بۆ په‌سه‌ند کردوون:  
که بی‌پدرستن و هیچ شتیک نه‌که نه‌ه‌اوبه‌شی، وه تی‌کرا ده‌ست به  
رئسمانی خواوه بگرن و په‌رت‌ه‌وازه نه‌بن، وه که د‌ل‌س‌و‌ز بن بۆ  
ه‌ه‌ر که سیک که خوا ج‌ل‌ه‌وی کاروبارتانی خسته ده‌ست. - مادام به  
شی‌وه‌ی شه‌رعیی حوکمی گرت‌بی‌ته ده‌ست و به پی‌ی شه‌رعیش  
حوکمرانیی بکات. -

۷- ((الا کلکم راعٍ وکلکم مسؤل عن رعیتہ فالامام الاعظم الذی علی الناس راعٍ وهو مسؤل عن رعیتہ..)) (رواه البخاری عن عبدالله بن عمر رضی الله عنهما).

واته: ناگادارین ه‌ه‌مووتان چاودیرن و ه‌ه‌مووتان به‌رپرسیارن  
به‌ران‌به‌ر به خه‌ل‌که که‌تان، پی‌شه‌وا‌ی گه‌وره که سه‌ره‌رشتی خه‌ل‌ک  
ده‌کات چاودیره و به‌رپرسیاره به‌ران‌به‌ر به خه‌ل‌که که‌ی...

ئهم‌ه‌ش کۆمه‌له‌ه‌ه‌سه‌یه‌کی زاناو پی‌شه‌وا‌یانی نی‌سلام له‌وباره‌وه:

۱/ (ابوبکرالصديق) خوا لی‌ی رازی بی له کاتی کۆچی دوا‌یی  
پی‌غه‌م‌به‌ری خوادا ﷺ گوتوویه‌تی:

((الا ان محمداً قد مات ولا بد لهذا الدين ممن يقوم به)) (الدولة  
الاسلامية بين التراث والمعاصرة)) (د. توفیق الواعی، ص ۲۰۳)

واته: ئاگادار بن موحه‌مه‌د مردوه ئەم ئایینه‌ش ده‌بێ کەسی‌ک هه‌بێ به‌پێوه‌ی به‌ری.

٢/ (عمر بن الخطاب) خوا لێی رازی بێ گوتوو‌یه‌تی:

(( لا اسلام بلا جماعة ولا جماعة بلا اِمارة ولا اِمارة بلا طاعة )) (رواه الدارمي في مسنده).

واته: ئیسلام به‌بێ کۆمه‌ڵ (بوون) نابێ، کۆمه‌ڵیش به‌بێ فەرمانده‌یتێی نابێ، فەرمانده‌یتیش به‌بێ فەرمانبه‌ریی نابێ.

٣/ (عثمان بن عفان) خوا لێی رازی بێ گوتوو‌یه‌تی:

(( ان الله يزع بالسلطان ما لا يزع بالقرآن ))، (جامع الاصول) ج ٤، ص ٨٤.

واته: بێگومان خوا ئەوه‌ی به‌هۆی حوکمرانه‌وه‌ ده‌یگێڕێته‌وه‌ – له‌ خراپه‌ – به‌هۆی قورئانه‌وه‌ نایگێڕێته‌وه‌.

٤/ (علي بن ابي طالب) -خوا لێی رازی بێ- له‌ وه‌لامی قسه‌ی

چه‌واشه‌کارانه‌ی خه‌وار یجدا که ده‌یانگوت (لا حکم الا لله) گوتی:

(( الحكم لله، وفي الارض حكام ولكنهم يقولون: لا امارة، ولا بد للناس من امارة يعمل فيها المؤمنون ويستمتع فيها الفاجر والكافر ويبلغ الله فيها الاجل )) (المنصف، لابن ابي شيبه، ج ١٠ - ص ١٥٠).

واته: حوکم هی خوايه‌و له‌سه‌ر زه‌ویش حوکمران هه‌ن، به‌لام ئەوانه‌ ده‌لێن: نابێ سه‌رۆکایه‌تی هه‌بێ! به‌لام حه‌تمه‌ن ده‌بێ خه‌لك حوکمرانیکیان هه‌بێ، که ئیماندا له‌ژێر سایه‌یدا کار (ی باش)

بکات و بابای خراپه کارو کافریش بگوزهرینن و خواش کاری خۆی به نه‌نجام بگه‌یه‌نن.

۵ / (عبدالله بن عباس) خوا لییان رازی بئ گوتووێه‌تی:

((الاسلام والسلطان اخوان لا یصلح احدهما بدون صاحبه)) (کنز العمال، ج ۶ - ص ۱۰).

واته: ئیسلام و ده‌سه‌لات و حوکم، بران هه‌چیان بئ نه‌وی دیکه ناگونجی.

۶ / (ابو حامد الغزالي) خوا لئی خوش بئ گوتووێه‌تی:

((اعلم ان الشريعة اصلُ والملك حارسُ، وما لا اصل له فمهدومٌ وما لا حارس له فزائعٌ)) (الاقتصاد في الاعتقاد) ص ۱۳۵ - لابی حامد الغزالي). واته: بزانه که شه‌ریعت بناغه‌یه و حوکمرانی پاسبه‌وانه، هه‌ر شتی‌کیش بناغه‌ی نه‌بئ رووخواه و هه‌ر شتی‌کیش پاسبه‌وانی نه‌بئ فه‌وتاره!

۷ / (ابن حزم الاندلسي) خوا لئی خوش بئ گوتووێه‌تی:

((اتفق جميع اهل السنة وجميع المرجنة وجميع الشيعة وجميع الخوارج على وجوب الامامة وان الامة واجب عليها الانقياد لأمام عادل يقيم فيهم حكم الله)) (الفصل في الملل والنحل، ج ۴ - ص ۸۷ - لابن حزم الاندلسي).

واته: تێکرای نه‌هلی سوننه‌ت و سه‌رده‌م مورجینه‌کان و هه‌موو شیعه‌کان خه‌وارچه‌کانیش بئ هه‌لاواردن، له‌سه‌ر نه‌وه رێککه‌وتوون

که سدرۆکایه تی و پیشه وایه تی فەرزه و له سه ر ئومه ت پێویسته  
ملکه چ بێ بۆ پیشه وایه کی دادگه ر که هوکی خویان تیدا به رپا  
ده کات و - شه ریعه تیان به سه ردا جێ به جێ ده کات -.

۸ / (ابن تیمیة) - خوا لێی رازی بێ - له باره ی گرنگیی و پێویستی  
هه بونی هوکمران و که سانیك، که سه ره رشتی ژیان و گوزه رانی  
خه لک ده که ن، گوته ویه تی:

﴿يجب أن يعرف أن ولاية امر الناس من اعظم واجبات الدين، بل لا  
قيام للدين ولا للدنيا الا بها، فإن بني آدم لا تتم مصلحتهم الا  
بالاجتماع لحاجة بعضهم الى بعض، ولا بد للاجتماع من رأس حتى قال  
النبي ﷺ: (( اذا خرج ثلاثة في السفر فليؤمروا أحدهم )) (رواه  
ابوداود عن أبي هريرة)، وروى الامام احمد عن عبدالله بن عمرو أن  
النبي ﷺ قال: (( لا يحل لثلاث ان يكونوا بفلاة من الارض الا  
أمروا عليهم احدهم )) فاجب ﷺ تأمير الواحد في الاجتماع القليل  
العارض في السفر تنبيهاً بذلك على سائر انواع الاجتماع، ولأن الله  
تعالى أوجب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر ولا يتم ذلك الا بقوة  
وامارة وكذلك سائر ما اوجبه من جهاد وعدل وإقامة الحج والجمع  
والأعياد ونصرة المظلوم وإقامة الحدود، ولهذا كان السلف كالفضيل  
بن عياض وأحمد بن حنبل وغيرهما يقولون:

(لوکانت لنا دعوة مجابة لدعونا بها للسلطان و ذلك لأن الله يصلح  
بصلاحه خلقاً كثيراً) ﴿ (السياسة والشرعية في اصلاح الراعي  
والرعية) مجموعة الفتاوى، ج ٢٨).

واته: پێویسته بزانی که بەرپۆه بردنی کاروباری خەڵک لە فەرزه  
هەرە گەورەکانی ئایینه، بەلکو دین و ژین بەبێ ئەوه ناچنە سەر،  
ئادەمیزادەکان بەهۆی پێویستیان بە یەکدی بەبێ کۆبوونەوه  
بەرژۆه‌ندیان مسۆگەرنابێ، دیاره هەر کۆمەڵەبوونیکی سەرێکی  
هەر دەوی، بۆیه‌ش پێغه‌مبەر ﷺ فەرموویه‌تی: هەركات سئ كەس  
بە سەفەریك دەرچوون با یەکیان بکەنە فەرماندە، وه فەرموویه‌تی:  
ره‌وانیه سئ كەس لەسەر زمینیکی چۆلێش بن یەکیان نەکەنە  
ئەمیریان.

جا پێغه‌مبەر ﷺ کردنە ئەمیری یەکیکی لە کۆبوونەوه‌یه‌کی کەم و  
زوو تێپەڕی سەفەردا پێویست کردووە تاكو به‌وه ئاگادارمان بکاتەوه بۆ  
سەرجه‌م کۆبوونەوه‌و کۆمەڵبوونەکانی دیکەش، وه (دانانی براگەورە  
پێویستە) چونکە خۆی بەرز فەرمان بە چاکەو ریگریی لە خراپە  
پێویست کردووە ئەویش بە بێ هی‌زو حوکمرانیی نابێ، هەرۆه‌ها تێک‌پ‌رای  
ئەو شتانه‌ی دیکە که پێویستی کردوون- بەبێ تواناو دەسەلات ئەنجام  
نادرین- وه‌ك: جیهاد، داد‌گەری، بەرپا‌کردنی حەج و نوێژەکانی جومعه‌و  
جەژنەکان و، یارمەتیدانی ستم لێک‌راو و چەسپاندنی سزا شەرعییەکان،  
هەر‌بۆیه‌ش زانایانی پێشین وه‌ك (فضیل بن عیاض) و (احمد بن حنبل) و



غەیری وانیش گوتووایه: ئەگەر زانیبامان دووعایه کی گیرامان هیه بۆ  
حوکمرانمان ده کرد، چونکه خوا به هۆی ویه وه خه لکیکی زۆر چاک ده کات.

خوینهری به ریز!

به م بره توێژینه وه یه ش ئەو راستیه زۆر جوان ده رکوت که: (حوکم و  
سیاسهت) به شیک و لایه نیکی گه وه و گرنگی نایین و شه ریه تی کامل و  
گشتگیری خوایه و (شه ریه ت و سیاسهت) دووشتی تیکه ه لکیش و  
پیکه وه په یه ست و گریدراون و هه رگیز ناگوخی له یه ک دابیرین.

هه روه ها زۆر باشیش پوون بۆوه که به کاره ی نانی و شه ی (ئیسلامی  
سیاسی) بۆ پێناسه ی ته وژمی ئیسلامی و هه ل سوراوانی مه یدانی  
کاروچالاکی ئیسلامی هه ر نیازو ئامانجیکی له پشته وه بی، هه ل وه  
بی جی یه و پێویسته وه ک هه ر قسه و ته عبیریکی دیکه ی هه ل وه بی جی  
وازی لی به یئری.



**به شی دووهم:**

**وتاری: سیاستی ئیسلامی و  
چهند روونکردنه وهییهك**



## پێ‌خۆشکردن

خوێنەری بە‌ڕێز!

هه‌ك له پێشه‌كی ئەم نامیلکه‌یه‌شدا ئاماژه‌مان پێ‌كرد، ئەم به‌شی دووهمه‌ بریتیه‌ له ده‌قی ئه‌و وتاره‌ی كه به‌نده‌ له ئیواره‌كۆڕێك له شارۆچكه‌ی (ده‌ربه‌ندیخان) و له‌ژێر ناوونیشانی: (سیاسه‌تی ئیسلامی و چەند روونکردنەوێه‌ك) دا دراوه‌.

شایانی باسیشه‌ كه ئەم وتاره‌ بۆ چوار ته‌وه‌ره‌ی سه‌ره‌كی دابه‌ش بووه‌ كه ئەمانه‌ن:

- ١- پێناسه‌ی سیاسه‌ت له ئیسلام دا.
  - ٢- پێگه‌ی حوكم و سیاسه‌ت له ئیسلام دا.
  - ٣- ئایا ده‌گونجی حوكم و سیاسه‌ت له ئیسلام دا بڕنری؟!
  - ٤- چەند بنه‌ره‌تیکی گرنگی حوكم و سیاسه‌تی ئیسلامی.
- هه‌لبه‌ته‌ جوړێك له‌یه‌كه‌چوونیش له‌نیوان ئەم به‌شه‌و هه‌ندێك له‌باس و بابه‌ته‌كانی به‌شی یه‌كه‌مدا هه‌یه‌، به‌لام هه‌ركامێكیشیان شتی جیاوازی سه‌ربه‌خۆشی تێدایه‌ و هه‌ردووکیان ته‌واوكه‌ری یه‌كه‌دین و یه‌كای جیاوازی نیوان شیوازی نووسین و وتار.

ان الحمد لله غمده ونستعينه ونستغفره ونستهديه ونعوذ بالله من شرور  
أنفسنا ومن سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضل فلا  
هادي له، والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله المهتدين بهداه.

به‌ڕێزان، برایان خوشکان!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ئەم کۆڕەمان لەژێر ناوونیشانی (سیاسه‌تی ئیسلامی و چەند  
روونکردنەوهیه‌ک) دا سازداوه، دیاره له به‌سه‌رکردنەوه‌ی به‌نده‌دا بۆ ده‌قه‌ری  
گه‌رمیان، وه له نیۆ ده‌قه‌ره‌که‌شدا بۆ شارۆچکه‌ی (ده‌ربه‌ندیخان) و  
دانیشتوانی به‌ڕێزی، به‌ پێویستم زانی که ئەم ئیواره‌کۆڕه‌ سازبکه‌ین بۆ  
ئەوه‌ی که ئیوه‌ی به‌ڕێز وه‌ک به‌شداربووانی ئەم کۆڕه‌ ناشنا بن به‌ دیدگاوه‌  
بۆچوونی به‌نده‌ وه‌ک بابایه‌کی ئیسلامی، ده‌رباره‌ی بابەتی:

(سیاسه‌ت و حوکم له ئیسلام دا)، که ئیستا هه‌موولایه‌ک ئاگادارین  
له نیۆ کوردستان و عێراقیشدا وتووێژو باسوخواسی گه‌رم وگوێ هه‌یه  
ده‌رباره‌ی چەند بابەتی، به‌ تایبەت بابەتی په‌یوه‌ندی ئیسلام به  
به‌ڕێوه‌بردنی کۆمه‌لگاوه‌ چۆنیه‌تی ئیداره‌کردنی ولات، وه‌ ڕێژه‌و ئەندازه‌ی  
به‌شداریه‌ پێکردنی شه‌ریعه‌تی ئیسلام له‌ دیاری کردنی چۆنیه‌تی

بە‌پێوە‌بردنی ولات و کۆمه‌لگای عێراقدا بە‌گشتی و کۆمه‌لگای کورده‌واریمان له‌ کوردستاندا بە‌ تاییه‌ت.

جا یێنگومان ئیسلامیش که‌ به‌‌نامه‌ (دین)ی کۆتایی خوای په‌روه‌ردگاره‌ بۆ به‌‌شەر، وه‌ ئیمه‌ش وه‌ک خه‌لکی مسوڵمانی کوردستان که‌ به‌‌شیکی له‌ ئومه‌تی پیغمبه‌ر ﷺ و ولاته‌که‌شمان که‌ کوردستانی خۆشه‌ویسته‌ به‌ پارچه‌یه‌ک له‌ نیشتمانی ئیسلامیی ده‌زانین، شتیکی پیویسته‌ له‌ سه‌ر هه‌موو لایه‌که‌مان که‌ بزانی دینه‌که‌مان، دینی خه‌لکه‌ مسوڵمانه‌که‌مان چۆن ته‌ماشای بابته‌تی حوکم و سیاسه‌ت ده‌کات، وه‌ چۆن ته‌ماشای قه‌واره‌ (کیان)ی سیاسی ده‌کات، چونکه‌ نه‌وه‌ی که‌ تیبینی ده‌کری له‌ داموده‌زگا و که‌ناڵه‌کانی راگه‌یاندن به‌ بینراو بیستراو و خویندراوه‌وه‌، نه‌وه‌یه‌ که‌: بێ ناگایه‌کی زۆر هه‌یه‌ له‌ لایه‌ن زۆربه‌ی نه‌وانه‌وه‌ که‌ ده‌رباره‌ی ئیسلام و سیاسه‌ت له‌ ئیسلامدا و قه‌واره‌ی سیاسی له‌ ئیسلام دا ده‌دوین<sup>(١٦)</sup>.

له‌به‌ر نه‌وه‌ش من ناوێشانێ و تاره‌که‌م به‌م شیوه‌یه‌ دانا: (سیاسه‌تی ئیسلامی) چونکه‌ ئیستا که‌ زاراوه‌یه‌ک بۆ ته‌وه‌ژمی ئیسلامی به‌کارده‌هێتریت جا چ له‌ کوردستان دا و چ له‌ غه‌یری کوردستان دا که‌ نه‌و زاراوه‌یه‌ هه‌له‌یه‌ نه‌ویش بریتیه‌ له‌ (ئیسلامی سیاسی) که‌ له‌

---

(١٦) چونکه‌ به‌داخه‌وه‌ حیزبه‌ عه‌لمانییه‌ ده‌سه‌لاتدار و پاره‌داره‌کان که‌ناڵه‌کانی راگه‌یانده‌یان ته‌نیا له‌ سه‌ر خه‌لکی وابسته‌ به‌خۆیان ته‌رخان کردوه‌ به‌ده‌گه‌من نه‌بێ پێ به‌ پاو ده‌نگ و په‌نگی جیاواز ناهن، هه‌رچه‌نده‌ زۆریش بانگه‌شه‌ بۆ(پلۆپالیزم- التعددیة) ده‌که‌ن و پێیدا هه‌له‌ده‌لێن!

پاستیدا ئەم زاراوه‌یه هەڵەیه، چونکە ئەگەر گوتمان (ئیسلامی سیاسی) دیاره‌ ده‌بێ (ئیسلامی نا سیاسی) یش هەبێت، هەروەك كاتێك دەگوترێ (ئیسلامی جیهادی) ده‌بێ، (ئیسلامی نا جیهادی) یش هەبێت، جا وەك گوتم ئەو زاراوه‌یه هەڵەیه و راست ئەوه‌یه كە بگوترێ: (سیاسه‌تی ئیسلامی) وەك دەگوترێ: (جیهادی ئیسلامی) یان (عه‌قیده‌ی ئیسلامی)، (عیباده‌تی ئیسلامی)، ئەخلاق‌ی ئیسلامی)، (ئابووری ئیسلامی)...هتد.

چونکە هەركام لە سیاسه‌ت و ئابووری و لایەنه‌کانی عه‌قیده‌ و عیباده‌ت و ئەخلاق و ئەوانه‌ هەركامێکیان به‌شێکن لە پێکهێنەرەکانی ئیسلام، ئیسلام وەك بەرنامه‌ی هەمه‌لایه‌نه‌و سه‌رتاپای ژيان.

جا من وتاره‌كەم لە چوار ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیدا پێشكه‌شی ئێوه‌ی به‌ڕێز ده‌كەم، سه‌ره‌تا پێناسه‌ی سیاسه‌ت ده‌که‌ین، دوایی پێگه‌ی حوکم و سیاسه‌ت لە ئیسلامدا دیاری ده‌که‌ین، پاشان تیشك ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر مه‌سه‌له‌ی: نایا ده‌گونجی حوکم و سیاسه‌ت لە ئیسلام دا‌برن‌ئ؟!

وه‌ لە ته‌وه‌ری چواره‌میشدا باسی هەندێك لە پایه‌ بنه‌رته‌ی یه‌کانی حوکم و سیاسه‌ت لە ئیسلام دا ده‌که‌ین.



## ته‌وه‌ری یه‌که‌م:

### پێناسه‌ی سیاسه‌ت له ئیسلام دا

به‌گورتی ده‌توانین به‌م شی‌وه‌یه‌ پێناسه‌ی سیاسه‌ت بکه‌ین: جارێ وشه‌ی سیاسه‌ت له‌ ته‌سل دا وشه‌یه‌کی عه‌ره‌بییه‌، ریشی تێده‌چێ له‌ ته‌سل دا له‌ زمانیکه‌ی غه‌یره‌ عه‌ره‌بییه‌وه‌ هاتبێ، به‌لام نه‌و وشه‌یه‌ له‌ زمانه‌ عه‌ره‌بییدا زیاتر به‌کارده‌ی، جا له‌ فهره‌نگه‌کانی<sup>(١٧)</sup> زماندا ده‌لێ: (ساس‌ الامر یسوسه‌ سیاسه‌‌ای: دَبَّرَه‌) یانی: که‌ ده‌گوتری: سیاسه‌تی نه‌و کاره‌ی کرد، واته‌: به‌رپه‌وه‌ی بردو سه‌ره‌پرشتی کرد، وشه‌ی (السیاسه‌) له‌ ریشه‌دا له‌ (سَوس) وه‌ هاتوه‌ که‌ به‌ مانای سه‌رۆکایه‌تی (الریاسه‌) ده‌ی، ده‌گوتری: (ساسوهم سَوساً، و ساس‌ الامر سیاسه‌: قام به‌) واته‌: سه‌ره‌پرشتیان کردن، وه‌ به‌کاره‌که‌ هه‌لستا، وه‌ ده‌گوتری: (هَوسُ فُلانَ أَمَرَ بَنِي فُلانَ أَيْ كَلَّفَ سِياسَتَهُمْ) واته‌: فلانکه‌س سیاسه‌تی فلانه‌ تیره‌یه‌ی پێ سپێراوه‌و سه‌ره‌پرشتی کردنیانی عاید کراوه‌، پاشان وه‌ك زاراوه‌یه‌کی هاوچه‌رخ وشه‌ی (سیاسی) تایبه‌ت کراوه‌، به‌که‌سیه‌ک که‌ سه‌ره‌پرشتی خه‌لك و گهل و

---

(١٧) پڕوانه‌: (اساس‌ البلاغه‌ی) (الزمخشري)، ص ٣١٣، وه‌ (لسان‌ العربی) (ابن منظور) ج ٦، ص ٤٣٠-٤٥٠، وه‌ (ابن منظور) له‌ پێناسه‌ی وشه‌ی سیاسه‌ت دا گوتویه‌تی: (والسیاسه‌ القیام علی الشئ بما یصلحه‌ فالوالی یسوس‌ الرعیه‌ ویسوس‌ امرهم...)  
واته‌: وه‌ سیاسه‌ت بریتیه‌ له‌ هه‌لسان به‌کاره‌ک و سه‌ره‌پرشتی کردنی به‌ شی‌وه‌یه‌ک که‌ چاکی بکات و رێکی بخات جا (والی) سه‌ره‌پرشتی خه‌لك ده‌کات و کاروباریان هه‌له‌سوورینێ...).

ولآت ده‌کات و مشوور ده‌خوات له به‌پړتوب‌بردنی کاروباری ولآت، نه‌گه‌ر نا له نه‌سلې زمانی عه‌ره‌بیدا ماناکه‌ی فراوانتر بووه، واته: هه‌رکه‌سیټک سه‌په‌رشتی هه‌ر کارنکی کړدبې پټی گوتراوه سیاسی، وه به‌کاره‌کەشی گوتراوه سیاسه‌ت<sup>(١٨)</sup>.

که‌واته وشه‌ی سیاسه‌ت چه‌مک و واتاکه‌ی وه‌ک ئیستا باوه به‌کورتی واته: سه‌په‌رشتی کړدن و مشوور لټ‌خوادن و به‌پړتوب‌بردن، جا وه‌ک گوتیشم نه‌وه تایبته‌ت کراوه به‌ سه‌په‌رشتی‌کړدن کاروباری ولآت و کومه‌لگار خه‌لک، دیاره وشه‌ی سیاسه‌ت له قورئاندا نه‌هاتوه به‌لام هه‌ر کام له وشه‌کانی (حکم، شریعه، امر، دین) له قورئاندا هاتون که نه‌وانیش مه‌فهووم و واتاکه‌یان له وشه‌ی سیاسه‌ته‌وه نزیکه، به‌لام وشه‌ی سیاسه‌ت له فەرمووده‌ی پیغه‌مبه‌رداﷺ هاتوه که فەرموویه‌تی: ((کانت بنو اسرائیل تسوسهم الانبیاء کلما هلك نبی خلفه نبی وانه لا نبی بعدی وسیکون خلفاء فیکثرون)) -رواه البخاری ومسلم-، واته: به‌نی ئیسرائیل پیغه‌مبه‌رانیان- علیهم الصلاة والسلام- سه‌په‌رشتی کاروبارو حالو بالیان ده‌کړدن (تسوسهم الانبیاء) واته: پیغه‌مبه‌ران سیاسه‌تی نه‌وانیان ده‌کړد، سه‌په‌رشتیان ده‌کړدن و کاروباریان بو هه‌لده‌سووراندن، دواتر ده‌فهرموئ: هه‌ر کاتیک پیغه‌رمبه‌ریک وه‌فاتی ده‌کړد پیغه‌مبه‌ریکی دیکه شوینی ده‌گرته‌وه، به‌لام دوا‌ی من هیچ پیغه‌مبه‌ریکی دیکه نایه‌ت که به‌سیاسه‌تیکی تایبته‌ی پیغه‌مبه‌رانه‌و

(١٨) هه‌ر بویه‌ش له‌زمانی عه‌ره‌بیدا به‌و که‌سه‌یان گوتوه که خزانته‌ی نه‌سپی کړدوه و پای میناوه ومه‌شقی پټ کړدوه: (سائس الفرس).

(ربانی) یانه سه‌ره‌رشتی کاروباری خه‌لک بکات به‌لکو من جینشینم ده‌بن و ته‌وانیش زۆر ده‌بن، واته: له جینگای پیغه‌مبه‌ر ﷺ چهند جینشین (خلیفة) یک ده‌بن که سه‌ره‌رشتی کاروباری خه‌لک ده‌کن به‌پێی ته‌و شه‌ریعت و به‌رنامه‌خوایی یه‌که بو پیغه‌مبه‌ری کو‌تایی محمد ﷺ هاتوه. ته‌وه به‌کورتی چه‌مک و واتای وشه‌ی سیاسه‌ت که له‌وه‌دا پوخته بو‌ته‌وه: سه‌ره‌رشتیکردن و به‌پێوه‌بردن و مشوورخواردنی کاروبارو ژیان و گوزه‌رانی خه‌لک.

جا ته‌گه‌ر ته‌و سه‌ره‌رشتیکردن و به‌پێوه‌بردنه‌ له‌ (وحی) خواوه سه‌رچاوه‌ بگه‌ڕێ ته‌وه‌ پێی ده‌گوتی سیاسه‌تیکی شه‌رعیانه‌و سیاسه‌تیکی خواپی و ئیسلامی، به‌لام ته‌گه‌ر له‌ غه‌یری وه‌حی یه‌وه سه‌رچاوه‌ بگه‌ڕێ<sup>(١٩)</sup>، ته‌وه‌ دیاره‌ به‌ پێی ته‌و سه‌رچاوه‌یه‌ که لییه‌وه‌ هاتوه‌ نازناوی خو‌ی وه‌رده‌گه‌ڕیت، دیاره‌ به‌ سه‌ره‌نجدانی پیناسه‌ی زانایانی هاوچه‌رخیشان بو‌ سیاسه‌تی شه‌رعی ته‌و راستیه‌ چاکتر روون ده‌بیتته‌وه‌: ١- (عبدالوهاب خلاف) له‌وباره‌وه‌ گو‌تویه‌تی<sup>(٢٠)</sup>:

(فالساسة الشرعية هي: تدبير الشؤون العامة للدولة الاسلامية بما يكفل تحقيق المصالح ودفع المضار ... ويقصدُ بالشؤون العامة: كل ما

(١٩) واته‌ وه‌ک بناغه‌که‌ی و هێله‌ گه‌شتی و سه‌ره‌کی یه‌کانی، نه‌گه‌ر نا له‌ شه‌ریعتی وردبێنانه‌و دوور بێنانه‌ی خ‌وای کاربه‌جێ و زاناو شاره‌زا‌دا ده‌رفه‌ت و بواریکی زۆر هێلراوه‌ته‌وه‌ بو‌ عه‌ق‌لی م‌رو‌ف، که به‌گوێه‌ی گو‌پ‌ان و به‌ره‌و پ‌یش‌ چ‌وون و په‌ره‌ ستاندنی ژیان و گوزه‌رانی و پ‌یداو‌ی‌سته‌یه‌کانی له‌به‌ر ت‌یش‌کی شه‌ریعت دا کو‌ش‌ش (اجتهاد) بکات و ته‌و بو‌شاییه‌ به‌ج‌یه‌یل‌دراوانه‌ پ‌ر بکاته‌وه‌.

(٢٠) به‌روانه‌: (الساسة الشرعية) ص ١٦، ١٥.

تطلبه حیاتهم من نظم سواء أكانت دستورية أم تشريعية أو قضائية أم تنفيذية وسواء أكانت من شؤونها الداخلية أم علاقاتها الخارجية).

واته: سیاسه‌تی شه‌رعی بریتیه له به‌ریوه‌بردنی کاروباری گشتی ده‌وله‌تی ئیسلامی به‌جۆرێک، که به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کان دابین و زیانه‌کان وه‌ دور بخات... مه‌به‌ستیش له‌کاروباری گشتی سه‌رجه‌م نه‌و سیسته‌مانه‌یه که ژیان و گوزه‌رانیاں ده‌یاخوای، جا نایا په‌یوه‌ندیان به‌ده‌ستووره‌هه‌بی، یان یاسا دانان یان دادوه‌ری‌ییان جی‌به‌جێکردن، وه‌ یه‌کسانه که په‌یوه‌ست بن به‌کاروباری نێو خۆه‌ یان په‌یوه‌ندی یه‌ ده‌ره‌کییه‌کانه‌وه‌.

٢- (عبدالرحمن تاج) یش له‌و باره‌وه‌ گوتیه‌تی<sup>(٢١)</sup>: ( أما السياسة الشرعية فهي الاحكام التي تُنظم بها مرافق الدولة وتُدبر بها شؤون الامة مع مراعاة أن تكون متفقة مع روح الشريعة نازلة على أصولها الكلية فَحَقَّقَةً لأغراضها الاجتماعية ولو لم يدل عليها شيء من النصوص التفصيلية الجزئية الواردة في الكتاب والسنة )

واته: سیاسه‌تی شه‌رعی نه‌و یاسایانه‌ن که داموده‌زگا‌کانی ده‌وله‌تیان پێ رێک ده‌خرێن و کاروباری ئومه‌تیان پێ به‌ریوه‌ ده‌بری له‌گه‌ڵ ره‌چاوکردنی گونجاویان له‌گه‌ڵ رووحی شه‌ریعه‌ت و بنچینه سه‌ره‌کییه‌کانیداو دابین کردنیاں بو‌ ئامانجه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی

(٢١) به‌روانه: (خصائص التشريع الاسلامي) ص ١٩٠، که هی (فتحی الدیرینی) یه‌و نه‌و قسه‌یه‌ی له (عبدالرحمن تاج) وه‌هه‌یه‌.

هەرچەندە هیچ دەقیکی تایبەتی و سەر بە خۆیان لە قورئان و سوننەتدا لە سەر نەبێ .

۳- (فتحي الدريني) يش گوتووێهەتی<sup>(۲۲)</sup>:

( فالسياسة الشرعية انما تعني : تعهد الأمر بما يصلحه).

واتە: سیاسەتی شەرعیی بریتیه لە سەر بە رشتیکردنی کاروباری دەوڵەت بە شیوێهەك که بێتە مایه‌ی چاك بوونی.

---

(۲۲) بېروانە: (خصائص التشريع الاسلامي) ص ۱۹۳، فتح الدريني، وهېوانه: (الجريمة السياسية في الشريعة الاسلامية والقانون) د. منذر عرفات زيتون، ص ۱۶، ۱۵.

## ته‌وه‌ری دووهم:

### پینگە‌ی حوکم و سیاسەت له ئیسلام دا

ئه‌وجار بابزاین نایا:

حوکمرانی و سیاسه‌تکردن، به‌رپوه‌بردن و سه‌ره‌رشتیکردنی ولات و کۆمه‌لگا له ئیسلامدا چ پینگه‌یه‌کی هه‌یه‌و (هه‌ل) ی له (ا‌عراب) ی ئیسلامدا چیه‌؟!

له راستیدا بۆ ته‌وه‌ی بزاین حوکم و سیاسه‌ت، وه هه‌بوونی قه‌واره‌ی سیاسی، وه سه‌ره‌رشتیکردنی کاروباری کۆمه‌لگا به‌پیتی شه‌ریعه‌تی خوا، وه په‌یوه‌ندی نیوان سه‌رۆکی ولات و خه‌لک و کۆمه‌لگا، وه ماف و پتویستی سه‌رشانی هه‌رکامێکیان له به‌رانبه‌ر یه‌کتدا چیه‌و چۆنه‌؟! پتویسته سه‌ره‌نجیکی خیرا له تیروانی ئیسلامی بده‌ین بۆ ژیان و ئینسان و، بۆ چۆنیه‌تی په‌یوه‌ندی نیوان ئینسان و خوای په‌روه‌ردگار، وه تیروانی ئیسلام بۆ ژیا‌نی دنیاو دوا‌رۆ‌و بۆ هیکمه‌تی خولقی‌نرانی ئینسان، چونکه ئه‌وانه هه‌موویان به‌یه‌که‌وه په‌یوه‌ست و گری‌دراون، واته سیاسه‌تی ئیسلامی تیکه‌ه‌لکێشه‌و په‌یوه‌سته به عه‌قیده‌ی ئیسلامیه‌وه، وه به‌جیه‌انبینی و تیروان (تصور) ی ئیسلامیه‌وه، وه به عیبادەت و ته‌خلاق ی ئیسلامیه‌وه، هه‌موو ته‌و مه‌سه‌لانه تیکه‌ه‌لکێشن.

خوای تاک و پاک (عزوجل) ده‌باره‌ی حیکمه‌ت و هۆی دروستکرانی بوونه‌وه‌ر و دروستکرانی ئینسان و هه‌لخرانی ژیان ده‌فه‌رموی: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتِ إِلَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ (٧-هود)، لێره‌دا خوای کاربه‌جێ خۆی ئاوا پێناسه‌ ده‌کات و ده‌فه‌رموی: خوا (جل شأنه) نه‌و به‌ده‌یه‌ینه‌ره‌یه‌ که ئاسمانه‌کان و زه‌وی له‌ شه‌ش (٦) رۆژ<sup>(٢٣)</sup> (قوناغ) دا دروستکردوون وه‌ باره‌گا (عرش) ی خوا (سبحانه‌وتعالی) له‌سه‌ر (ئاو)<sup>(٢٤)</sup> بوو، ئنجا خوای بێ‌هاوه‌ل، حیکمه‌ت و فه‌لسه‌فه‌ی دروستکرانی ته‌م بوونه‌وه‌ره‌و دروستکرانی ئینسان له‌ نیویدا ده‌خاته‌پروو و ده‌فه‌رموی: ﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ بۆ نه‌وه‌ی تاقیتان بکاته‌وه‌ کامه‌تان کرده‌وه‌ی چاکتره‌. له‌م نایه‌ته‌وه‌ بۆمان پروو ده‌یه‌یتته‌وه‌ که دروستکرانی ته‌م بوونه‌وه‌ره‌ هه‌مووی به‌ بێنراو و نه‌بێنراویه‌وه‌، وه‌ ئینسانیش به‌ تاییه‌ت له‌ نیویدا بۆ نه‌وه‌یه‌ که ئینسان تاقی بکریته‌وه‌.

(٢٣) چونکه (یوم) له‌ زمانی عه‌ره‌بی دا که کۆیه‌که‌ی (ایام) ه‌ واته‌: ماوه‌یه‌کی زه‌مه‌نی،

مه‌رج نیه‌ (٢٤) سه‌عات یان (١٢) سه‌عات بێت، به‌لکو واته‌ قوناغیک له‌ کات.

(٢٤) واته‌: به‌رله‌وه‌ی ته‌م بوونه‌وه‌ره‌ ته‌م دیه‌مه‌نی ئیستای وه‌رگیرێ باره‌گا (عرش) ی خوای

بێ وێنه‌ له‌سه‌ر (ئاو) بوو، که هه‌ر خوا بۆ خۆی ده‌زانێ باره‌گاکی چۆنه‌و نه‌و ناوه‌ش

چۆن بووه‌! شایانی باسیشه‌ که چه‌مک و واتای وشه‌ی بوونه‌وه‌ر (کون) ته‌سکتره‌ له‌ می

ئاسمانه‌کان و زه‌وی .

كه‌واته ئەم بوون (وجود)ە هەمووی شانۆیه‌كه كه ئینسانی تێدا تاقی ده‌كرێته‌وه‌و ئەم بوونه‌وه‌ره هەمووی په‌یوه‌ندی هه‌یه به ئینسان و ژيانى ئینسانه‌وه، جا بێگومان له‌وه‌ش دا ده‌رده‌كه‌وى كه ئینسان دروست‌كراو (كائن) یكى زۆر گه‌وره و ناوازه‌یه، وه‌ك شاعیریك ده‌لێ:

(لقد خلقت لامر عظیم لو فطنت له

فاریاً بنفسك أن ترعى مع الهمل)

واته: تۆ بۆ كارێكى زۆر گه‌وره دروست‌كراوى ئەمى ئینسان نه‌گه‌ر عه‌ق‌لت پێى بشكێ، ده‌جا له‌ خۆتى مه‌وه‌شێنه‌وه كه له‌ گه‌ل نازه‌لدا ب‌له‌وه‌پێى، واته: ژيانێكى نازه‌لانه مه‌به‌سه‌ر چونكه تۆ نازه‌ل نى تۆ ئینسانى، خواى په‌روه‌رد‌گارىش ئەم بوونه‌وه‌رى هەموو بۆ ئەوه دروست كردوه‌و په‌خساندوه تاكو ئینسانی تێدا تاقى بكرێته‌وه.

له‌ شۆینیكى دیکه‌دا خواى به‌رزو مه‌زن باسى ژيان و مه‌رگ ده‌كات و ژيانى دنیاو كۆتایی ژيانى دنیاى هەمووی ده‌به‌ستێته‌وه به ئینسانه‌وه‌و به تاقی‌کردنه‌وى ئینسانه‌وه، وه‌ك ده‌فه‌رموێ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ...﴾ (الم‌لك-٢)، دیسان خواى په‌روه‌رد‌گار پێناسه‌ی خۆى ده‌كات و ده‌فه‌رموێ: ئەو خوايه‌ی كه‌ مردن و ژيانى په‌خساند‌ون تاكو تاقیتان بكاته‌وه كامه‌تان كرده‌وى چا‌كره .

وه‌ له‌ سوو‌ره‌تى (الاحزاب) دا گۆشه‌یه‌كى دیکه‌ له‌ تێپ‌روانیى ئیسلامیی بۆ بوونه‌وه‌رو ژيان و ئینسان، ده‌خاته‌ پ‌روو كه ده‌فه‌رموێ: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ



مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (الاحزاب- ۷۲)، ئەم ئایەتە توێژەرەوانی قورئان زۆر هەلۆستەیان لە بەردەمدا کردووە، دەفەرموی: ئیمە ئەمانە تمان پانواند، پاسپاردە ی خۆمانمان پانواند لە سەر ئاسمانە کان و زەوی و چیاکان، بەلام ئەوان ئامادە نەبوون هەلیگرن و لێی ترسان -واتە: ئامادە نەبوون ئەو ئەمانەتە ی ئیمە بخەنە سەرشان ی خۆیان وە لێی ترسان- بەلام ئینسان ئەو ئەمانەتە ی ئیمە ی هەلگرت بێگومان ئینسان زۆر ستەمکارو نەفامە.

واتە: ئینسان ئەگەر بە پێی بەرنامە ی خوا بەرپۆنەچی، سەری لە زوڵم و ستەم و نەفامییە وە دەردەچی، بەلام کاتێک کە پابەندبێ بە بەرنامە ی خواوە، خراپە و زوڵمە کە ی دەگۆڕێ بۆ چاکە و داد، وە نەزانیی و نەفامییە کە یشی دەگۆڕێ بۆ زانیاری و زانست، چونکە بەرنامە ی خوا بەرچاوی ئینسان ڕۆشن دەکاتە وە بە رووناکی (وحي) و زانیاری پێدەدات دەربارە ی خۆی، دەربارە ی ژیا نی، دەربارە ی بوونە وەر، دەربارە ی پابردووی، دەربارە ی داها تووی، وە دەربارە ی ئەرکی ئەم ژیا نەدا، وە هەروە ها چۆنیەتی پە یوەندی لە گەڵ خوا ی پەروەردگارد، وە سەرئەنجام و پاشەپۆژی.

وە بەرنامە ی خوا و ئە ئینسان دەکات - بە تاک و کۆمەلە وە- کە تووشی زوڵم و ستەم و لادان و ئەملاولا نەبێ، بەلکو راستە شەقامی خوا بگرێت، کەواتە ئینسان و ژیا نی ئینسان بۆ ئەو یە، کە مەرووف ئەم ژیا نی دنیا یە دا ئەمانەت و پاسپاردە ی خوا هەلبگرێ، وە زۆر یە ی زانیان ئەم ئەمانەتە شیان بە وە لێکدا وەتە وە، کە بریتیە لە ژیا نیکی ئازادانە بە پێی

ئیراده و یستی خۆی، واته: ئینسان به‌شیوه‌یه‌ک بژی که به پیتی ئیراده‌ی نازادی خۆی به‌پرتوه بچیت، ئیدی به‌ره و کام لا ده‌چیت با بچی و دواپی خۆی له هه‌ل‌بژاردن و کرده‌وه‌ی خۆی به‌پر‌سیاره.

که‌واته: مه‌به‌ست له‌و ئایه‌ته به‌پێژه ئه‌وه‌یه که:

نه ئاسمانه‌کان و نه زه‌وی و نه شاخ و چیاکان ئه‌وه‌یان له توانادا نه‌بووه، یاخود ئه‌گه‌ر عه‌قل و ئیراده‌یان ببوایه ئاماده نه‌ده‌بوون، که به‌ویستی خۆیان بژین و به‌پرتوه‌بچن، بۆیه ئاسمانه‌کان و زه‌وی و شاخه‌کان و هه‌موو ئه‌و بوون (وجود)ه که ئیمه، ده‌بینین و ئه‌وه‌شی که نابینین خوای کاربه‌جی ملی پێ که‌چ کردوه بۆ کۆمه‌لێک ده‌ستوور و یاسای خۆی، که له ئیراده‌ی خۆی به‌ده‌رن، به‌لام ئینسان له نێو هه‌موو بوون دا ریزه‌په‌ره به ویست و ئیراده‌ی نازادانه‌ی خۆی ده‌ژی، وه‌ک خوای به‌دییه‌نهر ده‌فه‌رموی: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ (الإنسان-۳)، واته: ئیمه پرتیمان پێشان داوه، جا ده‌توانی سوپاسگوزار بی (بۆ خوا و خواوه‌نی خۆی) ده‌ستوانی سپله‌و ناسوپاس بیت.

واته: خوای به‌دییه‌نهر به‌شهرعی خۆی و له‌ریگه‌ی (وحي)ی خۆیه‌وه له‌سه‌ری پتویست کردوه، که سوپاسگوزار بی، به‌لام زۆر (جبر)ی لێ نه‌کردوه، که حه‌تمه‌ن ریگه‌ی هیدایه‌ت و سوپاسگوزاری خوا بگریت، به‌لکو نازادی کردوه و سه‌رپشکی کردوه، دواپس له‌ دواپۆژدا شایسته‌ی پاداشت یاخود سزا ده‌بی له‌سه‌ر به‌رهم و ته‌نجامی ئه‌و ویست و ئیراده نازادانه‌یه‌ی، که پیتی دراوه.

له سوورپه‌تی (البقرة) شدا خوای په‌روه‌ردگار باسی به‌سه‌ره‌هاتی بابی مرۆفایه‌تی (آدم) (عليه الصلاة والسلام) مان بۆ ده‌کات و ده‌فه‌رموی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾ (البقرة-۳۰).  
واته: کاتیک په‌روه‌ردگار به‌ فریشته‌کانی فه‌رموو من جینشین (خلیفه) یت له‌سه‌ر زه‌وی داده‌نیم.

که زۆربه‌ی توێژه‌وه‌وان (مفسرین)ی قورئان ده‌لێن: لێره‌دا جینشین واته جینشیی خوای په‌روه‌ردگار، دیاره‌ نه‌وه‌ش بریتی نیه له‌وه‌ی که بگوتری: ئینسان له‌ شوینی خوا داده‌نیشی به‌ مانایه‌کی رواله‌تی، به‌لکو به‌و مانایه‌یه که خوای په‌روه‌ردگار نازادی و توانای هه‌ل‌سوکه‌وت و جموجۆل (تصرف) کردنی له‌سه‌ر زه‌وی به‌ مرۆف داوه‌و به‌پێوه‌بردنی سه‌رزه‌وی به‌ ئینسان سپاردوه‌، جا نه‌وه‌ش شتیکی ناشکراو به‌لگه‌نه‌ویسته‌و ده‌بینین ئینسانه‌کان به‌ کافرو مسولمانه‌وه‌، جینشینی خوان به‌و واتایه که خوای په‌روه‌ردگار ده‌ستی ئینسانی کردۆته‌وه‌و نازادی کردوه له‌ ژيانی سه‌ر زه‌ویدا، به‌لام ناگاداریشی کردۆته‌وه که راست بپوار چه‌وت نه‌پوا، وه له‌ پێی پیغه‌مبه‌رانی خۆشه‌ویسته‌وه (عليهم الصلاة والسلام) په‌یام و به‌رنامه‌ی خۆی بۆ ناردوه که پێنمایی بکات، به‌ره‌و پێبازیك که په‌زامه‌ندی خوای تێدایه‌و به‌خته‌وه‌ری دنیاو دواپۆژی خۆشی تێدایه‌، به‌لام له‌ گه‌ل نه‌وه‌شدا ئینسان له‌سه‌ر زه‌وی نازاده‌و خوای په‌روه‌ردگارو په‌نه‌هه‌ن به‌رپشکی کردوه که چۆنی پێخۆشه‌ به‌و شیوه‌یه‌ بژی! وه‌ک گوتمان له‌ ریگه‌ی پیغه‌مبه‌رانیسه‌وه (عليهم الصلاة والسلام) که مژده‌ده‌رو ترسینه‌ر

(مبشرین و منذرین) نژادپرستی کرد و تیره که نه‌گدر راست برپا و به‌و  
شیوه‌ی ژیان به‌ریتیه سدر که جیگه‌ی رهامه‌ندی خواجه، نه‌و پاداشتی  
ره‌زامه‌ندی خوا و به‌ه‌شته‌و، نه‌گدر لاریش برپا تووشی تووره‌یی خوا  
سزای دوزخ ده‌بیت، وه‌ک فدرموویه‌تی: ﴿رَسُولًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ  
لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء-۱۶۵)

واته: پیغه‌مبه‌رانیکی موژده‌ده‌رو ترسینه‌رن تا‌کو پاش هاتنی  
پیغه‌مبه‌ران خه‌لکی به‌لگه‌ی له‌سدر خوا نه‌بی، وه‌ خوا زال و کاریه‌جی  
بووه. له‌ سووره‌تی (الذاریات) یشدا خوی کاریه‌جی نه‌رکی نینسان له  
به‌ندایه‌تیکردنیدا بۆ خوا کورت هه‌ل‌دینیت، وه‌ک ده‌فدرموی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ  
الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات-۵۶).

واته: جین و ناده‌میزادم ته‌نیا بۆ نه‌و دروستکردن که به‌ندایه‌تیم بۆ  
بکه‌ن و بمپه‌رستن. جا به‌ندایه‌تیکردن و په‌رستنی نینسان بۆ خوا بریتیه  
له‌ هه‌ل‌گرتنی نه‌مانه‌ت و پاسپارده‌که‌ی و بریتیه له‌ جین‌شینایه‌تی  
کردنی خوی په‌روه‌ردگار به‌پی‌ی رهامه‌ندی خوا به‌ پی‌ی شه‌ریعت و  
به‌رنامه‌که‌ی، وه‌ بریتیه له‌وه‌ی که کرده‌وه‌ی چاک نه‌نجام بدات، چاکی  
کرده‌وه‌ش به‌وه‌ ده‌بی که به‌ پی‌ی شه‌ری خوا بی و به‌ مه‌به‌ستی به‌ندایه‌تی  
کردن بۆ خوا پازی کردنیشی بیت.

که‌واته: نه‌م نایه‌تانه هه‌موویان قسه له‌سدر یه‌ک باب‌ه‌ت ده‌که‌ن،  
نه‌ویش نه‌وه‌یه که خوی په‌روه‌ردگار ده‌فدرموی: نینسانم بۆیه  
دروستکردوه تا‌کو تا‌قی بکه‌مه‌وه، تا‌قی‌کردنه‌وه‌که‌ش له‌وه‌دا خزی

دەبینیتەوه که بەرنامەو رێبازی خوا بگرن و گرتنی رێبازو بەرنامە ی خواش لە لایەن ئینسانەوه ئەوێه که بەندایەتی بۆ خوا بکات، بەندایەتی کردنیش بۆ خوا ئەوێه که سەر زەوی ئاوەدان دەکاتەوه بە پیتی بەرنامە ی خوا، وە ژیانیک دەگوزەرینی که خۆی بەدیھینەر بۆ ئینسان ھەڵبژاردووە که بریتیه لە ژیانیکی ئینسانانە، ژیانیک که ریزو پایەو حورمەتی ئینسانی تیدا دەپاریزری لە دنیاو لە دواڕۆژدا.

کەواتە دەتوانین بڵین: پێگە ی حوکم و سیاسەت لە بەرنامە ی ئیسلامدا ئەوێه که خۆی پەرورەدگار دوا ی ئەوێ ئینسانی لەسەر زەوی داناوە تا قی بکاتەوه، وە دوا ی ئەوێ ئینسانی کردووە بە جێنشین خۆی، وە دوا ی ئەوێ ئەمانەتی خۆی خستۆتە سەر شانی ئینسان، ئینسانی وێڵ نەکردووە! بە لکو بە پێغەمبەرانی خۆیدا (عليهم الصلاة والسلام) فرمایشت (وحي) ی خۆی بۆ ناردووە لەو رێیەوه ئینسانی دواندووە قسە ی لە گەڵدا کردووە تا کو لە ئینسان بگەیه نیت که ئە ی ئینسان! من خاوەنی تۆم و تۆ بۆ ئەو مەبەستە خولقاوی، وە تۆ لە فلان شوێنەوه ھاتووی، وە نەرکت لە ژیا نی دنیا بەو شیوەیە، وە دەبی بەو شیوەیە بژی، وە ئەوێش سەرەنجام و پاشەڕۆژتە!

کەواتە: سیاسەت لە ئیسلامدا واتە چۆنیەتی سەرپەرشتیکردنی ژیا نو گوزەرانی خە لک بەو شیوەیە که لە لای خوا پەسندەو بەو شیوەیە که خۆی پەرورەدگار بە پێغەمبەراند (عليهم الصلاة والسلام) ناردوویەتی و دیاری کردووە.

## تەوهرەى سییەم:

### نایا دەگونجی حوکم و سیاسەت لە ئیسلام دا برنری؟!!

هەلبەتە ئیستا لەم رۆژانەدا لە لایەن تەوژمی عەلمانییەوه زۆر باس لەوه دەکری کە دەبێ حوکم و سیاسەت لە دین جیا بکەیتەوه، وه دەبێ دین و دەولەت جیا بن و ئەو بابەتە قسەى زۆرى لەسەر دەکری، بەلام مەخابن کە ئەو قسەو باسانە کەمتر وایە هێ خەلکی شارەزاو پەسپۆز بن لە ئیسلامدا، بەلکو زیاتر هێ کەسانێکن کە بە ئیسلام نەشارەزاو ناتاشن، وه ئەو قسەو باسانە کە دەکرێن زیاتر دووپاتکردنەوهى قسەى خەلکی رۆژناوایە بە ئەمریکاشەوه، چونکە کاتی خۆى لەوى کیشمە کیش و ناکۆکییەکی زۆر لە نێوان کلیساو خەلک و جەماوەردا بەرپابوو، بە تایبەت خەلکی شارەزاو فەیلەسووف و بیریاروئەوانە کە بیریان لەوه دەکردەوه کیشەو گرافتەکانى خەلک چارەسەر بکەن، وه خەلک و جەماوەر لەو نەهامەتییهى لەسەریان فەرز کرابوو و ئەو کابووسەى کە هاتبە سەر سینگیان، قوتاریان بکەن و دەربازیان بکەن، بەئێ مەملەتێ (صراع) یکی زۆر لە نێوانی کلیساو پادشاو دەرەبەگ لە لایەك، وه خەلک و جەماوەر بە قیادەى زانایان و بیریاران و سیاسەتمەداران لە لایەکی دیکەوه بەرپابوو، وه سەرئەنجام کۆتایی بەوهات، کە کلیساو پیاوانی کلیساو هارپەیمانەکانیان شکستیان خوارد، ئەوهبوو کە یەکیك لە دروشمەکانى

شۆرشى فەره‌نسا که له سالى (١٧٨٩) بەرپاکرا، وه‌هرچه‌رخانىکى له  
 ميژووى نه‌وروپا و لاتانى رۆژئاوا دا به گشتى دروستکرد، يه‌کێک له  
 دروشمه‌کانيان نه‌وه‌بوو ده‌يانگووت: دوايين پادشا به پيخۆله‌ى دوايين  
 قه‌شه ئيعدام بکه‌ن! چونکه خه‌لک له‌وى گيريان خواردبوو به‌ده‌ست  
 سيکوچکه‌يه‌کى شوومه‌وه، سيکوچکه‌ى: (پادشا، پاپا، ده‌ره‌به‌گ) که له  
 راستيدا نه‌وانه هه‌رسيکيان يه‌کده‌نگى يه‌کى ناموقه‌ده‌هسيان له نيواندا  
 هه‌بوو له‌سه‌ر دابه‌شکردنى ده‌سکه‌وته‌کان و چۆنيه‌تى چه‌وساندنه‌وى  
 خه‌لک و کۆمه‌له ئيمتيازىکى زۆريان بو خويان قۆرخ کردبوو له‌سه‌ر  
 حيسابى خه‌لک و جه‌ماهر، وه‌کلێسا که نه‌وکاته خۆى به نوينه‌رى دينى  
 شيوتنراوى مه‌سيحى ده‌زانى که ييگومان دينى مه‌سيح واته دينى  
 عيسا (عليه‌السلام) شه‌ريعه‌تيک بوو له‌و شه‌ريعه‌تانه‌ى که خواى  
 به‌به‌زه‌يى ناردبوونى بو ريکخستنى ژيانى نينسان، به‌لام دوايى نه‌و  
 شه‌ريعه‌ت و دينه ده‌ستکاريى کراو گۆرڊرا، وه‌پرکرا له نه‌فسانه و شتى  
 خراب که له‌گه‌ل هيج عه‌قل و (منطق) يکدا نه‌ده‌گونجا، جا نه‌و نايينه  
 شيوتنراوه کرابوو به کۆسپ و له‌مپه‌ر و ناسته‌نگ له‌به‌رده‌م ژيانى  
 خه‌لکدا به‌شيوه‌يه‌ک که له‌گه‌ل نه‌فسانه‌و نه‌فامى (جه‌ل) دابوو و دژى  
 زانبارى و زانست (العلم والمعرفه) بوو، وه‌له‌گه‌ل زولم و سته‌م دابوو و  
 دژى دادگه‌ريى بوو، وه‌له‌گه‌ل ده‌سه‌لاتداره‌کان بوو و دژى بى ده‌سه‌لات و  
 چه‌وساوه‌کان بوو.

بۆیه خەڵک و جەماوەر لەو دامودەزگای کلیساو پادشا و دەره‌به‌گ  
 راپه‌رین، تا سەرته‌نجام چەند شو‌رشییکی به‌رده‌وام و چەند کۆده‌تایه‌ک  
 سه‌ریان گرت و له‌ ئاکامدا ئەو (دین)ه‌ له‌ ژيانی خەڵک دوور خرایه‌وه‌،  
 به‌لام ه‌ک گۆتمان دینیکی ده‌ستکاری کرای پر له‌ ته‌فسانه‌ نه‌ک ئەو  
 دینه‌ تیروته‌واو و بێ که‌موکوپییه‌ی که‌ ئیستا ئیمه‌ له‌ نیۆمان دایه‌، که‌  
 تاکه‌ دینی راست و دروست و پارێزراو و بێ ه‌ه‌له‌ی خواجه‌، که‌ ئیسلامه‌  
 بۆیه‌ خەڵکی ئەوروپا ناچاربوون ئەو دینه‌ شیوینراو و پر له‌ ته‌فسانه‌یه‌ی  
 نه‌صرانی له‌ ژيانی خۆیان دووربخه‌نه‌وه‌، وه‌ بیگومان ئەوان شتیکی باشیان  
 کرد، چونکه‌ له‌ راستیدا نه‌گه‌ر وایان نه‌کردبایه‌ ئیستاش ئەوروپا ه‌ه‌ر له‌  
 تاریکییه‌کانی سه‌ده‌کانی نیوه‌راستدا ده‌مایه‌وه‌ که‌ به‌ سه‌ده‌کانی تاریکی  
 ناو ده‌برین<sup>(٢٥)</sup> به‌لام بیگومان ته‌نیا بۆ ئەوروپایه‌یه‌کان ئەو قسه‌یه‌ راسته‌و  
 نه‌وساکه‌ له‌ تاریکاییدا بوون، تاریکی زوڵم و سته‌م و بێ‌دادی، تاریکی  
 ته‌فسانه‌و نه‌زانی و نه‌فامیی، تاریکی شه‌ری مه‌زه‌به‌ی که‌ خوینیکی زۆر  
 له‌ نیوان (کاتولیک و پروتستانت)دا ر‌ژاو چەندان ملیۆن که‌سیان له‌ یه‌کتر  
 کوشت، جا نه‌گه‌ر ئەوروپا ئەو دینه‌ تیکدراوه‌ی خۆیان پال پێوه‌ نه‌نابایه‌  
 ئیستاش ه‌ه‌ر له‌ سه‌ده‌کانی نیوه‌راست و تاریکاییه‌کانیدا ده‌مانه‌وه‌.

که‌واته‌ ه‌ک باسمان کرد راپه‌رینی خەڵکی ئەوروپا و ر‌ژاوا به‌  
 ته‌مریکاشه‌وه‌ له‌و دینه‌ شیوینراو و پر له‌ ته‌فسانه‌یه‌ی خۆیان، له‌  
 دامودەزگای کلیسا که‌ به‌ ناحق وه‌کاله‌تی خویان ده‌کرد له‌سه‌ر زه‌وی و

(٢٥) که‌ مه‌به‌ست پێیان ئەو ده‌سه‌دیه‌ن که‌ ده‌که‌ونه‌ نیوان سه‌ده‌ی (٥-١٧)ی زاینییه‌وه‌،

واته‌ سه‌ده‌ی (٦-١٦)



دهیانگوت: ئیمه سیبهری خواين لهسەر زهوی، به ئی رۆژئاوایه کان هەرچۆن بێ پاساوێکیان به دهستهوه ههبوو بۆ راپهڕین دژی دینی تیکدراوی مهسیحی، نه گهرنا بێگومان نه گهر هاتباو دینی راستی خوايان له بهردهست دابووایه، که ئیسلامه نهو راپهڕینه یان شتیکی بێ جێ دهبوو.

بهلام بێگومان نهو حالته له نیو ئیمه داو له جیهانی ئیسلامیدا پیگهی نیه، هەر بۆیهش ته ماشا ده که یان سیکۆلاریزم ههموو بیردۆزهکانی دیکهی وهك: مارکسیزم، کاپیتالیزم، لیبرالیزم، سۆسیالیزم و ههموو نهو بیردۆزانه که په یوهندی یان به فیکرو سیاسهت و به پێوه بردنهوه ههیه و باسی چۆنیهتی رێکخستنی ژیا نی خه لک ده که ن، توانیویه ته تا نه دازه یهك جێ پێی خویان لهو ئی بکه نهوه، بهلام له نیو ئیمه ی مسوڵمان و له جیهانی ئیسلامیدا هەرچهند ده که ن سه قامگیر نابن!

جا نهوانه ی که له ئیسلامدا نه شاره زاو پێی نا ئاشنان گله یی له خه لک ده که ن و ده لێن: نهو خه لک و جه ماوه ری ئیمه هەرچهند ده که یان عه لمانییهت قبول ناکات! نه خیر له راستیدا نهو فیکره و بیردۆزانه جێگه و پیگه یان نیه له نیو ئیمه ی مسوڵمان و ولاتی ئیسلامیدا، چونکه مسوڵمانان پێویستی یان بهو شتانه نیه، ئاخیر مسوڵمانان دینه که یان وهك دینی شیوئیراوی مهسیح (علیه السلام) رێگهی زانست و زانیاری لێ نه گرتوون تا دهسته بهرداری بن، وه رێگهی ماف و ئازادییهکانی لێ نه گرتوون، وه رێگهی چاکه کاری و دادگه ربی لێ نه گرتوون، به لکو به پێچه وانه وه دینه که یان فرمان ده کات به زانیاری و

دادگیری، وه فرمان ده‌کات به‌وه که چه‌وساوه ژیر ده‌سته‌کان ئازاد بکړن، وه دینه‌که‌یان دژی داگیرکه‌ران و دیکتاتوران و خو‌سه‌پینه‌رانه‌و هاتوه تا‌کو خو‌شبه‌ختیان بکات و ولاتیان ناوه‌دان بکاته‌وه، وه دینه‌که‌یان له‌گه‌ل پېشکه‌وتن و چاک‌کردن و گه‌شه‌پیدانی ژیان دایه، که‌واته مسو‌لمانان خو‌یان ناچار نابین که ده‌ستبه‌رداری دینه‌که‌یان بن، هه‌لبه‌ته مسو‌لمانانیک که به دینه‌که‌یان شاره‌زاو ناشنا بن، بویه ده‌بینین که‌سانیک له دینه‌که‌یان پاشگه‌زده‌بڼه‌وه که لی‌بی‌نا‌گاو پتی نه‌شاره‌زان، به‌لام که‌سانیک که له دینه‌که‌یان شاره‌زان و تی‌ی ده‌گن و ده‌بینن ری‌ی هیچ شتی‌کی باشیان لی‌ نا‌گری، به‌ل‌کو به پېچه‌وانه‌وه ری‌گه‌ی هه‌موو شتی‌کی خراپیان لی‌ ده‌گری و فرمانیان پی‌ ده‌کات به هه‌موو شتی‌کی چاک، روژ به‌روژی له‌لایان شیرین‌تر ده‌بی و پی‌یه‌وه پابه‌ندتر ده‌بن.

که‌واته مه‌سه‌له‌ی حوکم و سیاسه‌ت و دارپیننی له ئیسلام و دوورخستنه‌وه‌ی له به‌رنامه‌و ئایینی تی‌روته‌واو و هه‌مه‌لایه‌نه‌ی خ‌وای به‌دیته‌نه‌ر که جیهان‌بینی و بیروبا‌وه‌ر و به‌ندایه‌تی‌کردن و نه‌خلاق و نه‌ده‌به، ئنجا لایه‌نی کومه‌لا‌په‌تی و نابووری و...هتد، دارپیننی حوکم و سیاسه‌ت لی‌ بریتیه له له‌تکردنی دین و به‌ش به‌شکردنی خودی دین، چونکه سیاسه‌ت به‌شی‌که له دین، سه‌ره‌رشتی‌کردن و مشو‌ر‌خ‌واردن له ژیان‌ی خه‌لک به‌شی‌که له دینه‌که‌یان و به‌شی‌که ئیسلام، که‌واته کاتی‌تک ده‌گوتی: با سیاسه‌ت له ئیسلام یان ئیسلام له سیاسه‌ت دوور بخ‌ری‌ته‌وه، یان دین له ده‌ولت دابر‌نری، واته با ئیسلام له‌ت بکړی و به‌ش به‌ش‌بکړی، خ‌وای په‌روه‌رد‌گاریش به پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فرموی: **إِنَّ الدِّينَ**

فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَّسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ... ﴿ (الانعام-۱۵۹)

واته: بێگومان نه‌وانه‌ی که دینه‌که‌ی خوێانیان پارچه‌پارچه‌ کردوه بوونه‌ته ده‌سته ده‌سته تو هیچ په‌یوه‌ندیت پێیانه‌وه نیه ... .

واته کهسانێک که ئیسلام به‌ش به‌ش ده‌که‌ن و ده‌لێن: عیباده‌ته‌که‌ی ده‌گرین به‌لام سیاسه‌ته‌که‌یمان ناوێ، یان لایه‌نی په‌روه‌رده‌یی یه‌که‌ی ده‌گرین به‌لام جه‌نگ و جه‌ها‌ده‌که‌یمان ناوێ، یان لایه‌نی کۆمه‌لایه‌تی یه‌که‌ی ده‌گرین، به‌لام لایه‌نی عیباده‌تمان ناوێ، نه‌وانه‌ی واده‌لێن خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموێ: ئە‌ه‌ی محمد ﷺ نه‌وانه هیچ په‌یوه‌ندیان به‌تۆوه نه‌ماوه، مسوڵمانانێک په‌یوه‌ندیان به (محمد المصطفی) ﷺ هه‌یه‌و مسوڵمانانێک ئومه‌ته‌ی نه‌ون، که نه‌و ئیسلامه‌ی خوا ناردوویه‌تی به هه‌موو لایه‌نه‌کانییه‌وه قبوڵیان بێ، وه‌ک چۆن عیباده‌ته‌که‌یان قبوڵه، حوکم و سیاسه‌ته‌که‌شیان قبوڵ بێ، وه‌ک چۆن لایه‌نی نه‌خلاقیه‌که‌شیان قبوڵه، لایه‌نی ئابوورییه‌که‌شیان قبوڵ بێ و هه‌موو لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی ئیسلامی‌شان قبوڵ بێ، چونکه ئینسان نه‌گه‌ر خۆی به‌بهنده‌ی خوا زانی مافی نه‌وه‌ی نیه‌ بلێ خوایه نه‌وه‌ت لێ وهرده‌گرم، به‌لام نه‌وه‌یانت لێ وهرناگرم، خوایه فلان لایه‌ن له‌ دینه‌که‌ت به‌که‌ک دێ، به‌لام فلان شته‌ی دیکه‌یانت به‌که‌ک نایه‌ت!!! به‌ئکو خوای زاناو شاره‌زا ده‌فه‌رموێ: ﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ؟﴾ (البقرة-۸۵)، واته: ئایا برواتان به‌هه‌ندێک له‌ کتیبی خوا هه‌یه‌و بێ برواشن به هه‌ندیکه‌ی دیکه‌ی؟!

مسوڵمان نابێ وابێ، مسوڵمان نابێ خۆی سەرپشك بكات و مافی ئەو بەخۆی بدات كە سەرپشك بێت لە هەلبژاردنی هەندێك لە دینی خاوەره‌ف‌ز‌ك‌رد‌نی هەندێكی دیکه‌یدا، بە‌لك‌و مسوڵمان دەبێ مل‌كه‌چی هەموو بە‌ر‌نام‌ه‌ی خ‌و‌ای بە‌دیه‌ینه‌رو كاره‌ج‌ی بێت. ئیستاش با ته‌ماشای ئەم بە‌ل‌گانه‌ بكه‌ین تاكو چاك‌تر بۆمان دهر‌كه‌وێ كە ناگ‌ونج‌ی حوكم و سیاسه‌ت لە ئیسلام دا‌بر‌ن‌ری:

((چەند بە‌ل‌گه‌یه‌ك لە‌سه‌ر له‌یه‌ك دانە‌برانی ئیسلام و سیاسه‌ت))

یه‌كه‌م/ ئیسلام بە‌ر‌نام‌ه‌ی ژیا‌نه‌، چون‌كه‌ خ‌و‌ای كاره‌ج‌ی ناوی لە ئیسلام ناوه‌ (دین) ده‌فه‌رم‌وێ: ﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ (المائدة-٣) واته‌: وه‌ ئیسلامم بۆ به‌دین په‌سند كردوون. وشه‌ی (دین) یش له‌ زمان‌ی عه‌ره‌بیداو له‌ به‌كاره‌ینانی قورئاندا به‌ چوار (٤) واته‌ هاته‌وه‌:

١- سزاو‌یاداشت<sup>(٢٦)</sup>.

٢- مل‌كه‌چی و خۆ به‌ده‌سته‌وه‌دان<sup>(٢٧)</sup>.

٣- به‌ر‌نام‌ه‌ی ژیا‌ن به‌ گشتی<sup>(٢٨)</sup>.

---

(٢٦) وه‌ك: ﴿مَالِكٌ يَوْمَ الدِّينِ﴾ (الفاتحة-٤).

(٢٧) وه‌ك: ﴿...أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ (الزمر-٣).

(٢٨) وه‌ك: ﴿مَا كَانَ لِأَخِيذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ...﴾ (يوسف-٧٦)، ﴿...لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ﴾ (الكافرون-٦).

٤- وه به مانای (ئیسلام)<sup>(٢٩)</sup> یش هاتوه که به‌نامه‌ی خوایه بو ژیان‌ی ئینسان، له‌م نایه‌ته‌شدا ده‌فه‌رموئ: ئیسلامم به‌به‌نامه‌ی ژیان بو په‌سند کردوون ﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ (المائدة-٣)، جا ئیسلام که به‌نامه‌ی ژیان بی‌ت، دیاره به‌نامه‌ی ژیان ناگوجی باسی سیاسه‌ت و حوکمرانی تیدا نه‌بی‌ت و ناگوجی باسی قه‌واره‌ی سیاسی تیدا نه‌بی‌ت، ئاخ‌ر ئه‌وه چ به‌نامه‌یه‌که ئه‌وه‌ی تیدا نه‌بی‌ت که چۆن سه‌ره‌شتی ژیان و گوزه‌ران و کاروباری خه‌لک و کۆمه‌لگا و ولات بکری؟! بی‌گومان ئه‌وه به‌نامه‌یه‌کی نات‌ه‌واوه‌ خ‌وای کار‌به‌جیش ده‌فه‌رموئ: ئه‌م ئیسلامه‌ی ئیوه به‌نامه‌یه‌کی تیروته‌واوه ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ...﴾ (المائدة-٣) وات‌ه: ئه‌مه‌رۆ به‌نامه‌که‌تانم بو ته‌واو کردوون. ئیسلام که به‌نامه‌یه‌کی ته‌واو بی، به‌ته‌ئکید ده‌بی به‌شیک له‌و به‌نامه‌ی تیروته‌واوه‌ بریتی بی له‌مه‌سه‌له‌ی سیاسه‌ت و حوکمرانی، وه چۆنیه‌تی دروست‌کردن و پیکه‌یتانی قه‌واره‌ی سیاسی، وه چۆنیه‌تی به‌ریوه‌بردنی ولات و کۆمه‌لگا.

دووهم/ حاکمیتی خ‌وای به‌رزومه‌زن به‌شیکه له‌په‌روه‌ردگاریتی خوا، وه جۆریکیشه له‌په‌رستراویتی خوا.

خ‌وای به‌ده‌یه‌ینه‌ر په‌روه‌ردگاری خه‌لکه، هه‌رکه‌سیک که ئیمانی به‌ ئیسلام بی‌ت و خ‌وی به‌مسو‌لمان بزانی دیاره ده‌لی: په‌روه‌ردگارم خوا (الله) یه، وه‌ک خ‌وای بالاده‌ست ده‌فه‌رموئ: ﴿قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ

(٢٩) وه‌ک: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ...﴾ (آل عمران-١٩)

وَالْأَرْضِ؟ قُلِ اللَّهُمَّ (الرعد-۱۶) واتە: ئەو محمد ﷺ لێیان پرسی کێ پەروردگاری ئاسمانەکان و زەوییه؟! -پاشان هەرخۆیشی وەلامە کە فێری پێغەمبەر دەکات و دەفەرموێ- تۆ بێ: خوا.

بەئێ بەس خوا (الله) پەروردگەر، پەروردگاریش واتە: سەرپەرشتیار، بەرپێوەبەر، سەبیدو سەرور، خاوەن، پەرستار، وشە (رب) ئەو واتایانە هەموویان دەگەیەنێ، کەواتە کێ گەر وەر سەرپەرشتیارو خاوەن و بەرپێوەبەری ئێمەیه؟ خوا (عزّوجل)، دەجا حاکمیەتی خوا، واتە ئەو کە دەبێ خوا حاکم بێ لە ژێانی ئێمەدا ئەو بەرنامەمان بۆ دابنێ و حەلال و حەرامان بۆ دیاری بکات، ئانەو بەشێکە لە پەروردگاریتی خوا، ئەگەر خوا پەروردگاری ئێمە بێ دەبێ حاکم و بەرنامەریژی ئێمەش بێ، چونکە بەشێک لە پەروردگاریتی خواو سەرپەرشتیکردنی بۆ ژێانی ئێمەو خاوەنداریتی بۆ ئێمە ئەوێه کە حەلال و حەرامان بۆ دیاری بکات و چاکەو خراپەمان بۆ دەستنیشان بکات لە هەموو بوارەکانی ژێاندا لە بواری سیاسی، ئیداری، ئابووری، کۆمەڵایەتی، فیکری، ئەخلاقی، عیبادید، وەک پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: ((الْحلال بَيْنَ الْحَرَامِ بَيْنَ)) (رواه البخاري ومسلم)، واتە: لە بەرنامەی خۆی پەروردگادا حەلال و حەرام هەردووکیان ئاشکراو روون.

بەئێ بەرنامەی خۆی کاربەجێ هەموو حەلالە سەرەکییەکان و حەرامە سەرەکییەکانی دیاری و دەستنیشان کردوون.

هده‌وه‌ها خوی بی‌هاوتا له سووره‌تی (یوسف) دا له‌سهر زمانی (یوسف) پیغه‌مبهر (علیه السلام) سی وشه‌ی وهك وشه‌ی هاوواتا (مُترادف) به‌کاره‌یتان و نه‌وانیش بریتین له وشه‌کانی (حوکم، عیبادت، دین)، یوسف (علیه السلام) له کاتیکدا قسه ده‌کات له‌گه‌ل دوو هاوه‌له زیندانییه‌کانیدا ده‌فرموی: ﴿...إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (یوسف-۴۰)، واته: حوکم ته‌نیا هی خوی، حوکم لی‌ره‌دا به مانای به‌رنامه‌دانان و یاسادانان (تشریع) دیت، دیاریکردنی حه‌لال و حه‌رام (ان الحكم الا لله) واته: حوکم مافی هیچ که‌س نیه بی‌جگه له خوا، به‌رنامه‌و یاسادانان بو‌ئینسانه‌کان ته‌نیا مافی خاوه‌ن و په‌روهردگارو به‌دیه‌ینه‌ری ئینسانه‌کانه که خوی، ﴿أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾ خوا فرمانی کرده که جگه له‌و که‌سی دیکه و هیچ شتیکی دیکه نه‌پرستن، واته: ته‌نیا کاتیک به‌ندایه‌تیتان بو‌خوا یه‌کلا ده‌که‌نه‌وه و ته‌نیا کاتیک به‌س خوا پرست ده‌بن، که ته‌نیا حوکم و به‌رنامه‌ی خوا له ژیا‌نی خو‌تاندای پیاده بکه‌ن، درایی ده‌فرموی: ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ نائه‌وه دین و به‌رنامه‌ی راسته، که ته‌نیا خوی په‌روهردگار حاکم و به‌رنامه‌دان‌ه‌ر بی، وه ته‌نیا خوی به‌دیه‌ینه‌ر په‌رستار بی، ته‌نیا هه‌ر نه‌و په‌رستاروتان بی و ملکه‌چی و فرمانبهری بو‌بکه‌ن به شی‌وه‌یه‌کی ره‌ها، نائه‌وه دینی راسته.

سییەم / بۆیه ناگونجی حوکم و سیاسەت لە ئیسلام داڕێژری چونکە، ئیسلام بەبێ قەوارە ی سیاسی بەرپۆه ناچێ.

ئەوێ ناگونجی وەک سیستەم و بەرنامە ی ژیان بەرپۆه‌بەری بێ ئەوێ دەسەلات و قەوارە ی سیاسی هەبێت، با سەرئەج بەدەین و بزائین چۆن؟!

جاری ئەگەر تەماشای میژوو (سیرە) ی ژیا نی پێغەمبەر ﷺ بکەین دەبینین پێغەمبەرمان ئەو کاتە ی کە لە مەککە ش بوو، کە خۆ ی و هاوێ ئە بەرێژە کانی چەوسێنراو ش بوون لە لایەن زلە زلە کانی قورەیشەو، لە بەر ئەو بوو کە دەیفەر موو: دەبێ تەنیا خوا پەرستراو بێ و (لا اله الا الله) جگە لە خوا هیچ پەرستراو نی، ئیساس زۆر کەس کە تەماشای میژووی پێغەمبەر ﷺ دە کاتەو وادەزانێ کە زلە زلە کانی قورەیش و سەرانی شیرک و کوفر لە خۆشەو یستی بته کان بوو کە دژایە تی پێغەمبەر یان کردو و ﷺ، نە خیر، زۆر بە یان زانیو یانە بته کان هیچ نی، بە لکو لە خۆشەو یستی بەر ژو وە ندیە کان یان بوو و زانیو یانە کە ئەگەر (لا اله الا الله) بکری تە بەرنامە ی ژیان خە لک چی دی کە (ابو جهل، ابوسفیان، ولید بن المغیرە، نضر بن الحارث...) ئەو زلە زلە نە نا پەرستەن، کە خۆ یان لە خە لک کەرد بوو بە پەر وەرد گار و پەرستراو و خە لکیان بە کۆیلە و ژێردەستی خۆ یان دەزانی، چونکە (لا اله الا الله) پێش ئەو ی بریتی بێ لەو کە جگە لە خوا لە کەسی دی کە مە پارێنەو و سوێند بە کەسی دی کە



مه‌خۆن و هه‌چ كه‌سه‌ك و هه‌چ شه‌ته‌كه‌ی ديكه‌تان له‌و زياتر خۆش نه‌وى، پيش نه‌وه بریتيه له‌وه كه جگه له خوا ملكه‌چه‌ی كه‌سى ديكه مه‌بن و فه‌رمانبه‌ری كه‌سى ديكه مه‌كه‌ن، چونكه له خوا پارانه‌وه‌ش هه‌ر ملكه‌چه‌یه بۆ خوا (سبحانه وتعالى)، سویند به خوا خواردنیش هه‌ر ملكه‌چه‌یه بۆ خوا (تبارك وتعالى)، كه‌واته له راستیدا (لا اله الا الله) یانی: نابێ هه‌چ كه‌س به‌ندایه‌تى بۆ بكړى و ملكه‌چه‌ی بۆ بكړى و ئه‌وپه‌رى خۆشوستان و به‌گه‌وره‌گرتن و ملكه‌چه‌ی بۆ بریار بدرئ بيجگه له خوا (عزوجل)، كه‌واته هه‌رچه طاغوت و فیرعه‌ون و ديكتاتۆره ده‌بێ بازاری خۆی بیپه‌چینه‌وه وه هیچیان شه‌رعیه‌تیان نامینی كه بلین: ﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾ (الناعات-٢٤).  
واته: من په‌روه‌ردگاری هه‌ره به‌رزتانم، وه كه فیرعه‌ون ده‌یگوت، یان وه كه نه‌روود كه ده‌یگوت: ﴿أَنَا أَخِي وَأُمِّيْتُ﴾ (البقرة-٢٥٨) واته:  
من ژيان ومردنی خه‌لكم به‌ده‌سته، یان وه كه ته‌بووجه‌هل كه ده‌یگوت: ده‌بێ من خه‌لāl و حه‌رام دیاری بكهم و ته‌مو نه‌هی به‌سه‌ر خه‌لكدا بكهم، كاتیك كه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو (لا اله الا الله) واته:  
هه‌موو ته‌و رژیتم و ديكتاتۆrane‌ی كه هه‌واو ئاره‌زووه‌كانی خۆیانیان له خه‌لك كردۆته به‌رنامه‌ی ژيان، هه‌روه‌ها هه‌موو ته‌و سیستهم و به‌رنامانه‌ی كه ته‌نیا له خزمه‌تى به‌رژه‌وه‌ندیی طاغوت و ديكتاتۆره‌كان دان و له دژى خه‌لك و جه‌ماوه‌رى چه‌ساوه‌ن، ده‌بێ هه‌موو ته‌وانه بازاری خۆیان بیپه‌چنه‌وه، دیاره بۆیه‌ش هه‌ر ته‌وانه بوون

كه له گه‌ڵ پێغه‌مبه‌رانی خوادا (عليهم الصلاة والسلام) تێكده‌گیران، ده‌بینین هیچ پێغه‌مبه‌ریك نه‌هاتوه كه دیکتاتۆر و فیرعه‌ونێك یه‌خه‌ی پێ نه‌گرتبێ، ئه‌وه مووسایه فیرعه‌ون یه‌خه‌ی پێ ده‌گرێ، ئه‌وه ئیبراهیمه‌و نه‌مرود ریگه‌ی پێ ده‌گرێ، ئه‌وه موحه‌مه‌ده صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ئه‌بووجه‌هل شه‌ری پێ ده‌فرۆشی، ئه‌وه هه‌موو پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) كه دیکتاتۆر و زله‌زه‌له‌كان ریگه‌یان پێ ده‌گرن.

جا بۆیه‌ من زۆر به‌جیگه‌ی داخی ده‌زانم كه وایزانی ئیسلام له‌ خزمه‌تی زالم و سته‌مكارو دیکتاتۆره‌كان دایه‌و له‌ زه‌ره‌و زیانی خه‌لكی چه‌وساوه‌و په‌شورپوته!! له‌كاتێكدا به‌ درێژایی میژوو پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) مه‌شخه‌ڵ هه‌لگری نازادی بوون و بانگی نازادی و رزگارییان به‌گوتی خه‌لكدا داوه‌، وه‌ پێغه‌مبه‌ران هه‌میشه‌ شوینكه‌وتوه‌كانیان بریتی بوون له‌: چه‌وساوه‌كان (مستضعفین)، دوژمنانی پێغه‌مبه‌رانیش هه‌میشه‌ بریتی بوون له‌: خۆبه‌زلگه‌ره‌كان، خۆشگوزه‌رانه‌كان، زیاده‌پوێیکه‌ره‌كان (المستکبرین، المترفین، المفسرین) ئانه‌وانه‌ دوژمنه‌كانیان بوون و شوینكه‌وتوانیشیان په‌شورپوت و چه‌وساوه‌و ماف خورار و به‌ش خوراه‌كان بوون.

ئع‌جا ئایا بۆچی خه‌لكی چه‌وساوه‌و سته‌مدیده‌ شوین بانگی پێغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) كه‌وتوون؟! چونكه‌:

١- به‌رژه‌وه‌ندیی ناشه‌رعیی ریگه‌ی لێ نه‌گرتوون.

۲- به‌خته‌وه‌ریی دنیاو دواړوژی خوځان له په‌یامی پیغه‌مبه‌راندا  
بینیوه‌ته‌وه.

خوځه‌زلگرو دیکتاتورو طاغوت‌ه‌کانیش بو‌یه دژي پیغه‌مبه‌ران  
بوون، چونکه ته‌گه‌ر په‌یامی پیغه‌مبه‌ران بچه‌سپی و ته‌نها خوا  
په‌رستراو بی، فیرعه‌ون ریگه‌ی په‌روه‌ردگاریتی به‌سهر خه‌لکه‌وه  
نامیننی و بوی ناکری بلئ: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم  
مِّنْ إِلَهِ غَيْرِي...﴾ (القصص-۳۸)، واته: نه‌ی ده‌ستو پیوه‌نده‌که‌م جگه  
له‌ خوّم پیّم شک نایه په‌رستراویکی دیکه‌تان هه‌بی و ده‌بی هه‌ر من  
بپه‌رستن و به‌ندایه‌تیم بو‌ بکه‌ن! به‌لئ جا ته‌گه‌ر په‌یامی پیغه‌مبه‌ران  
بچه‌سپی و ته‌نیا هه‌ر خوا په‌رستراو بی، فیرعه‌ونی نه‌وکات و  
فیرعه‌ونه‌کانی هاوچه‌رخیش ریگه‌یان نامیننی بلین: خه‌لکینه ده‌بی  
بمانپه‌رستن و به‌نده‌و کو‌یله‌ی نیمه‌بن، به‌لکو خه‌لک لیان راده‌په‌رن و  
پیان ده‌لین، ئیوه‌ش وه‌ک نیمه هه‌ر به‌نده‌و دروستکراوی خوان.

چواره‌م / ئنجا با سه‌رنج بده‌ین داخو‌کیان و قه‌واره‌ی ئیسلامی  
نامانجی چیده‌ ئیسلام چی ده‌وی که ده‌بی ده‌سه‌لات به‌ ده‌ستی  
که‌سانیکه‌وه بیت که هه‌لگری شه‌ریعه‌تی خوان:

۱- خوی داد‌گه‌ر ده‌فه‌رموی: یه‌که‌مین شتیک که من هه‌موو  
پیغه‌مبه‌رانی خوّم له‌و پیئاوه‌دا ناردوه‌ه بریتیه له‌ چه‌سپاندی  
داد‌گه‌ری، له‌و باروه‌ه نه‌و نایه‌ته‌و زور جینگه‌ی سه‌رنجه‌ که خوی  
په‌روه‌گار ده‌فه‌رموی: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ

الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ﴿٢٥﴾ (الحديد-٢٥)، واته: ئیمه پیغه‌مبه‌رانی خۆمانمان (عليهم الصلاة والسلام) به به‌لگه‌ی ناشکراوه ناردوون، وه کتیب و ته‌رازومان پیداناردوون، (کتاب) واته: به‌رنامه‌ی ژیان، ته‌رازوو (میزان) یش واته: ئامرازی چه‌سپاندنی داد‌گهریی، جا خوای په‌روه‌گار ده‌فه‌رموئ: پیغه‌مبه‌رانمان هه‌موو بۆچی ناردوون و کتیب و ته‌رازومان بۆچی پیداناردوون؟ ﴿لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک به‌داد‌گهری به‌ریوه‌بجیئت.

که‌واته پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) هه‌موویان بۆ ئه‌وه‌ هاتوون داد‌گهریی (عدل) بچه‌سپینن، جا لی‌ره‌دا وشه‌ی (القسط) له‌ ئایه‌ته‌که‌دا (أل)ی له‌سه‌ره‌ واته هه‌موو جووره‌کانی (عدل)، داد‌گهریی له‌ رووی ئابووری که‌ چینه‌ایه‌تی و قهریی و پهریی نه‌بیئت، داد‌گهریی له‌ رووی سیاسی که‌ چه‌وساندنه‌وه‌و زالم و مه‌زلومی نه‌بیئت، داد‌گهریی له‌ رووی نه‌ته‌وایه‌تی که‌ هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌ک نه‌ته‌وه‌یه‌کی دیکه نه‌چه‌وسینیته‌وه‌، داد‌گهریی له‌ رووی کوومه‌لایه‌تیبه‌وه‌ واته هیچ که‌سیک نه‌ئێ: من هه‌ر به‌وه‌جاخ و ره‌چه‌لێک له‌ فلان که‌س گه‌وره‌ترو په‌سه‌نترم و ئه‌و له‌ خوار منه‌وه‌یه‌، به‌ئێ پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) هه‌موویان بۆ چه‌سپاندنی داد‌گهریی نێردراون، به‌ته‌ئکیدیش داد‌گهری ناچه‌سپێ تا هیژ و ده‌سه‌لاتی سیاسی ده‌سته‌به‌ر نه‌بیئت، بۆیه‌ خوای زاناوشاره‌زا له‌و ئایه‌ته‌دا که‌ ئاماژه‌مان پێکرد دوا‌ی ئه‌وه‌ی

که دەفەرموی: ﴿لَيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ یە کسەر دواى ئەوه دەفەرموی: ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ..﴾ واتە: ئاسنیشمان ناردۆتە خواری که هەم هێزو دەسلالت و هەم سوود و کەلکیشی تێدا یە بۆ خەڵک، که ئەوه ئاماژە یە بە تەکنۆلۆژیای سەربازی و مەدەنی، چونکە ماددە ی سەرەکی تەکنۆلۆژیا بریتییە لە ئاسن، واتە ئەو بەرپۆه‌بردن و چەسپاندنی دادگەری یە پێویستی بە هێز (قوة) هەیە که بە زاراوی ئەمڕۆ لە تەکنۆلۆژیای سەربازی و مەدەنییدا خۆی دەبینیتەوه.

۲- یەکیکی دیکە لە ئەرکه‌کانی کێان و قەوارە ی ئیسلامی بریتییە لە: پاراستنی ژیا نی خەڵک، هێمنی و ئاسایشی خەڵک، وەچە (نسل) ی خەڵک، ئابروو و کەرەمەتی خەڵک، مال و سامانی خەڵک. (۳۰)

بە ئێ بەرێزان !

لە قورئاندا خوا ی کاربەجێ پێنج (۵) جۆرە سزای دیاری کردوون:

أ) دەفەرموی: هەرکه‌سیک که که‌سیک بکوژێ دەبی بکوژیتەوه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ..﴾ (البقرة-۱۷۸)  
دواتر دەفەرموی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (البقرة-۱۷۹)

(۳۰) ئەم مەسەلە یە پێشتریش باسکرا، بەلام بە کورتی و بە بۆنە یەکی دیکە ی جیاوازه‌وه.

تۆلّه (قصاص) - واته: کوشتنه‌وه‌ی که سیّک که به ناحق خه‌لک ده‌کوژئ و ده‌ستی ده‌چیته‌ خوینی خه‌لک - یه‌کیکه‌ له‌ سزا ئیسلامیه‌کان تا‌کو ژیا‌نی خه‌لک پارێزراو بیت.

ب) خ‌وای داد‌گەر چ‌وار (٤) ج‌ۆره‌ س‌زای دی‌اری‌کرد‌وون ب‌ۆ ه‌هر که‌سینک که خه‌لک ده‌ترسینن و ر‌ینگری ده‌کات و ه‌له‌ده‌کو‌تیتته‌ سه‌رما‌ل و حا‌لیان، هیمنی و ئاسایشیان ت‌یک ده‌دات، ده‌فه‌رم‌وئ: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (المائدة-٣٣) ، واته: ب‌ینگومان س‌زای نه‌و که‌سانه‌ که د‌ژایه‌تی خ‌وای پیغه‌مبه‌ری خ‌وای ﷺ ده‌که‌ن وه‌ په‌شیوی و ئال‌وزی و ئا‌ئارا‌می له‌ ول‌اتدا بلا‌وده‌که‌نه‌وه‌ ئا‌رایه: نه‌گەر خه‌لکیان کوشتبوو ده‌کوژینه‌وه، وه‌ نه‌گەر خه‌لکی‌شیان کوشتبوو و ما‌لی‌شیان له‌ خه‌لک ستان‌دبوو و ی‌پ‌رای کوژران ه‌ه‌لیش ده‌واس‌رین، وه‌ نه‌گەر خه‌لکیان نه‌کوشتبوو به‌ل‌کو ه‌ر ما‌لیان ل‌ی ستان‌دبوون نه‌وه ده‌ستی راست و پ‌یی چه‌پیان ده‌ب‌رد‌ی، وه‌ نه‌گەر به‌ ته‌ن‌یا خه‌لکیان ترسان‌دبوو نه‌وه ده‌رده‌کرین و دوور‌ده‌خرینه‌وه<sup>(٣١)</sup> سه‌رنج ده‌ده‌ین لی‌ره‌دا خ‌وای داد‌گەر ت‌یک‌دانی هیمنی و ئاسایشی خه‌لک و ول‌ات، به‌ د‌ژایه‌تی خ‌وی و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ له‌قه‌ل‌م ده‌دات،

(٣١) ئه‌م ته‌فسیره‌ رای زۆربه‌ی تو‌یزه‌ره‌وان و شه‌رع‌زانانی له‌سه‌ره‌ له‌گه‌ل ه‌ه‌ندی‌ک ورده ج‌یا‌وازیی دا.

که‌چی ئیستا تۆمه‌ت بۆ نه‌ه‌لی ئیسلام و ته‌وژمی ئیسلامی ده‌کریت که ئیسلامیه‌کان هیمنی ئاسایشی ولات تی‌کده‌ده‌ن و خوین ده‌پژن و ئاواراوا ده‌که‌ن، به‌لام خوای کاربه‌جی له‌سه‌رووی هدوت ئاسمانه‌وه به‌خۆی فه‌رمایشتی کردوه بریاری ده‌رکردوه بۆ پارێزگاری لێ‌کردنی هیمنی و ئاسایش و ئارامی خه‌لك و ولات، ده‌فه‌رموی: هه‌رکه‌سی‌ك هیمنی و ئاسایشی خه‌لك و ولات تی‌كبدات و ناشووب و ئاژاوه بنیته‌وه، نه‌وه دژایه‌تی خوا و پیغه‌مبه‌ری خوای کردوه، وه به‌پیتی جو‌ری تاوانه‌که‌ی نه‌و چوار جو‌ره سزایه‌ی دیاری کردون که باس کراون.

(ج) وه بۆ چۆنیه‌تی سزادانی هه‌رکه‌سی‌ك که بیه‌وی داوین پیسیی بکات و وه‌چه (نسل)ی خه‌لك تی‌که‌ل بکات، وه ده‌ستدریژی بکاته سه‌ر نامووسیان خوای کاربه‌جی ده‌فه‌رموی: ﴿الزَّالِيَةُ وَالزَّالِي لَاجِلِدُوا كُلُّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةً جَلْدَةً...﴾ (النور-٢) واته: ئافره‌تی داوین پیس (زیناکه‌ر) و پیای داوین پیس (زیناکه‌ر) هه‌رکامی‌کیان یه‌کی سه‌د (١٠٠) قامچیان لێ‌ده‌ن. که زۆربه‌ی زانایان و توێژه‌ره‌وانی قورئان ده‌لێن: لێ‌رده‌ا مه‌به‌ست کچ و کوری زیناکه‌رن، نه‌گه‌رنا ئافره‌ت که شوی کردبی و پیاو که ژنی هی‌نابی نه‌گه‌ر زینا بکه‌ن سزاکه‌یان له‌وه قورسته‌و ده‌بی بکوژرین به‌شیوه‌ی به‌رده‌باران کردن<sup>(٣٢)</sup> نه‌وه‌ش له‌ پیناوی نه‌وه‌دا که وه‌چه‌ی

(٣٢) هه‌رچه‌نده من له‌وباره‌وه رایه‌کی دیکه‌م هه‌یه و پوخته‌که‌ی نه‌وه‌یه که به‌رده‌باران (رجم) کرانی ژن و پیای زیناکه‌ر یان نه‌سخ کراوه‌ته‌وه، یان له‌بواری سیاسه‌تی شه‌رعیدا بووه.

خەڵک پارێزراو بێ و تێکەڵ نەبێ، چونکە ئەگەر بێت و سزاو تۆڵەیه‌ک نەبێ خەڵک دەستی دەچیتە نامووسی خەڵک وە رابواردنی ناشەرعی و داوین پیسی پەرەدەستینێ و لە ئەنجامدا نازانرێ ئەو کۆرە یان ئەو کچە بابەکی کێیە! وەك ئیستا لە روژناوا منداڵی زۆڵ ئەوەندە زۆر بوو لایان بۆتە شتیکی ئاسایی کە منداڵ بابی خۆی نانسێ، دەزانێ لە چ دایکیک بوو بەلام باوکی نانسیت!! جا بۆ پارێزگاریی لێکردنی وەچەیی خەڵک و نەپچرانی شیرازی خێزان ئیسلام ئەو سزایە داناوە کە باسماں کرد.

(د) وە بۆ پارێزگاریی لێکردنی شەریف و ئابوو و کەرەمەتی خەڵک و بۆ ئەوەی هیچ کەس وا فێر نەبێت هەر لە خۆوە بوختانی داوین پیسی بەخەڵک بکات، ئیسلام سزای بوختانی داناوە کە بریتیه لە هەشتا (۸۰) قەمچی، وەك دەفرموی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور-۴)، واتە: وە ئەوانەیی کە بوختان دەکەن بە ئافەرەتانی پاک —هەرۆه‌ها پیاویش هەمان حوکمی هیه— سزایان ئەوەیه کە هەشتا (۸۰) قەمچیان لێبدرێت ئەگەر چوار شاهیدیان نەهینا، وە لە دوايشدا بە فاسق لەقەڵەم دەدرێن و هەرگیز شایەدیی یان لێ وەرنەگیرێت. ئەوەش سزای کەسیکە کە ئابرووی خەڵک دەرووشینێ بە ناحەق.



ه) سزای که سیکیش که ده‌ستدریژی ده‌کاته سه‌رمال و سامانی خه‌لک ته‌وه‌یه که ده‌ستی بپردی، وه‌ک خوای داد‌گهر ده‌فه‌موی: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا لَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة-۳۸)، هه‌ل‌به‌ته ده‌ست برینه که له هه‌موو حالیکدا نیه<sup>(۳۳)</sup> به‌لکو له حالیک دایه که ده‌وله‌تیک نیسلامی هه‌بی و ژیان و گوزه‌رانی خه‌لکی دابین کردبی، وه کهس له برسان دزی نه‌کات، واته له‌به‌ر ته‌وپه‌ری پیوستی و ناچاری دزی نه‌کات، چونکه نیسلام ده‌ستی خاتین و ناپاک ده‌بری نه‌ک ده‌ستیک که ناچاری ژیان و له‌برسان مردن پالی پیوه‌نابیت بو دزیکردن.

جا لی‌رده‌ا با ته‌ماشا بکه‌ین! نایا چ کاتیک و له‌چ کومه‌ل‌گایه‌کدا ده‌گوئجی ته‌و سزایانه جی‌به‌جی بکرین و بچه‌سپنرین بو ته‌وی ژیانی خه‌لک پاریزراو بی، ناسایش و نارامییان پاریزراو بی، خیزان و وه‌چه‌یان سه‌لامه‌ت بی، وه که‌رامه‌ت و تابروویان و مال و سامانیان پاریزراو بی؟! بینگومان کاتیک که ده‌سه‌لاتیک سیاسی هه‌بی، ده‌نا ته‌گهر کیان و قه‌واره‌و سولته‌یه‌کی شه‌ری نه‌بی ته‌و سزایانه چو‌ن ده‌چه‌سپن به‌سه‌ر تاوانبارندا!!؟

(۳۳) هه‌روه‌ها جی‌به‌جی کردنی هه‌موو سزا شه‌رییه‌کانی دیکه‌ش په‌یوه‌سته به‌هه‌بوونی ده‌سه‌لات و کیانیکی شه‌رییه‌وه‌و، ره‌خسانی هه‌لومه‌رجی گونجاویش، به‌مه‌رج گیراوه!

پینجهم / پاشان ده‌ئین: به‌بی پابه‌ندی به شه‌ریعه‌تی خواوه به هه‌موو لایه‌نه‌کانییه‌وه به‌ندایه‌تی ئینسان بۆ خوا نایه‌ته‌دی، ئیمه که له نوێژدا ده‌ئین: ﴿ایک نعبدُ وایک نستعین﴾ ته‌نیا تۆ ده‌په‌رستین وه ته‌نیا یارمه‌تی له تۆ ده‌خوازین. ئایا چ کاتیک ئیمه ته‌نیا خوا ده‌په‌رستین؟! دیاره له کاتیکدا که ته‌نیا به پیی شه‌ریعه‌تی خوا به‌ریوه‌بچین، چونکه په‌رستن و به‌ندایه‌تی واته ملکه‌چی ره‌ها (مطلق)، نه‌وه‌ش کاتیک ده‌بی که له هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیا‌نماندا ته‌نیا ملکه‌چی خوا بین خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمان‌ره‌واو به‌رنامه دانه‌رمان بی، وه هه‌ر بیردۆزهو ریچکه‌یه‌کی دیکه‌ی ده‌ستکرد به پووچه‌ل و قه‌رۆک بزاین.

## ته‌وه‌ره‌ی چواره‌م:

### چه‌ند بنه‌ره‌تیکی گرنگی حوکم و سیاست‌های نیسلاامیی

یه‌که‌م: حوکمرانی ره‌ها (الحاكمية المطلقة) ته‌نها هی خواجه.

خوای کاربه‌جی حوکمرانی‌تی به واتای به‌رنامه‌دانان و دیاریکردنی  
هه‌لال و هدرامی له خویدا کورت هه‌لیناوه، وه‌ک فهرموویه‌تی: ﴿إِنْ  
الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ (یوسف-۴۰) به‌رنامه‌دانان ته‌نیا هی خواجه، وه  
ده‌فهرموی: ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ (الین-۸) نایا خوا (جل شأنه)  
کاربه‌جی‌ترین فهرمان‌ره‌واو کاربه‌جی‌ترین حاکم نیه؟! وه ده‌فهرموی:  
﴿وَلَا يُشْرِكْ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾ (الکف-۲۶) واته: خوای بالاده‌ست له  
حوکم و به‌رنامه‌دانانیدا هیچ کس ناکاته هابشه.

دووه‌م: له کیان و ده‌وله‌تی نیسلاامییدا ده‌سه‌لات به‌ده‌سه‌ت  
خه‌لکه‌وه‌یه.

بینگومان زور کس له‌وه‌دا به‌هه‌له‌دا چوه، هدرکه باسی حکومه‌تی  
نیسلاامی کرا، ده‌لین: نه‌وه حکومه‌تی دینی و (تیۆکراسی) یه، به‌لام  
نه‌خیر، چونکه حکومه‌تی تیۆکراسی حکومه‌تی کلیسایی بوو له  
نه‌ورپاو رۆژئاوا‌دا که پاپا ده‌یگوت: من سیبهری خوام له‌سه‌ر زه‌وی و  
پاپا هه‌رپاریکی ده‌رکردبایه چاپۆشی له‌وه بکه داخو له‌گه‌ل ته‌ورات و

ئینجیل دەگوێجێ یان نا، هەموو بریارێکی پاپا بە دین لە قەڵەم دەدرا، چونکە دەیگوت: من وه کیل و نوێنەری خوام لەسەر زهوی!! بەلام لە ئیسلامدا گەورەو حاکی موسوڵمانان نوێنەر و هکیلی خوا نیە لەسەر زهوی، بەلکو نوێنەر و هکیلی موسوڵمانانە، جاریکیان (أبو مسلم الخولانی) چوو بۆ لای موعاویە کۆری ئەبوو سوفیان، گوتی: (السلام عليك أيها الاجير) گوتیان بۆی (أيها الأمير) ئەویش تا سێ جاران هەرگوتی (السلام عليك أيها الاجير) گوتیان بۆچی وا دەلێی؟ گوتی: چونکە تۆ ئەو موعاویە موسوڵمانان بەکرێیان گرتووی بۆ ئەوێ دینەکیان بەسەردا جێبەجێ بکە و بە پێی دینەکیان ژینەکیان بۆ هەلسووڕێتی.

بەلێ لە راستیدا حوکمران و براگەرە لە سیستەمی حوکمرانیی ئیسلامیی دا وه کیلی موسوڵمانانە بۆ ئەوێ دینەکیان بەسەردا پیادە بکات، هەربۆیەش حوکمرانی موسوڵمانان جا ناوی خەلیفەییە، ئەمیرە، سەرۆکە، سولتانە، هەرواویکی هەیه دەبێ لەپێش موسوڵمانانداو لە هەموو خەڵک پتر پابەندیی شەرع بێ و لە پێش هەموویان دا دەبێ سزاکانی بەسەردا بچەسپێنرێن ئەگەر هات و تووشی لادان و بێ شەرعییەك بێت.

کەواتە لە ئیسلامدا دەسەلات بەدەست گەل و خەڵک و جەماوەرەوهیە دەبێ و بۆخۆیان کاربەدەستانی خۆیان دیاریی بکەن، بەلگەش لەسەر ئەوێ زۆرن، بۆ وێنە خوای پەرورەدگار لە قورئانی دا هەموو

دواندن (خطاب) ه‌کان ئاراسته‌ی مسوڵمانان ده‌کات و ده‌فرموی: ﴿يَا أَيُّهَا  
الَّذِينَ آمَنُوا﴾ نه‌ی نه‌وانه‌ی ب‌پ‌واتان ه‌یناوه، که‌واته کۆمه‌لگاو خه‌لک به  
گشتی دو‌یندرای خ‌وای په‌روه‌ردگاره‌و هه‌موو نه‌مرو نه‌هی یه‌کانی  
ئاراسته‌ی خه‌لک کراون نه‌ک حوکمران چونکه کاربه‌ده‌ست دیار نیه‌و  
ده‌بی خه‌لک دیاری ب‌کات.

س‌یی‌هه: خه‌لک له‌سه‌ر بنچینه‌ی راویژ (شوری) مش‌وورخ‌و‌ر و  
کاربه‌ده‌ستانی خ‌وی دیاری ده‌کات.

خ‌وای به‌رزو به‌توانا ده‌فرموی: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ (الشوری-٣٨)  
کاروباری مسوڵمانان له‌نی‌و خ‌وایندا به‌ راویژه، گ‌رن‌گ‌ترین کاریشیان  
بریتیه له‌ دیاریکردن و هه‌ل‌ب‌ژاردنی کاربه‌ده‌ست و حوکمرانه‌کانیان،  
ئه‌ویش له‌سه‌ر بناغه‌ی نه‌وه‌ی که کامیان لی‌ها‌ت‌و (کف‌اء) یی زیاتره‌و  
شایسته‌ترو لی‌وه‌ش‌اوه‌تره، نه‌ک کامیان ده‌وله‌مه‌ند‌تره یان ده‌سه‌لات‌دار‌تره  
یان کامیان سپی پ‌ست‌تره! نه‌خ‌یر ته‌نیا نه‌وه له‌به‌رچ‌او ده‌گیری که  
کامیان ته‌ق‌واو و لی‌ها‌ت‌و‌ییان ته‌مانه‌ت و توانای زیاتره‌و چاک‌تر ده‌توانی  
شه‌ریعه‌تی خ‌وایان به‌سه‌ردا ج‌ی‌به‌ج‌ی ب‌کات، وه‌ک خ‌وا  
ده‌رم‌و‌یه‌تی<sup>(٣٤)</sup>: ﴿...إِنْ خَيْرَ مِّنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيَّ الْأَمِينُ﴾ (الق‌صص-٢٦)

(٣٤) وه‌ک گو‌تر‌اوه: (ان خصوص السبب لا يمنع شمول المعنى) نه‌گه‌رنا دیاره که نه‌و  
قسه‌یه هی یه‌کی‌ک له‌ دوو که‌چه‌کی پ‌یاوه صالحه‌که‌یه که د‌وایی بو‌وبه خه‌ز‌و‌ری مو‌وسا  
(عليه السلام).

چوارەم: یاسادانان (تشریع)ی زانیان دەبێ لەبەر پۆشنایی  
شەریعەتدا و لە چوارچێوەی شەریعەتدا بێ.

ئەگەر هەندێک کەس بێت: ئیستا بەردەوام دنیا بەرەوپێش دەچێ و  
کۆمەلگا پەرەدەستینێ و چەندان مەسەلەو بابەتی نوێ دێنە پێش،  
ئنجای خۆ قورئان ئایەتەکانی سنووردان، هەروەها فەرموودەکانی  
پێغەمبەریش ﷺ دیارە ئەو مەسەلەو بابەتە نوێیانەش لە قورئان و  
فەرموودەدا حوکمیان بۆ دیاری نەکراوە، ئەدی چۆن حوکمەکانیان  
دەزانن؟!

لە وەلامدا دەڵێن:

لە ڕینگەیی بیرکردنەوەو کۆشش (اجتهاد)ی زانیانەو حوکمی ئەو  
مەسەلە نوێیانە دەرەهینرێن، وە لە راستیدا دەرەهەکانی قورئان و  
سوننەتیش زۆر فراوانن، بەلام زانیانیش ئیجتیهاد دەکەن و یاسا  
دەدەنن لەبەر روۆشنایی شەریعەتدا، وەك لەم گفتوگۆیەیی نێوان  
پێغەمبەری خوا ﷺ و (معاذبن جیل)دا دەبینرێ:

کاتێک پێغەمبەری خوا ﷺ، (معاذبن جیل)ی پەوانەیی لای یەمەن  
کرد پێی فەرموو: ((کیف تقضي اذا عرض لك القضاء؟ قال: أقضي  
بكتاب الله، قال: فإن لم يكن في كتاب الله؟ قال: فبسنة رسول الله،  
قال: فإن لم يكن في سنة رسول الله؟ قال: أجتهد رأيي ولا آلوأ، فضرب  
رسول الله صلى الله عليه وسلم على صدره وقال: الحمد لله وفق رسول



واته له پرووی سیاسی و ئیداری و ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و له‌پرووی ژیان و گوزهرانی ماددییه‌وه، به‌لام له پرووی پووحنی و عه‌قیده‌یی و عیبادی و ته‌خلاییه‌وه ئینسان له سهره‌تاهه‌وه چون بووه ئیستاش هه‌ر وایه، خوای په‌روه‌ردگار ناگۆڕی، سروشت و فیه‌ره‌تی ئینسانیش ناگۆڕی و هه‌ک خوا فهرموویه‌تی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ﴾ (الروم- ۳۳)، که‌واته په‌یوه‌ندی نیوان ئینسان و خوا که له عه‌قیده‌وه عیباده‌تدا خوی ده‌بینیته‌وه، وه جه‌وه‌هه‌ری ئینسان که له ته‌خلاییدا خوی ده‌بینیته‌وه، ته‌وانه گۆڕانیان به‌سه‌ردا نایه‌ت، بۆیه ئیسلام نوخته‌ی له‌و بواره‌دا زۆر به وردی خستۆته سهر پیت، به‌لام له بواره‌کانی دیکه‌ی سیاسه‌ت و حوکمرانی و ته‌شکیلی ده‌ولت و بواره‌کانی ئابووری و جه‌نگ و ناشتی و کۆمه‌لایه‌تیدا، ئیسلام بۆشاییه‌کی زۆری به‌جیه‌شتوه که زانایان پێی ده‌لێن: ناوچه‌ی به‌جیه‌لراو (منطقة العفو) یان (دائره‌ المباح)، بۆچی؟! تا‌کو زانایان به بیرکردنه‌وه‌وه پامان و ئیجتیهادی خۆیان و به‌پیتی گۆڕان و به‌ره‌په‌ش چوونی ژیان و گوزهران ته‌و بۆشایانه پر بکه‌نه‌وه، به‌لام له‌به‌ر رۆشنایی بنچینه‌کانی شه‌ریعه‌تدا.



شه‌شه‌م: دادگهریی له کوئی بئی شهرعی خواش له‌وییه،  
به‌رژه‌وه‌ندیی له کوئی بئی شهرعی خواش له‌وییه.

بنه‌مایه‌کی دیکه ئه‌وه‌یه که زانایان وه‌ک بنچینه‌یه‌کی شهرعی  
له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن و ده‌لێن: (أینما وجد العدل فثم شرع الله) یان  
(أینما وجدت المصلحة فثم شرع الله) واته: دادگهریی له‌کوئی بئی  
شهرعی خواش له‌وییه، به‌رژه‌وه‌ندیی له‌کوئی بئی شهرعی خواش له‌وییه.  
هه‌ندیک که‌س ده‌پرسن:

باشه کاتیک که ژیان به‌ره‌وپیش ده‌چئ بۆ وینه: کاتی خۆی سه‌یاره  
نه‌بووه، به‌لام ئیستا ئیمه‌ به‌هۆی په‌یدابوونی سه‌یاره‌وه‌ یاسای  
هاتوچۆمان پێویسته‌و قورئان و سوننه‌تیش باسی یاسای هاتوچۆیان  
نه‌کردوه، هه‌روه‌ها کۆمه‌لێک دیارده‌ی دیکه‌ په‌یدابوون له‌ نیو  
کۆمه‌لگادا، ئه‌وانه‌ سیسته‌مه‌کانی حوکم پێویسته‌ ئیداره‌و  
میکانیزمێکیان بۆ دابنن، جا ئایا ئیسلام له‌وباره‌وه‌ ده‌لێ چی و  
ئه‌وشتانه‌ چۆن چۆنی له‌ شهرعدا جێگایان ده‌بێته‌وه؟!  
له‌ وه‌لامدا ده‌لێن:

به‌پیتی ئه‌و بنچینه‌یه‌ی که گۆتمان زانایان له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن:  
(أینما وجد العدل فثم شرع الله) یان (أینما وجدت المصلحة فثم شرع  
الله) واته: دادگهریی له‌کوئی بئی شهرعی خواش له‌وییه، به‌رژه‌وه‌ندیی  
له‌کوئی بئی شهرعی خواش له‌وی یه‌.

بەلێ بەپێی ئەو بنچینه شەرعییە کە وەك (الشاطبي) دەلێ: لە تیۆرپامان و لیۆردبوونەوه (استقراء)ی سەرچەم دەقەکانی شەریعەتەوه دەستگیرمان دەبێ، هەرشتیکیش بێتە مایە هیئانەدی بەرژووەندی و خێرو قازانجی خەلکی و چەسپاندنی دادگەریی ئەو هۆکار (وسیلة)یکی شەری و پەسندە و نەك دروستە بەلکو پێویستە وەری بگڕین و بەکاری بێنین، چونکە هەرشتیک فەرزێک پەکی لەسەر بکەوێ فەرزە: (مالایتم الواجب الاّ به فهو واجب) و وە هۆکارەکان حوکمی ئاماژەکانیان هەیه (للوائل حکم مقاصدها).

ئەجا زانایان دەلێن کە دەگوترێ ئەو شتە شەرعییە یان ناشەرعییە لە بواری مامەڵەکان (معاملات)ی وەك: سیاسی و ئابووری و ئیداریدا گەڕنگ ئەوێهە لە گەڵ دەق (نص)یکی شەرعیدا دژ ئەوەستێ نەك دەقی شەری لەسەر هەبێ، بەلگەش لەوبارەوه ئەوێهە کە (عومەری کۆری خەتتاب) -خوا لێی رازی بێ- وە سەرچەم خەلیفە راشیدەکان کۆمەلێک شتیان لەبواری ئیدارەو بەرپۆوەبردندا لە دەوڵەتی فارس و رۆم وەرگرتووە، بۆ وێنە: لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ و ئەوبە کردا -خوا لێی رازی بێ- بەندیخانە (سجن) نەبوو، بەلام عومەر -خوا لێی رازی بێ- لە سەردەمی خۆیدا لە مەککە مائیکی دیاری کردو کردی بە سجن ئەوەش کاتێک کە زانی لە دەوڵەتی فارس و رۆمدا سجن هەیه، هەروەها مەسەلەی دیوانەکان (دواوین) وەك: دیوانی سەربازان (جند) و دیوانی خەراج (خراج) و دیوانی زەکات. واتە

۱۲۷

خەلك، بۆ وێنە: ئیستا لەو ولاتانە كە خەلكی مسوڵمانیان تێدا یە بەلام كۆمەڵێك پزۆری طاعووتی حوكیمان بەسەردا دەكەن كە بەداخەوه زۆر كەس بە دەولەتانی ئیسلامیی ناویان دەبن لە نیو ئەواندا دەولەتە عەرەبییەكان، كە ئەوانە دەولەتی ئیسلامیی نین بەلكو دەولەتی مسوڵمان نشینن، دەولەتی ئیسلامی دەولەتێكە كە كار بەدەسته‌كە‌ی مسوڵمانان هەلیان بژارد بن بە پاریژ و پەرس و پرا، پاشان ئەو كار بەدەسته‌كە‌ی شەریعەتی خوا پیاده‌ بكات و لە پیش هەموو خەلكیشدا مل كەچ بێ بۆ شەریعەتی خوا، وە لە بەر دەستی خەلك و میلله‌تیش دابی و هەركاتیك بلین: وەرە خواری یە كسەر بیتە خواری، جا ئیستا لەو ولاتە مسوڵمان نشینانەدا دەبینن مەسەلە‌ی دەستار دەست پێكردنی دەسەلات لە سەداسەد پێچەوانە‌ی شەرعە، چونكە كەبرا بە شیۆیه‌كی دیکتاتۆریی وەك (صدام حسین)ی زالم، جله‌وی حوكمرانی دەگریته‌ دەست و خۆی بەسەر گەل و ولاتدا دەسەپینن، هەلبژاردنی ساخته‌ش بەرپا دەكات و بەرپزۆری (٩٩,٩%) ش بەدەست دەهینن، ئەو لە حالێكدا، كە مەگەر دەست و پێۆندە كاسە‌لیسە‌كانیان، ئەگەر نا هیچ كەشیش نایەوین! كەچی وای پیشان دەدەن كە تێكڕای خەلك و جە‌ماوەر لە گە‌لیاندا یە، تە‌ماشای دەكەین هەتا دە‌مرن لەسەر كورسییە‌كە‌ی خۆیان دە‌میننە‌وه، یان تا كودە‌تایە‌كی سەربازیان بەسەردا دە‌كری!

به‌لام ده‌بینن له ولاتانی رۆژنارا که ئیتره مسوولمان نشینن و ئه‌ویش کافر‌نشین، به‌لام میکانیزمیکی زۆر چاکیان داناوه کابرا چوار یان پینچ سال سهرۆک کۆمار یان سهرۆک وه‌زیران ده‌بن، خولیک یان دوون یان سییان که خه‌لکه‌که له ده‌ستوردا له‌سه‌ری پینکهاتوون کاتیک کابرا کاتی دیاریکراوی خۆی ته‌واوکرد، دیتته خوارئ به‌ له‌باری و یه‌کیکی دیکه له ریڤگای هه‌لبژاردنه‌وه جیگه‌ی ده‌گریته‌وه.

جا ئه‌وه‌ی ئه‌وان ده‌یکه‌ن شتیکی ره‌وایه‌و و شتی چاک هه‌ر که‌سیک بیکات هه‌ر چاکه، جاری وایه که‌سیک یان گه‌ل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک بئ بره‌وایه به‌لام خه‌سه‌له‌تیکی باش و په‌سندو مسوولمانه‌ی تیدایه، جاری واش هه‌یه که‌سیک یان گه‌لیک مسوولمان یان به‌ناو مسوولمانه، به‌لام خه‌سه‌له‌ت و سیفه‌تیکی یان زیاتری کافرانه‌و بئ بره‌وایه‌ی تیدایه، ئیدی مه‌رج نیه هه‌رکه‌سیک خۆی به‌ مسوولمان زانی هه‌موو سیفه‌ته‌کانی وه‌ک ئیسلام ده‌لتی و ابن، وه مه‌رج نیه هه‌رکه‌سیکیش کافر بوو هه‌موو سیفه‌ته‌کانی کافرانه‌و بن، له رۆژنارا که‌ رای خه‌لک حیسابی بۆ ده‌کری و جه‌ماوه‌ر ریژی لی ده‌گیری، ئه‌وه بیگومان له ئیسلامیشدا وایه، هه‌موو بانگه‌وازه‌کانی قورئان ده‌فه‌رموون: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ، يَا أَيُّهَا النَّاسُ، يَا بَنِي آدَمَ) واته: ئه‌ی خه‌لکینه، ئه‌ی مرۆڤ، ئه‌ی وه‌چه‌ی ئاده‌م! ئه‌وه بۆ هه‌موو خه‌لک به‌گشتی که هه‌موو خه‌لک ده‌دوینئ وه‌ک یه‌ک، پاشان ده‌فه‌رموی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) واته: ئه‌ی بره‌واداران، که ئه‌وانیش هه‌موویان وه‌ک یه‌ک ده‌دوینئ و هه‌رگیز نه‌یفه‌رموه ئه‌ی کاربه‌ده‌ستان! یان ئه‌ی زانیان! جا که له رۆژنارا

حیساب بۆ خه‌لك و جه‌ماوه ده‌كری، له‌پراستیدا نه‌وه شتیکی ئیسلامیه، وه‌ دوا‌یی كه‌ ده‌سه‌لاتدار ده‌چیتته سه‌ر كورسی حوكم به‌ ئیراده‌ وه‌ ئیزاردنێ خه‌لك شتیکی شه‌رعیی و ئیسلامیه، لی‌ره‌ش كه‌ خۆی ده‌سه‌پینێ شتیکی كافرا‌نه‌یه‌و دیکتاتۆرا‌نه‌یه‌و هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی به‌ ئیسلامه‌وه‌ نیه، به‌لێ له‌ نیۆ مسو‌لمانان دا‌یه‌و ره‌نگه‌ كابر خۆیشی به‌ مسو‌لمان بزانی، به‌لام به‌پراستی چوونه سه‌ر كورسی حوكمه‌كه‌ی و شیوه‌ی حوكمرا‌نیه‌كه‌ی و مانه‌وه‌ی له‌سه‌ر حوكم هیچ په‌یوه‌ندی به‌ ئیسلامه‌وه‌ نیه!!

كه‌واته هه‌رشتی‌کی به‌سوود جا چ له‌پرووی سیاسی و حوكمرا‌نی، چ له‌ پرووی ئیداری، چ له‌ پرووی ئابووری، چ له‌ پرووی فره‌هنگی، چ له‌ پرووی كو‌مه‌لایه‌تییه‌وه‌ بێ هه‌رشتیك باش و به‌كه‌لك و سوودبێ، بێگومان ئیسلام پێشوازی لی‌ده‌كات، وه‌ هیچ شتی‌کی به‌سوودیش نیه له‌ هیچ كام له‌بواره‌کانی ژياندا كه‌ له‌ گه‌ل هیچ نایه‌تی‌كدا دژ بوه‌ستی، من لی‌ره‌دا رایده‌گه‌یه‌م و ته‌حه‌دا ده‌كه‌م نه‌وانه‌ی كوێرا‌نه‌ په‌خه‌ له‌ ئیسلام ده‌گرن و له‌ پشت په‌رده‌ی په‌شه‌وه سه‌یری ده‌كه‌ن من ده‌لیم با نه‌وانه‌ بێن بزائم په‌خه‌و گله‌یی زانستیانه‌ و مه‌نتیقیانه‌ی له‌ کوێ ئیسلام هه‌یه!

ده‌با بێن نه‌دی نه‌وانه‌ نا‌لێن با به‌ زمانی گه‌توگۆ و دیالوگ یه‌ك‌دی بدوین! ده‌فرموون با بێنه مه‌یدانی په‌خه‌ی بابه‌تیانه‌و شیوازی زانستیانه، به‌لام ئایا ده‌زانن كه‌ شیوازی زانستیانه‌ نه‌وه‌یه تۆ باسی شتیك نه‌كه‌ی و قسه‌ی ده‌رباره‌ نه‌كه‌ی كه‌ ئاگاداریی و ئاشنا‌یه‌تیت له‌ گه‌لیدا نه‌بیت؟! وه‌ ئایا ده‌زانن كه‌ په‌خه‌ی بابه‌تی و مه‌نتیقیانه‌

ئەوێه که تۆ زاتی بەرانبەر و فیکرەکی تیکەڵ نەکی و لەبەرئەوێ که رقت لە لایەنێکی ئیسلامی هەڵدەستی و بۆخۆت عەلمانی، نەچی هەموو حەقەکانی بکە بەناحەق، وە ناحەقییەکانی خۆیشت هەمووی بکە بە حەق، هەر لەبەر ئەوێ تۆ دژایەتی ئیدۆلۆژیت لەگەڵیدا هەیه؟! شیوازی بابەتیانە ئەوێه که تۆ وەك بابەت (موضوع) هەکی تەماشای فیکرەکی بکە، ئیسلام وەك خۆی ببینە و کابرای ئیسلامی لێ بەرەدەری، مادام رقت لە من هەڵدەستی بە شەخسی زاتی من مەهینە نێو حیسابە کەر، بەلکو بابەتی ئیسلام تەماشای بکە بزانی رەخنەت لەکوێ هەیه!! ئیستا ئەوانە بە بێ ناگایی و کویرانە بەنێو دەکەون و دەڵێن: ئیسلام بەکەلک نایەت و لەپەنای ئیسلامدا زۆلم لە کورد کراوە و مافەکانی زەوت کراون، ئیمە دەپرسین: نایا کێ زۆلمی کردوە لە کوێ زۆلم کراوە؟! نایا تۆ رژیمی (صدام) که رژیمیکی عەلمانی و سۆشیالیزی و شۆفیتی بووە لەسەر ئیسلامی حیساب دەکە؟! بەراستی ئەو زۆلمیکی زۆر گەورەیه، من لە زیندانی ئەمریکییەکان بە سەرانی رژیم دەگوت: ئێو کاتی خۆی گومرا بوون! نایا دینی ئێو بەرنامەی ژیاانتان و پەڕەوی حیزبە کەتان (حیزبی بەعس) کابرایەکی گاور (میشیل عفلق) داینە نابوو! ئێو مسوڵمانی چی بوون که بەدوای کابرایەکی دژ بە ئیسلام کەوتبوون؟! مسوڵمانی کوێ بوون لە کاتی کدا که سۆشیالیزی روژەلالت و شۆفینیەتی عەرەبیتان بەیه کەووە مۆتوربە کردبوو کردبووتان بە دینی خۆتان بەناوی (وحدة، حرية، اشتراكية)؟! ئنجا لە راستیدا ئیمە سیمای (صدام

حسین) و حیزبی بە عەس زۆر جوان دەکەین ئە گەر بلیین: مسوڵمان بوون و ئیسلامیان بە پێوە بردو، وە ئیسلامیش ناشیرین دەکەین و زوڵمیکی گەورە ی لێ دەکەین، وە زۆر بە ناحەقیش دیفاع لە (صدام) و رژێمە کوفرو عەلمانییە کە ی دەکەین!!

کەواتە ئەو ی رهخه له ئیسلام ده گری ده بن بێته مهیدان و بلی: فلان ئایەت و فلان فەرمووده یه ئاوا یه، نهك دیکتاتۆریکی وهك (صدام) له سه ر ئیسلام حیساب بکات، یان ئەو دیکتاتۆر و کاربەده ستانە ی کە له ولاتانی عەرەبی و ئیسلامیدا هەن کە به زۆری زۆرداری خۆیان به سه ر گەلانی مسوڵماندا سه پاندوه و هیچ شتیکیان ناچیتته وه سه ر شه رع، له سه ر ئیسلامیان حیساب بکە ی، کە ئیسلام له ئەسل دا بۆ یه هاتوه داد گەریی بچه سپینی و ئەو جو ره دیکتاتۆرانه له نیو به ری ت و ئەو گەل و نه ته وه مه زلوم و چه وساره و ژێرده ستانە ی ئەوان خستوویان نه قه فه سه وه رزگارو ده ربازیان بکات.

ئەو کورته یهك بوو له ئاماژه به هه ندیک له بنه ماکانی حوکم و سیاسەت له ئیسلامدا.

سبحانک اللهم وبحمدک أشهد ان لا اله الا انت استغفرک وأتوب الیک

دەریەندیخان

۲۰۰۵/۸/۲۰



## نيوهرۆك

لاپهړه	بابهت
٦	پيشكەش بڼه
٧	پيشه كۍ
٩	به شى يه كه م: حهوت كورته باس دهرياره ي په يوه ندى نيوان شهريعت و سياست .
١١	رڼ خوشكردن
١٢	(١) نه گونجاني له يه ك دابرائى شهريعت و سياست.
٢٤	(٢) بناغدى بيزكه ي له يه ك دابرائى شهريعت و سياست له لايه ن علماننپه كانى نيز جيهانى نيسلامپيه وه بريته له: قياس كردنى نيسلام له سر نه صرانيه ت.
٢٩	(٣) ديارى نه كردنى ميكانيزمى وردى دهوله تدارى و حكومه تدارى له نيسلام دا حيكه تى گه وړه تيدايه .
٣١	(٤) پابه ندبونى حكومت به شهريعت وه سدرناكيشنى بؤ وشكى چونكه نسل له مامه له كان دا رهاى و دهستكراوه ي يه .
٣٣	(٥) دهستور و ياساى دهوله تى كى مسولمان پتويسته تاكه سهرچاوه كى شهريعت بڼه .
٤٩	(٦) چوار تاييه تمه ندى گرنكى نيسلام له بوارى حوكم و سياست دا.
٤٩	١- حوكم و سياست وه ك سهرجه م لايه نه كانى ديكى شهريعت راسته وخو په يوه سته به جيهانينى و نيمان و عه قيده وه.

۵۳	۲- ئىسلام بە ديارىكردن كۆمەلتيك حوكمى نەگۆر چوارچىتوۋىيەكى روون و مەحكەم بۆ سىياسەت دادەننى كە پىلى لادانى لى بگرى.
۵۷	۳- ئىسلام گىيانىكى مەعنەۋىي و ئەخلاىقى بەبەر حوكم و سىياسەت دا دەكات تاكو لە وشكىي و سەركىشىي بىپارىزى.
۶۱	۴- ئىسلام سەرجەم لايەنە ئىجابى يەكانى دىموكراسى تىندايە و لە لايەنە سەلبى يەكانىشى دوورە.
۷۲	۷) پرونكردەۋى پاستىيەك و پاستكردەۋى ھەلەيك .
۸۹	بەشى دووم: وتارى- سىياسەتى ئىسلامىي و چەند پرونكردەۋىيەك
۹۲	سەرەتاي وتارەكە
۹۵	تەۋمەرەي يەگەم: پىناسەي سىياسەت
۱۰۰	تەۋمەرەي دووم: پىنگەي حوكم و سىياسەت لە ئىسلامدا.
۱۰۸	تەۋمەرەي سىيەم: ئايا دەگۈنجى حوكم و سىياسەت لە ئىسلام دابىرنى؟!
۱۱۴	چەند بەلگەيەك لە سەر لە يەك دانەبرانى ئىسلام و سىياسەت.
۱۱۴	۱- ئىسلام بەرنامەي ژيانە...
۱۱۵	۲- حاكىمىتى خۋاي بەرزو مەزن بەشىكە لە پەرورەدگاريتى خۋا جۆرىكىشە لە پەرستراۋىتى خۋا.
۱۱۸	۳- ئىسلام بەبى قەۋارەي سىياسى بەرپۆۋەناچى.
۱۲۱	۴- ھىنانەدى ئامانجەكانى ئىسلام پىۋىستىيان بە كىيان و دەسەلات ھەيدە.
۱۲۸	۵- بەبى پابەندىي بەشەرەعتى خۋارە بەندايەتى ئىنسان بۆ خۋا نايەتەدى.

١٢٩	تهوهری چوارهم: چند بنه ریتیکی گرنگی حوکم و سیاستی نیسلامی.
١٢٩	یه کهم: حوکمرانی رها (الحاکمیه المطلقة) تهنها هی خواجه.
١٢٩	دوهم: دهسلات به دهست خه لکه وهیه.
١٣١	سی یهم: له سهر بنچینهی راوریز مشورخورو کاربه دهستان دیاری ده کرین.
١٣٢	چوارهم: یاسادانانی زانایان ده بی له بهر رۆشنایی و له چوارچیهی شهریهت دابی.
١٣٣	پینجهم: نیسلام دور هه لئس و کهوتی جیاوازی له گه ل جیهانبینی و عه قیده و عیبادت و نه خلاق له لایه ک و هه لئسوک و ته کان له لایه کی دیکه وه کردوه.
١٣٥	شه شهم: دادگری و بهرژوهندی خه لک له کوئ بی شهریهت له ویه.
١٣٧	هه وته م: هه رشتیک سوودی بۆ خه لک هه بی له هه رکه سینکه وه بی ده بی وه ربگری.
١٤٣	نیوهرۆک

## ئەم ناملىكەيە

ئىكۆلئىنەۋىيەكە لەبارەى حوكم و سىياسەتەۋە لە  
ئىسلامداۋ ،چەند سەرنج و رونکردنەۋىيەكى لەوبارەۋە  
گرتۈنە خۆى و بە چەندەن بەلگەى بەهيز تپیدا سەلئىراۋە ،كە  
سىياسەت و حوكم و مشور خواردن لە كۆمەلگاو خەلك و  
سەرپەرشتى كردنى كارو بارىان ، بەشىكى گىرنگى ئىسلام و  
شەرىعەتەكەى پىكدىنى و ،بەهيج جۆرىك ناگونجى  
شەرىعەت و سىياسەت لە يەك دابىرن ،ئەگەر بويسىزى  
ئىسلام بەو شىۋەىيە ،كەخوای كاربەجى ناردۋىەتى و  
بەو جۆرەى ،كە پىغەمبەرى كۆتايى (صلى الله عليه وسلم)  
بەرىۋەى بردۋە ،بىناسرى و پىادە بكى !

عەلى باپەر

ئوسىتىلگەى تەفسىر  
بازىر ئۆزبەكسىزەۋەزەكەبەش

tafseerooffice@yahoo.com  
tafseerooffice@maktoob.com  
altafseer@hotmail.com

ھەزرىت - شەھامى دادگا - ئۆز ئوتتۇلى شەرىن پالامى  
تەل: 2518138 - 2230908 - 2221695  
موبىل: 07701387291 - 07504605122